

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА**

Економічний факультет
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА
НА ТЕМУ:**

«Вплив податкової політики на розвиток бізнесу в Україні»

Галузь знань: 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність 072 «ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ ТА
ФОНДОВИЙ РИНОК»

Освітня програма **ПУБЛІЧНІ ФІНАНСИ**

Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр

Виконавець:

Наголенко Марина Сергіївна,
студентка 2 курсу, гр. ЕЧ-21

Науковий керівник:

Стеценко Тетяна Володимирівна,
к.е.н., доцент, доцент закладу
вищої освіти кафедри фінансів,
банківської справи та страхування

Кваліфікаційна робота магістра допущена до захисту
рішенням кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Протокол № _____ від «___» _____ 2025 р.

Зав. кафедри _____ проф. Ольга ГЛУЩЕНКО
підпис

Харків 2025

АНОТАЦІЯ

Наголенко М.С. Вплив податкової політики на розвиток бізнесу в Україні. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота магістра.

Спеціальність 072 «ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ ТА ФОНДОВИЙ РИНОК»

Освітня програма «Публічні фінанси»

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. - Харків, 2025.

Кваліфікаційна робота присвячена комплексному дослідженню впливу податкової політики України на розвиток малого, середнього та великого бізнесу в умовах воєнних викликів, бюджетних обмежень і стратегічного курсу на європейську інтеграцію. У роботі обґрунтовано актуальність теми, що зумовлена необхідністю забезпечення стабільності державних фінансів та одночасного створення сприятливих умов для підприємницької діяльності. Окрему увагу приділено проблемам податкової мінливості, нерівномірності податкового навантаження та потребі адаптації системи оподаткування до стандартів ЄС і ОЕСР.

У дослідженні розкрито теоретичні засади податкової політики, зокрема її фінансову, регуляторну та стимулюючу функції, а також вплив податкових інструментів на економічну поведінку суб'єктів господарювання. Проаналізовано еволюцію податкового законодавства у 2015–2025 рр., що включає цифровізацію податкового адміністрування, запровадження електронних сервісів, ризик-орієнтованого податкового аудиту, механізмів BEPS та правил щодо контрольованих іноземних компаній. Окремо досліджено особливості функціонування спрощеної системи оподаткування та її роль у підтримці МСП.

Ідентифіковано ключові проблеми розвитку підприємництва в Україні: нестабільність податкових норм і часті зміни законодавства, неоднозначність і суперечливість тлумачень положень Податкового кодексу, дисбаланс податкового навантаження між різними групами платників, складність ПДВ-процедур для експортерів, а також високі витрати бізнесу на податковий комплаєнс та цифрову адаптацію. Проведений у роботі аналіз впливу податкових реформ підтвердив, що попри окремі позитивні ефекти, система потребує структурної модернізації та підвищення прогнозованості.

У межах дослідження розроблено комплекс напрямів удосконалення податкової політики України. Запропоновано упровадження податкового прогнозування та офіційного календаря змін, створення механізмів гарантованого тлумачення норм для усунення правової невизначеності, модернізацію ПДВ-адміністрування для експортерів, а також інструменти підтримки реінвестування, інноваційної діяльності та цифрової трансформації бізнесу. Обґрунтовано потребу в адаптації податкових стимулів до вимог acquis ЄС, включно з правилами державної допомоги, стандартами прозорості та принципом податкової нейтральності. Окремий акцент зроблено на підтримці МСП та відновленні підприємництва в регіонах, що постраждали від війни.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання отриманих результатів державними органами для формування середньострокової податкової стратегії, оптимізації адміністрування, розроблення інструментів підтримки інвестицій та інновацій. Запропоновані рекомендації спрямовані на підвищення ефективності податкової системи, зміцнення фінансової стійкості та створення сприятливих умов для відновлення та динамічного розвитку бізнесу в Україні.

Ключові слова: податкова політика, бізнес, оподаткування, адміністрування, МСП, податкове навантаження, ПДВ, BEPS, податкові стимули.

ABSTRACT

Naholenko M.S. The Impact of Tax Policy on Business Development in Ukraine. – Manuscript.

Thesis of master's degree.

Specialty 072 - FINANCE, BANKING, INSURANCE AND STOCK MARKET

Educational Program - "Public Finance"

V. N. Karazin Kharkiv National University. - Kharkiv, 2025.

The qualification thesis is devoted to a comprehensive study of the impact of Ukraine's tax policy on the development of small, medium, and large businesses under the conditions of wartime challenges, fiscal constraints, and the country's strategic course towards European integration. The relevance of the research is substantiated by the growing volatility of tax legislation, the uneven distribution of the tax burden among different groups of taxpayers, and the urgent need to align the national tax system with EU and OECD standards.

The thesis outlines the theoretical foundations of tax policy, including its fiscal, regulatory, and stimulating functions, and examines their influence on the economic behaviour of enterprises. The evolution of Ukraine's tax legislation in 2015–2025 is analysed, with special attention to the digitalisation of tax administration, the introduction of electronic services, the implementation of risk-based tax audits, the adaptation of corporate taxation to BEPS requirements, and the functioning of the simplified taxation regime for SMEs. The study identifies major challenges affecting the business environment, such as instability of tax norms, inconsistent interpretation of the Tax Code, structural imbalances in the tax burden between SMEs and large enterprises, complexity of VAT procedures for exporters, and high compliance and digital adaptation costs.

The research proposes a comprehensive framework for improving Ukraine's tax policy. Key recommendations include the introduction of tax forecasting and an

official calendar of legislative changes, the establishment of mechanisms for guaranteed interpretation of tax norms, the modernisation of VAT administration for exporters, and the implementation of instruments to support reinvestment, innovation, and digital transformation. The thesis also substantiates the need to align tax incentives with the EU acquis, particularly with state aid rules, transparency standards, and the principle of tax neutrality. Special attention is given to supporting SMEs and restoring entrepreneurial activity in war-affected regions.

The practical significance of the thesis lies in the applicability of its findings for the development of tax reforms, optimisation of tax administration, and design of business-oriented incentives. The proposed recommendations may contribute to a more predictable and transparent tax environment, strengthen fiscal sustainability, and support the economic recovery and long-term growth of Ukrainian businesses.

Keywords: tax policy, business, taxation, administration, SMEs, tax burden, VAT, BEPS, tax incentives.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА БІЗНЕС	7
1.1. Роль податкової політики у формуванні сприятливого бізнес- середовища.....	7
1.2. Інструментарій податкової політики для підтримки та активізації підприємництва	20
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ	29
2.1. Динаміка основних показників податкових надходжень і бізнес- активності в Україні.....	29
2.2. Оцінка змін податкового законодавства та їх наслідків для бізнесу.....	46
2.3. Порівняльна характеристика податкового навантаження в Україні та країнах ЄС.....	57
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ	63
3.1. Основні проблеми податкової політики в Україні, що стримують розвиток підприємництва.....	63
3.2. Шляхи оптимізації податкового навантаження та покращення адміністрування податків	71
3.3. Пропозиції щодо формування стимулюючої податкової політики в контексті євроінтеграції України.....	80
ВИСНОВКИ.....	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	90

ВСТУП

Сучасний етап соціально-економічного розвитку України характеризується глибокою трансформацією податкової системи, зумовленою воєнними викликами, необхідністю забезпечення стійкості державних фінансів та стратегічним курсом на європейську інтеграцію. Податкова політика дедалі більше впливає не лише на формування бюджетних ресурсів, а й на відновлення економічної активності, інвестиційний клімат, розвиток малого й великого бізнесу та адаптацію національного законодавства до стандартів ЄС. У цих умовах особливої актуальності набуває дослідження впливу податкової політики на розвиток підприємництва в Україні та окреслення напрямів її удосконалення.

Актуальність теми зумовлена тим, що протягом 2015–2025 рр. податкова система України зазнала масштабних інституційних змін: цифровізація адміністрування, запровадження ризик-орієнтованого підходу, оновлення правил для великого бізнесу (BEPS, KİK, ТЦУ), а також трансформація спрощеної системи для МСП (малі та середні підприємства). Попри це, зберігаються проблеми мінливості законодавства, регуляторної невизначеності, складності адміністрування та нерівномірного податкового навантаження на різні групи платників, що стримує інвестиції та розвиток бізнесу. Ефективне вирішення цих питань є передумовою формування конкурентної економіки та наближення України до податкових стандартів ЄС.

Проблематика впливу податкової політики на активність підприємницької діяльності в Україні вже тривалий час є предметом уваги вітчизняних і зарубіжних науковців. Вагомий внесок у дослідження цієї теми зробили такі вчені: Стеценко Т.В. [1; 8; 11; 16; 21], Скаско О., Могила І.-Л. [2], Ревенко О. В. [3], Кривонос Д. [4], Буй Т. Г. [5], Глущенко О., Швайко М., Дячек О., Косенко В. [8], Коваль Н. І., Подолянчук О. А., Гудзенко Н. М. [14], Крисоватий А. І., Валігура В. А. [15; 20], Зельдіна О., Гришко В. [17], Кузяків О. [18], Колідж Дж., Фатіх Ю. [19], Горин В., Сидор І. [20], Бакланова А. О.

[21], Лагодієнко Н., Пожидаєва М., Крилов Д. [28], Чен Х., Сонг П., Рен Х. [29] та ін. Незважаючи на вагомі напрацювання у цій сфері, проблема залишається актуальною через постійні зміни податкового законодавства, трансформацію бізнес-середовища та необхідність оцінки ефективності реформ у динаміці.

Метою дослідження є визначення напряму впливу податкової політики на діяльність підприємств в Україні та розроблення пропозицій щодо формування стимулюючої, прогнозованої та євроінтеграційно орієнтованої податкової політики.

Для досягнення поставленої мети у роботі вирішуються такі **завдання**:

- розкрити роль податкової політики у формуванні сприятливого бізнес-середовища;
- узагальнити інструментарій податкової політики для підтримки та активізації підприємництва;
- проаналізувати еволюцію податкового законодавства України у 2015–2025 рр.;
- оцінити вплив податкової політики на діяльність підприємницького сектору України;
- надати порівняльну характеристику податкового навантаження в Україні та країнах ЄС
- дослідити зміни в адмініструванні податків, цифровізації та ризик-орієнтованого підходу;
- виявити проблеми, що ускладнюють розвиток бізнесу в умовах податкової системи;
- запропонувати напрями вдосконалення податкової політики, включаючи оптимізацію навантаження, покращення адміністрування та забезпечення відповідності стандартам ЄС.

Об’єктом дослідження є сукупність економічних відносин, що формується в процесі взаємодії податкової політики України та бізнесу, які відображаються у змінах економічної активності підприємств, їх інвестиційних можливостях та конкурентному становищі на ринку.

Предметом дослідження є податкова політика України.

У процесі дослідження застосовано комплекс **методів наукового аналізу**: порівняльний та структурний аналіз (для оцінки динаміки податків та навантаження), статистичний аналіз (для опрацювання бюджетних показників та даних опитувань бізнесу), графічний метод (для візуалізації змін), методи інституційного та системного підходу (для аналізу реформ та їх впливу), економіко-правовий аналіз (для оцінки відповідності норм міжнародним стандартам).

Інформаційну базу дослідження становлять: нормативно-правові акти України; дані Міністерства фінансів України, Державної податкової служби України та Державної служби статистики України; матеріали Світового банку, МВФ, ОЕСР та Європейської Комісії; звіти бізнес-асоціацій (ЕВА, KSE Institute, CASE Ukraine); а також аналітичні огляди, наукові публікації та результати власних досліджень автора, зокрема стаття: «Вплив змін у системі оподаткування та інших обов'язкових платежів на розвиток малого та середнього бізнесу в Україні» Наголенко М.С. та Стеценко Т. В. [1].

Наукова новизна роботи полягає у:

- визначенні стратегічних напрямів планування державної податкової політики в Україні в контексті формування сприятливого бізнес-середовища: прогнозованість та стратегічність податкової політики; адміністративне та «регуляторне» навантаження; справедливість, відкритість та рівні умови; інтеграція із зовнішніми стандартами та євроінтеграційний напрям; антикризова спрямованість податкової політики;
- оцінці результативності ключових податкових реформ 2015–2025 рр. за показниками надходжень і бізнес-активності: в 2015–2025 рр. вітчизняна податкова політика еволюціонувала від фіскальної стабілізації до стратегічного розвитку, коли основна увага зосереджується не лише на забезпеченні надходжень, а й на стимулюванні бізнес-активності, підвищенні довіри платників і створенні передбачуваного податкового середовища;

– виявленні структурних дисбалансів податкового навантаження між малим та середнім бізнесом і великими суб'єктами господарювання: малий бізнес має помітно нижчий ефективний податковий тиск порівняно з більшими компаніями, однак ця різниця не обумовлена лише ставками — важливу роль відіграють складання податкової бази, адміністрування та вибір системи оподаткування;

– формуванні пропозицій щодо прогнозованої, стимулюючої та євроінтеграційної податкової політики, а саме: запровадження інституту “податкового прогнозування” та календаря змін; “гарантоване тлумачення” податкових норм та інститут обов’язкових роз’яснень; пропорціоналізація податкового навантаження між МСП та великим бізнесом; реформування адміністрування ПДВ для експортерів і виробників; пакет для МСП: зменшення адміністративних витрат; прозора система оцінки роботи податкової служби; Інститут медіації у податкових спорах; відмова від фіскальних штрафів як першої реакції; стимулювання реінвестування прибутку; стратегічне наближення до податкової моделі ЄС, розвиток інвестиційних та інноваційних стимулів у логіці стандартів ЄС та ОЕСР, посилення ролі податкової політики у відновленні МСП та постраждалих регіонів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання органами державної влади для вдосконалення податкової політики, удосконалення адміністрування та підвищення рівня податкової передбачуваності; бізнес-сектором — для оцінки регуляторних ризиків та планування господарської діяльності.

Структурно робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 109 найменувань на 14 сторінках, містить 13 таблиць на 13 сторінках та 19 рисунків на 19 сторінках. Загальний обсяг роботи – 103 сторінки. Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 87 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА БІЗНЕС

1.1. Роль податкової політики у формуванні сприятливого бізнес-середовища

Податкова політика держави виступає одним із ключових регуляторних інструментів, через який держава впливає на економічну діяльність, рівень підприємництва та загальний стан бізнес-середовища. Ефективно сформована податкова політика може забезпечити сприятливі умови для створення, розвитку і стабільного функціонування підприємств, стимулювати інвестиції, інновації, підвищувати конкурентоспроможність. У контексті України, де трансформація економіки, інтеграція до європейських ринків, боротьба із тіньовою економікою є актуальними завданнями, роль податкової політики особливо важлива.

Для розгляду впливу податкової політики варто спочатку розглянути поняття бізнес-середовища. Під бізнес-середовищем зазвичай розуміють сукупність умов, у яких функціонують підприємства: правове поле, податковий тиск, інституційна стабільність, наявність доступу до ресурсів, конкуренція, інфраструктура, адміністративні бар'єри, тощо... У сприятливому бізнес-середовищі підприємства мають можливість вести діяльність із помірним ризиком, прогнозованими правилами, достатнім захистом прав власності і контрактів, помірним податковим навантаженням та ефективним адмініструванням.

Податкова політика є безпосередньо пов'язана з бізнес-середовищем, оскільки рівень та структура оподаткування, адміністративні процедури, прозорість податкового режиму, стимулюючі податкові інструменти — усе це має вплив на рішення підприємців щодо входу на ринок, масштабування бізнесу, інвестування, інновацій. Наприклад, надмірно високе податкове

навантаження чи нефункціональна система адміністрування можуть створювати бар'єри, заважати розвитку. Аналогічно — гнучка, стимулююча податкова політика може слугувати каталізатором розвитку підприємництва.

Отже, податкова політика — це комплекс заходів, що розробляється й забезпечується державою, спрямованих на формування системи податків і зборів, їх нормування та регулювання, структуру, ставок, пільг, а також механізмів адміністрування та контролю (див. рис. 1.1.1).

Рис. 1.1.1. Зв'язок податкової політики із бізнес-середовищем

Примітка. Складено автором.

Податкова політика покликана забезпечити державі фінансові ресурси, але водночас — повинна враховувати економічні стимули, соціальні цілі, вплив на підприємницьку активність. Наприклад, у роботі О. Скаско зазначено, що наразі податкова політика України спрямована на забезпечення стабільності фінансових ресурсів держави та соціально-економічного розвитку країни [2].

У контексті бізнес-середовища податкова політика виконує наступні функції:

- створення податкових рамок, які передбачають справедливість, прозорість, передбачуваність;
- стимулювання підприємницької діяльності шляхом податкових пільг, звільнень, знижених ставок;
- коригування податкової навантаження з метою зменшення «тягаря» на бізнес, особливо в періоди старту, інвестування, модернізації;
- забезпечення конкурентоспроможності підприємств через податкові інструменти;
- мінімізація негативних ефектів податкового регулювання — ухилення, тінізація, корупція, перевантаження бізнесу адміністративними процедурами.

Розглянемо детальніше окремі складові податкової політики:

1. Податкове навантаження.

Одним із найпряміших каналів впливу податкової політики на бізнес-середовище є рівень та структура податкового навантаження. Високе податкове навантаження зменшує чистий прибуток підприємств, знижує їхню інвестиційну активність і конкурентоспроможність, а також часто стимулює ухилення від сплати податків і перехід частини бізнесу до тіньового сектору. У країнах із надмірно фіскальною моделлю економіки податковий тиск нерідко розглядається як головний бар'єр для розвитку підприємництва.

Для України проблема податкового навантаження має особливе значення, оскільки економіка перебуває у стані структурної трансформації. Високі ставки непрямих податків (зокрема ПДВ) і значна частка податкових вилучень із фонду оплати праці формують досить вагоме навантаження на бізнес-сектор. Водночас малі та середні підприємства, які становлять основу ринкової економіки, часто мають обмежений доступ до фінансових ресурсів, тому навіть незначне підвищення податкового тиску може призвести до зменшення їхньої рентабельності.

Разом із тим помірні податкові ставки, оптимальна структура податків і наявність цільових стимулів здатні значно покращити бізнес-клімат у країні.

Встановлення балансу між прямими і непрямими податками сприятиме більш справедливому розподілу податкового тягара та стимулюватиме як виробників, так і споживачів. У країнах ЄС, наприклад, ефективна ставка корпоративного податку в середньому становить близько 20 %, тоді як в Україні станом на 2025 рік — 18 %, однак загальне навантаження залишається вищим через супутні платежі та складність адміністрування.

За результатами дослідження О. В. Ревенка, податкові фактори мають істотний вплив на результати діяльності підприємств в Україні: підвищення ефективної ставки податку на прибуток лише на 1 % призводить до зниження обсягів інвестицій на 0,6–0,8 % та скорочення чистого прибутку на 0,5–0,7 %. Учений підкреслює, що зростання податкового навантаження без відповідного удосконалення адміністрування зменшує продуктивність праці, уповільнює оновлення основних засобів і стримує підприємницьку ініціативу [3].

Для бізнесу надзвичайно важливими є умови, коли податкова політика є передбачуваною, стабільною та послідовною, тобто не піддається різким змінам без достатнього обґрунтування та попереднього повідомлення учасників ринку. Прогнозованість податкових рішень дозволяє підприємствам будувати довгострокові стратегії, планувати інвестиційну діяльність, оптимізувати фінансові потоки та розробляти інноваційні проекти.

Натомість нестабільність податкової політики — часті зміни ставок, запровадження тимчасових зборів, непередбачувані податкові реформи — створюють високий рівень ризику для бізнесу. За таких умов підприємці схильні мінімізувати витрати, уникати масштабних капіталовкладень і концентруватися на короткострокових операціях, що знижує загальну ділову активність у країні. Як наслідок, зменшується інвестиційна привабливість держави, а потенційні іноземні інвестори віддають перевагу більш стабільним юрисдикціям та країнам.

Згідно з дослідженням «Податкова політика у системі державного регулювання економічного розвитку», податкова політика, особливо в умовах соціально-економічних шоків, повинна бути адаптивною, але не хаотичною.

Автори підкреслюють, що гнучкість фіскальної політики має поєднуватися зі стабільністю стратегічних орієнтирів, а зміни у сфері оподаткування — з передбачуваним механізмом впровадження. Іншими словами, підприємці повинні мати можливість заздалегідь готуватися до податкових нововведень, а не пристосовуватися до них постфактум [4].

2. Податкове адміністрування, публічність, зменшення «тіньового» бізнесу.

Не менш важливою є якість адміністрування податків — наскільки простою, прозорою, ефективною вона є. Складні процедури, корупція, відсутність чіткості у застосуванні податкових правил — усе це створює додаткові бар'єри для бізнесу. Як свідчить міжнародна практика, ефективність податкового адміністрування прямо впливає на рівень ділової активності.

Ефективне адміністрування податків зменшує витрати бізнесу (часові, трудові, фінансові), підвищує рівень добровільної сплати податків, сприяє зниженню ухилень і тінізації економіки, а також формує довіру до податкових органів. Саме тому сучасна податкова політика повинна орієнтуватися на, так званий, принцип *«сервісного адміністрування»*, коли податкові органи не лише контролюють, а й надають послуги бізнесу — консультують та інформують, таким чином спрощуючи взаємодію.

Стаття «Податкова політика щодо малого бізнесу в Україні» підкреслює, що одним із завдань податкової політики держави є формування умов для розвитку малого бізнесу, зокрема через простіші податкові режими. Що у перспективі створюватиме загальний стійкий позитивний соціально-економічний ефект: підвищуватиме надходження до бюджету, скорочуватиме зловживання системою та стимулюватиме подальший розвиток підприємництва в Україні [5].

3. Стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності.

Податкова політика є одним із ключових механізмів державного впливу на інвестиційну та інноваційну активність бізнесу. Вона може забезпечувати створення економічних стимулів для вкладення капіталу, модернізації

виробництва, упровадження технологічних рішень та розширення ринків збуту.

Загалом податкові стимули поділяються на прямі (зниження ставок, звільнення, податкові канікули) і непрямі (відшкодування частини витрат, прискорена амортизація, інвестиційний податковий кредит). Згідно з аналітичними даними Світового банку, податкові пільги на інноваційні витрати здатні підвищити обсяг приватних інвестицій у науково-дослідну діяльність на 10–20 % у середньостроковій перспективі [6].

Крім того, податкова політика може бути інструментом інноваційного прориву. Гарним прикладом є система *R&D tax credit*, що функціонує у країнах ЄС. Вона забезпечує зниження податкової бази для підприємств, які фінансують наукові дослідження або розробки, таким чином прискорюючи їх подальший розвиток [7]. Для України впровадження аналогічного механізму могло б стимулювати розвиток ІТ-сектору, біотехнологій, «зеленої» енергетики, оборонних інновацій, тощо.

Наприклад, у роботі «Моделювання податкового дизайну: вплив діджиталізації на архітектуру публічних фінансів» (2024) підкреслюється, що цифровізація фіскальної системи та створення податкових пільг для інноваційних кластерів може стати каталізатором розвитку нових галузей економіки в Україні [8].

4. Формування справедливого конкурентного середовища.

Однією з найважливіших функцій податкової політики є забезпечення рівних умов конкуренції для всіх суб'єктів господарювання. Конкурентне середовище формується тоді, коли правила оподаткування є справедливими, нейтральними щодо галузі чи форми власності, не створюють необґрунтованих переваг для окремих гравців.

Якщо податкова система передбачає привілеї для великих корпорацій або підприємств, близьких до державних структур, це призводить до спотворення ринку — нові компанії втрачають стимул входити у сектор, а малі підприємства витісняються. Водночас рівна податкова база для всіх суб'єктів

стимулює здорову конкуренцію, підвищує продуктивність і інноваційність бізнесу [9].

У міжнародній практиці податкова політика розглядається як нейтральний регулятор, який не втручається у процеси ринкової конкуренції. Наприклад, у більшості країн ЄС діє принцип *tax neutrality*, відповідно до якого податкова система не повинна впливати на вибір організаційно-правової форми бізнесу чи структури капіталу [10].

Для України актуальним завданням у цьому секторі є мінімізація дискримінаційних податкових норм — наприклад, різного підходу до оподаткування окремих галузей або надмірних пільг для державних підприємств. Крім того, важливо боротися з тіньовими схемами ухилення від сплати податків, адже вони створюють нерівні умови між легальними і нелегальними компаніями.

Як зазначає Стеценко Т. В. у статті «Ухилення від сплати податків: неекономічні фактори мають значення?», зниження рівня ухилення є важливою передумовою для формування чесного конкурентного середовища, оскільки добросовісні підприємства несуть вищі витрати, ніж ті, хто ухиляється від оподаткування [11].

Додатковим напрямом зміцнення конкуренції є зниження бар'єрів для входу нових учасників ринку шляхом спрощення реєстраційних процедур, скорочення кількості звітних форм і впровадження єдиних цифрових сервісів. Податкова служба має виступати не лише контролюючим, а й сервісним органом, який забезпечує рівний доступ до податкової інформації та консультацій.

Таким чином, справедлива, нейтральна і прозора податкова політика є одним із ключових чинників формування конкурентного бізнес-середовища. Вона стимулює підприємства до ефективності, інновацій, соціальної відповідальності та розвитку чесного підприємництва.

Додатково варто окреслити основні податки, які сплачують суб'єкти підприємництва в Україні, оскільки їх структура та умови нарахування

безпосередньо формують податкове середовище. Ключовими для бізнесу є: податок на прибуток підприємств, базою якого виступає фінансовий результат до оподаткування, скоригований на податкові різниці; стандартна ставка становить 18 %, водночас для окремих сфер (наприклад, ІТ-сектору чи інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями) передбачені пільгові режими. Податок на додану вартість (ПДВ) із базовою ставкою 20 % є центральним у системі непрямих податків; застосовуються також знижені ставки (14 % для окремих сільськогосподарських товарів, 7 % — для лікарських засобів і медичних виробів), а окремі операції звільняються від оподаткування. Значним елементом навантаження на фонд оплати праці є єдиний соціальний внесок (ЄСВ) зі ставкою 22 %, що сплачується роботодавцем. Для малого бізнесу важливим залишається єдиний податок, ставки якого диференційовано залежно від групи платника, обсягу доходу та виду діяльності.

Важливою складовою податкової політики є механізми контролю за дотриманням податкового законодавства. В Україні функціонує ризикоорієнтована система відбору платників для проведення податкових перевірок, що базується на оцінці рівня податкових ризиків — таких як невідповідність показників звітності, аномальні дані щодо податкового кредиту з ПДВ, суттєві розбіжності між податковими та фінансовими показниками. Такий підхід дає змогу зосередити контрольні заходи на підприємствах із підвищеною ймовірністю порушень, мінімізуючи тиск на добросовісний бізнес.

Окремий напрям роботи податкових органів стосується великих платників податків, для яких передбачено спеціалізований формат адміністративного супроводу. Великі платники характеризуються значними обсягами операцій, суттєвими сумами податкових платежів і складними фінансовими структурами, що потребує підвищеної аналітичної уваги з боку держави. Для цієї категорії передбачено централізоване адміністрування, застосування поглибленого податкового аналізу, індивідуальні консультації, а

також більш детальний моніторинг фінансових операцій. Такий підхід спрямований не лише на забезпечення належного рівня надходжень до бюджету, а й на зниження ризиків фіскальних втрат у разі порушення податкової дисципліни великим бізнесом.

Таким чином, система основних податків, податкові режими, механізми контролю та особливості адміністрування різних груп платників є важливими елементами бізнес-середовища, визначаючи рівень податкового тиску, передбачуваність регуляторних вимог і загальну комфортність взаємодії бізнесу з державою.

Для України роль податкової політики у формуванні бізнес-середовища однозначно має свою специфіку, зумовлену перехідним характером економіки, високою часткою тіньового сектору, потребою іноземних інвестицій, інтеграцією у світову економіку, реформуванням державних інститутів, а також глибокими трансформаційними змінами, спричиненими повномасштабною війною. Воєнні дії суттєво звузили виробничу базу, порушили логістичні ланцюги, спричинили релокацію підприємств, зниження платоспроможності бізнесу і зростання потреб держави у стабільних бюджетних доходах. За таких умов податкова політика змушена поєднувати фіскальну функцію з антикризовою, забезпечуючи баланс між підтримкою бізнесу та фінансовою стійкістю держави. Зокрема:

1. Умови створення і росту малого та середнього підприємництва в Україні часто обмежуються складною податковою базою, значними адміністративними бар'єрами, нестабільністю податкової політики. У воєнний період ці бар'єри посилюються додатковими ризиками, релокацією та падінням попиту. Стаття Буй Т. Г. наголошує, що формування умов для розвитку малого бізнесу залишається одним із пріоритетів податкової політики України [5].

2. Зміни податкового законодавства в Україні часто носять «реактивний» характер, адже в умовах війни податкова система перебуває під значним фіскальним тиском. Податок стає інструментом швидкого наповнення

бюджету для фінансування оборонних та соціальних видатків, що створює ризики для довгострокового планування бізнесу та знижує передбачуваність податкового середовища.

3. Боротьба з ухиленням від сплати податків і тінізацією бізнесу набуває особливої ваги у період війни, коли кожна втрата доходів бюджету є критичною. Стабільна, справедлива і прозора податкова система сприяє легалізації підприємницької діяльності, зменшує тіньовий сектор та зміцнює довіру між державою і бізнесом.

4. Інституційна слабкість, корупція та низька якість адміністрування продовжують суттєво впливати на ефективність податкової політики. У воєнних умовах ці проблеми загострюються через кадрові втрати, обмежені ресурси та необхідність оперативної адаптації процедур. У статті «Податкова політика у системі державного регулювання економічного розвитку» зазначено, що адаптивне застосування податкових інструментів є об'єктивною необхідністю в умовах економічної трансформації України [4].

Сприятливе бізнес-середовище, створене в т.ч. й завдяки стимулюючій податковій політиці, дає такі результати:

- зростання кількості нових підприємств, стартапів;
- збільшення інвестицій як внутрішніх, так і зовнішніх;
- підвищення рівня конкуренції, зменшення бар'єрів входу на ринок;
- зменшення тіньового бізнесу, що підвищує легальність, збільшує податкові надходження;
- збільшення інноваційної активності, модернізації виробництва;
- підвищення інституційної довіри — як бізнес до держави, так і інвесторів до країни.

Для України це означає: якщо податкова політика буде спрямована не лише на збільшення фіскальних зборів, але й на стимулювання підприємництва, створення передбачуваного режиму, адміністративне спрощення, то можна очікувати прискореного зростання малого та середнього бізнесу, підвищення зайнятості, покращення конкурентоспроможності на

міжнародному рівні. Всі ці чинники у сукупності також призведуть до збільшення податкових надходження до державного бюджету.

Наразі для України найбільш актуальними є наступні напрямки розвитку податкової політики:

1. Прогнозованість та стратегічність податкової політики.

Створення передбачуваного податкового середовища — один із ключових напрямів, оскільки підприємці менше ризикують, коли знають, що станеться завтра. У сучасній Україні цей аспект особливо важливий через економічну нестабільність, війни та зовнішні шоки — отже, податкова політика, яка реагує, але не змінюється хаотично, допомагає бізнесу виживати і планувати.

У Національній стратегії доходів до 2030 року зазначено, що податкова політика має бути не ситуативною, а планомірною, щоб бізнес міг розраховувати на стабільні умови [12].

2. Адміністративне та «регуляторне» навантаження.

Ефективна податкова політика повинна враховувати не лише ставки податків, але і витрати бізнесу на їхній облік, адміністрування, виконання норм. Мінімізація адміністративних процедур (спростування звітності, електронні сервіси, скорочення часу обробки) — важливий фактор сприятливого бізнессередовища.

У дослідженні «Податкова пастка для української економіки» стверджується, що витрати для українського бізнесу на податковий облік значно перевищують аналогічні витрати в країнах Європи [13].

Над виправленням такого становища працюють державні органи. Наприклад, напрямки стратегія податкової служби включає «спрощення процедур, пов'язаних із сплатою податків» та «зменшення адміністративного навантаження на добросовісний бізнес» [12].

3. Справедливість, відкритість та рівні умови.

Податкова політика повинна забезпечувати однакові правила для всіх суб'єктів бізнесу, адже нерівні умови створюють бар'єри для нових гравців і

сприяють домінуванню великих підприємств. У Національній стратегії доходів до 2030 року зазначено: «створення рівних умов для всіх учасників бізнес-середовища» [12].

Прозоре адміністрування — ще один важливий аспект: коли бізнес бачить, що правила застосовуються однаково, мінімізується корупція, тіньовий сектор, зростає довіра. Так, у статті «Особливості та значення у сучасних реаліях» підкреслюється, що податкова політика має бути частиною системи правового регулювання, яка створює умови для розвитку бізнесу [14].

4. Інтеграція із зовнішніми стандартами та євроінтеграційний напрям.

Для України дуже важливо наблизитися до стандартів ЄС у сфері оподаткування та адміністративних процедур. Це створює великий позитивний сигнал для інвесторів та підвищує міжнародну конкурентоспроможність країни. Впровадження практик й норм, які широко застосовуються в країнах з розвинутим бізнес-середовищем, допомагає зменшувати ризики, адаптувати підприємства до міжнародної конкуренції.

5. Антикризова спрямованість податкової політики.

У сучасних умовах (війна, глобальні кризи, економічні шоки) важливо, щоб податкова політика включала заходи, які допомагають бізнесу витримувати стреси — наприклад, податкові канікули, відтермінування платежів, лібералізація для певних секторів. У оглядах, наприклад у статті «Іновації та напрями вдосконалення податкового законодавства України в умовах воєнного стану», зазначено, що в умовах воєнного стану податкова політика повинна враховувати антикризове регулювання [15]. Така гнучкість підвищуватиме стійкість бізнесу та покращуватиме бізнес-середовище, адже підприємства отримують підтримку в нестандартних обставинах.

Для узагальнення впливу окремих елементів податкової політики на умови функціонування підприємств доцільно виокремити ключові податкові аспекти, що формують сприятливе або, навпаки, обтяжливе бізнес-середовище. Нижче, у табл. 1.1.1, подано порівняльну характеристику таких аспектів.

Таблиця 1.1.1

Податкові аспекти, що позитивно або негативно впливають на бізнес-середовище

Позитивні податкові аспекти	Негативні податкові аспекти
Помірне податкове навантаження	Надмірне податкове навантаження
Стабільність і прогнозованість податкового законодавства	Часті та непередбачувані зміни податкових норм
Справедливі та нейтральні податкові правила	Дискримінаційні норми та вибіркові привілеї
Наявність стимулів: інвестиційних, інноваційних, амортизаційних	Відсутність ефективних стимулів або їх короткостроковість
Спрощена система оподаткування для МСП	Зловживання спрощеною системою та розмивання податкової бази
Прозоре та сервісне податкове адміністрування	Складні процедури, корупційні ризики, високі адміністративні витрати
Цифровізація податкових сервісів	Технічні збої, нерівний доступ до цифрової інфраструктури
Податкова децентралізація та гнучкість місцевих податків	Низька спроможність окремих громад та непрозоре адміністрування
Наближення до податкових стандартів ЄС	Невідповідність частини норм європейській практиці
Наявність антикризових податкових інструментів	Несистемність антикризових заходів у кризові періоди

Примітка. Складено автором.

Таким чином, податкова політика відіграє фундаментальну роль у формуванні сприятливого бізнес-середовища. Вона не лише забезпечує державі доходи, але й виступає інструментом стимулювання підприємницької активності, інвестицій, інновацій та конкурентоспроможності. У контексті України — з її трансформаційною економікою, потребою інтеграції та модернізації — роль податкової політики є особливо актуальною: саме через неї можна створити умови, за яких бізнес буде розвиватися, а не лише

виживати. При цьому важливо, щоб податкова політика була стабільною, прозорою, спрямованою на стимулювання, а не створення бар'єрів.

1.2. Інструментарій податкової політики для підтримки та активізації підприємництва

Ефективна податкова політика не обмежується лише встановленням податкових ставок чи формуванням системи зборів. Її сутність проявляється у використанні інструментів, які спрямовані на підтримку бізнесу, стимулювання інвестицій, підвищення конкурентоспроможності, модернізацію виробництва та розвиток підприємництва. У сучасних умовах податкова політика дедалі частіше розглядається не як фіскальний інструмент, а як стратегічний механізм економічного розвитку держави.

Інструментарій податкової політики охоплює широкий спектр важелів — від прямих податкових стимулів (знижені ставки, пільги, відшкодування, податкові канікули) до адміністративних (спрощені режими, цифрові сервіси, прозоре адміністрування) (рис. 1.2.1). По суті, цей інструментарій формує механізм практичної реалізації податкової політики держави, забезпечуючи баланс між фіскальними потребами бюджету та стимулюючим впливом на економіку.

До прямих інструментів відносяться податкові пільги, що мають на меті зменшення податкового навантаження для стратегічних галузей, регіонів чи підприємств певного типу. Такі заходи можуть охоплювати, зокрема, інвестиційні кредити, знижені ставки для малого бізнесу, звільнення від оподаткування новостворених підприємств або експортоорієнтованих виробництв. Як зазначає Т. В. Стеценко у статті «Оцінка податкової системи України: діагностичний тест Віто Танзі», цільове застосування податкових пільг дозволяє державі одночасно стимулювати економічне зростання та забезпечувати контроль за ефективністю використання податкових ресурсів [16].

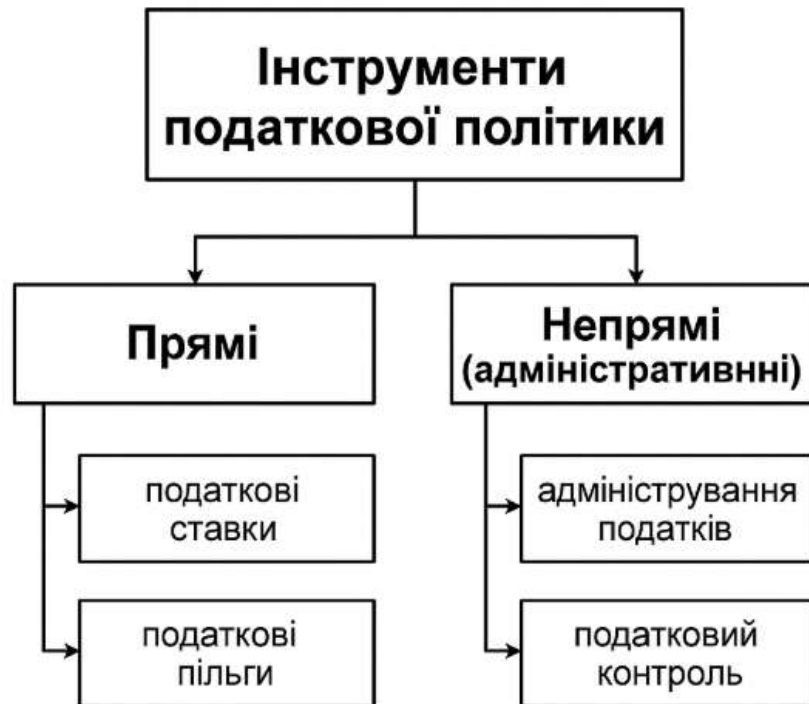

Рис. 1.2.1. Види інструментів податкової політики

Примітка. Складено автором.

Непрямі інструменти податкової політики включають механізми, що створюють умови для підвищення ефективності оподаткування без зміни ставок — наприклад, оптимізацію амортизаційної політики, прискорену амортизацію для інноваційних виробництв, а також податкові знижки на витрати, пов'язані з модернізацією або енергоефективністю.

Адміністративні інструменти, своєю чергою, визначають якість реалізації податкових норм на практиці. Це спрощення процедур податкової звітності, цифровізація сервісів для платників, підвищення прозорості та зниження корупційних ризиків. У сучасних умовах ключову роль відіграють електронні сервіси — подання декларацій онлайн, електронні рахунки ПДВ, автоматизований облік податкових платежів, система ризик-моніторингу. У статті «Моделювання податкового дизайну: вплив діджиталізації на архітектуру публічних фінансів» підкреслюється, що впровадження цифрових технологій у сфері публічних фінансів сприяє скороченню

адміністративних витрат бізнесу, зменшенню можливостей для зловживань і підвищенню рівня добровільного податкового комплаєнсу [8].

Отже, ефективність інструментарію податкової політики залежить від того, наскільки збалансовано поєднуються фіскальні та стимулюючі елементи. У країнах ЄС така збалансованість досягається завдяки системі довгострокових податкових стратегій, які передбачають поступові зміни та прозорий механізм їх упровадження. Для України актуальним завданням залишається не лише вдосконалення окремих інструментів, але й підвищення узгодженості всієї системи — від адміністрування до механізмів оцінювання ефективності пільг.

Розглянемо наступні інструменти податкової політики держави та їх вплив на підприємництво детальніше:

1. Податкові стимули як механізм активізації підприємницької діяльності.

Податкові стимули — це найбільш поширений інструмент впливу держави на економічну активність бізнесу. Їхня мета — зменшення податкового навантаження для окремих категорій підприємств або видів діяльності, що мають стратегічне значення для розвитку економіки.

До основних видів податкових стимулів належать:

- податкові пільги (повне або часткове звільнення від сплати податків);
- зниження ставок (для певних секторів або малого бізнесу);
- податкові канікули (тимчасове звільнення новостворених підприємств від оподаткування);
- інвестиційний податковий кредит (відстрочення сплати податку на прибуток для інвесторів);
- прискорена амортизація (для стимулювання модернізації основних фондів);
- податкові знижки на науково-дослідні та інноваційні витрати.

Так, за висновками Стеценко Т. В. у статті «Оцінка податкової системи України: діагностичний тест Віто Танзі» (2023), головним завданням сучасної

податкової політики України має стати перехід від переважно фіскальної моделі до стимулюючої, яка враховує вплив податків на ділову активність [16].

Крім того, міжнародні дослідження підтверджують ефективність стимулів: наприклад, у звіті Organisation for Economic Co-operation and Development зазначено, що механізми R&D tax-incentives (зниження податкового навантаження на витрати на дослідження і розробки) виступають ключовим елементом політики підтримки інноваційного бізнесу в країнах-членах ОЕСР [7].

У статті «Податкові стимули як складник справедливого оподаткування» (Гришко В., 2017) зазначається, що принцип справедливого оподаткування суб'єктів господарювання повинен включати застосування податкових стимулів для підвищення інвестиційної активності підприємств [17].

Позитивний вплив таких інструментів спостерігається у країнах ЄС, де стимулюючі податкові режими — зокрема, для малого бізнесу, інновацій, «зелених» технологій — є невід'ємною частиною економічної політики. Для України впровадження подібних механізмів має велике значення, оскільки вони здатні компенсувати нестачу фінансових ресурсів підприємств, підвищити їхню конкурентоспроможність і заохотити до інвестування.

2. Система спрощеного оподаткування як інструмент підтримки малого та середнього бізнесу.

Одним із найефективніших інструментів української податкової політики, спрямованих на розвиток підприємництва, є спрощена система оподаткування. Вона дає можливість малим підприємствам вести діяльність за спрощеними правилами — з мінімальними витратами часу і ресурсів на ведення обліку, зниженими ставками єдиного податку, а також прозорим адмініструванням. Згідно з аналітичними дослідженнями Міністерства фінансів України, станом на 2024 рік спрощену систему використовують понад 1,5 млн суб'єктів господарювання, переважно у сфері торгівлі та послуг. Вона виконує функцію соціально-економічного буфера, який забезпечує зайнятість, надходження до місцевих бюджетів і підтримку самозайнятості.

Дослідження «Simplified Tax System in Ukraine: To Be or Not To Be?» (Kuz’iakov O., 2020) показує, що підприємства, які працюють за спрощеною системою, значно менше витрачають час на ведення обліку та звітності — серед опитаних 47,3 % підприємств малого і середнього бізнесу використовували спрощену систему, і значна частка (понад 50 %) зазначала як перевагу саме зменшення адміністративних витрат [18].

Іноземний дослідницький матеріал — звіт World Bank «Small Business Tax Regimes» (2022) — підкреслює, що спрощені податкові режими (simplified tax regimes, STR) за кордоном є важливим інструментом формалізації мікро- та малих підприємств, зниження бар’єрів входу на ринок і стимулювання їхньої росту. Автори зазначають: “Загальна мета спрощеного оподаткування мікро- та малих підприємств (ММП) у країнах, що розвиваються, полягає, як правило, у сприянні добровільному дотриманню податкового законодавства та усуненні перешкод на шляху до формалізації та зростання бізнесу“ [19].

Однак, як зазначає дослідження «Simplified taxation regimes for small and medium-sized enterprises: experience of eu countries and transformation in ukraine» (Krisovatyi A., 2025), в Україні існують певні виклики: надто широкі можливості використання спрощеної системи можуть призводити до зловживань (великий бізнес, який формально потрапляє до спрощеної системи, але має значні обороти), і тому запропоновано оптимізувати структуру груп платників, скоротити кількість груп, переглянути пороги доходу для доступу до спрощеного режиму [20].

Надані вище дані об’єднані з твердженням авторів статті «Моделювання податкового дизайну: вплив діджиталізації на архітектоніку публічних фінансів», що цифровізація адміністрування спрощеної системи оподаткування в Україні є ключовим фактором її подальшої ефективності. Електронні сервіси (е-кабінет платника, онлайн-квитанції, податкові боти) знижують корупційні ризики і полегшують ведення бізнесу, що сприяє формуванню сприятливого підприємницького клімату [8].

3. Інвестиційні та інноваційні стимули.

Для стимулювання інвестиційної активності держава може застосовувати різні інвестиційні податкові інструменти, серед яких:

- інвестиційний податковий кредит — дозволяє підприємству тимчасово зменшити податкові платежі з метою фінансування інноваційного розвитку;
- податкові пільги для пріоритетних галузей (наприклад, агропромисловість, енергетика, ІТ, зелена економіка);
- пільгове оподаткування прибутку, спрямованого на реінвестування;
- звільнення від імпортних мит на технологічне обладнання.

Згідно з дослідженням «Аналіз податкової привабливості та конкурентоспроможності України на міжнародному рівні», наявність стабільних інвестиційних податкових стимулів є важливою умовою формування позитивного іміджу країни серед потенційних інвесторів. Автори підкреслюють, що Україна має значний потенціал залучення капіталу за умови створення довгострокових гарантій у сфері оподаткування інвестиційних проєктів [21].

Додатково: за даними Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), податкові стимули для інвестицій, зокрема корпоративного прибутку та витрат на інвестиції, мають суттєвий вплив на рішення підприємств щодо вкладення капіталу: у своєму звіті «The Role of Incentives in Investment Promotion: Trends and Practices in OECD Member Countries» зазначено, що багато країн-членів застосовують інвестиційні податкові інструменти як частину політики залучення інвестицій, і що ефективний дизайн таких інструментів (наприклад, чіткі умови, прозорі процедури, довгостроковість) підвищує ефективність їхнього застосування [22].

Крім того, в аналітичному матеріалі «Fiscal incentives for R&D and innovation in a diverse world» (Neubig T., OECD, 2016) зазначено, що механізми типу прискореної амортизації, податкових знижок на витрати на дослідження & розробки, а також податкових пільг для стратегічних секторів (наприклад,

«зелена» енергетика) дозволяють знизити ефективну ставку оподаткування інвестицій, що у свою чергу стимулює модернізацію, підвищення продуктивності, технологічний розвиток країни [23].

У контексті України це означає, що застосування інвестиційних податкових інструментів разом із забезпеченням їхнього передбачуваного і зрозумілого застосування може бути критичною умовою для залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій у трансформаційні галузі економіки. Така політика може слугувати каталізатором модернізації виробництва, технологічного оновлення та підвищення конкурентоспроможності на міжнародному рівні, що буде особливо важливим у період післявоєнного відновлення.

Наразі в Україні вже діє режим, за яким інвестори можуть отримати звільнення від податку на прибуток (CIT) та інших податків за умови, що вони здійснять значні інвестиції — до 1 січня 2035 року [24].

У керівництві UkraineInvest зазначено, що при спеціальній інвестиційній угоді передбачено: звільнення від ПДВ при імпорті нового обладнання, звільнення від податку на прибуток, зниження плати за землю тощо [25].

Така практика має суттєво впливати на рішення бізнесу щодо реалізації великих інвестиційних проєктів, модернізації виробництва, залучення зовнішнього капіталу.

4. Податкове адміністрування та цифровізація.

Сучасні тенденції розвитку податкової системи у світі передбачають активне впровадження цифрових технологій — електронного документообігу, Big Data-аналітики, систем ризик-моніторингу, інтегрованих баз даних платників податків. За даними OECD, перехід до «цифрової трансформації» податкових органів передбачає не лише автоматизацію процесів, але й перебудову операційної моделі, в якій технологія є основою для зниження витрат платників і підвищення ефективності адміністрування [26].

Згідно зі статистичними даними в доповіді OECD «Tax Administration 2023: Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging

Economies», в 58 країнах-учасниках була зафіксована значна кількість нововведень у сфері цифрового адміністрування: великий обсяг оплат податків онлайн, електронні кабінети для платників, інтегровані системи даних, аналітика ризиків [27].

В Україні запроваджено низку цифрових інструментів, серед яких:

1. Електронний кабінет платника податків.
2. Система електронного адміністрування ПДВ (СЕА ПДВ).
3. Електронний облік розрахункових операцій (е-чек, РРО онлайн).
4. Єдина звітність із ЄСВ та ПДФО.
5. Е-аудит та автоматизований ризик-моніторинг.

Як зазначають українські дослідники у статті «Digitalization of tax administration in Ukraine: risks and opportunities», цифровізація податкового адміністрування в Україні створює можливості для підвищення стабільності доходів держави при мінімальних витратах для бізнесу, але водночас вона стикається з такими ризиками, як недостатня інституційна підготовленість, слабка інфраструктура, нерівномірний доступ до цифрових сервісів [28].

Зокрема, у статті «Модельовання податкового дизайну: вплив діджиталізації на архітектоніку публічних фінансів» наголошується, що успішна цифровізація потребує інституційної узгодженості й підготовленості кадрів; без належної організаційної підтримки, нормативного забезпечення та навчання персоналу цифрові інструменти залишатимуться лише технічними рішеннями без ефекту [8].

Отже, ефективне цифрове адміністрування податків — це не тільки питання технологій, але й питання системної організації, державної стратегії, готовності бізнесу і державних органів до цифрової взаємодії. Це важливий компонент сприятливого бізнес-середовища, оскільки знижує бар'єри і підвищує рівень довіри між платником і державою.

5. Податкова децентралізація та роль місцевих податків.

Ще одним напрямом сучасної податкової політики є податкова децентралізація, що передбачає розширення прав місцевих органів влади у

сфері встановлення та використання податків. Вона створює умови для розвитку місцевого бізнесу, адже дозволяє територіальним громадам адаптувати податкові механізми до особливостей свого економічного середовища.

Місцеві податки (на майно, землю, єдиний податок) стають інструментом формування сприятливих умов для підприємців — зокрема через диференціацію ставок, пільгові режими для малих підприємств, муніципальні грантові програми. Наприклад, дослідження *The Impact of Tax Business Environment on Regional Development* (Chen H., 2025) відзначає, що більш висока фіскальна автономія регіонів (тобто можливість встановлювати власні податки і збори) корелює із покращенням бізнес-середовища та зростанням регіонального підприємництва [29].

Інше дослідження *Tax Decentralisation and Local Government Size* (Liberati P., Sacchi A., 2011) вказує, що децентралізація фіскальних повноважень може бути позитивною умовою для розвитку місцевих підприємств, але лише за умови, що місцеві органи влади мають достатній потенціал адміністрування та забезпечена прозорість [30].

Інструментарій податкової політики формує практичний механізм державного впливу на бізнес-середовище. Його ефективність визначається не лише рівнем податкового навантаження, а й тим, наскільки система стимулює підприємництво, інвестиції та інновації.

Україна вже має низку позитивних напрацювань — спрощена система оподаткування, електронні сервіси, інвестиційні стимули. Водночас залишаються виклики — нестабільність законодавства, часті зміни режимів, відсутність довгострокової стратегії податкового стимулювання.

Перехід від фіскальної до стимулюючої податкової моделі є необхідною умовою створення конкурентоспроможного бізнес-середовища в Україні та подальшої інтеграції у європейський економічний простір.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

2.1. Динаміка основних показників податкових надходжень і бізнес-активності в Україні

Аналіз динаміки податкових надходжень і бізнес-активності є ключовим для оцінки результативності податкової політики держави. Саме зміни в обсягах доходів бюджету, структурі основних податків та розвитку підприємницького сектору відображають ступінь стабільності економічного середовища, ефективність фіскального адміністрування та рівень довіри бізнесу до держави. У 2015–2025 рр. податкова система України зазнала суттєвих трансформацій — від етапу відновлення після кризи до періоду шоків випробувань (пандемія COVID-19, воєнний стан) і подальшої адаптації. Простеження цих змін дозволить визначити тенденції зростання фіскальної спроможності, структуру податкових джерел, а також взаємозв'язок між податковими надходженнями, економічною активністю та діловими очікуваннями суб'єктів господарювання.

Для початку розглянемо динаміку податкових надходжень до державного бюджету України за 2015 – 2025 роки (див. рис. 2.1.1).

Рис. 2.1.1 «Податкові надходження Зведеного бюджету України, млрд грн» відображає динаміку формування податкових доходів держави у 2015–2025 рр., демонструючи загальну тенденцію зростання при наявності окремих періодів спаду, спричинених кризовими явищами. Згідно з представленими даними, податкові надходження зросли з близько 500 млрд грн у 2015 р. до понад 1,8 трлн грн у 2025 р. (прогнозні данні). Така динаміка свідчить про розширення податкової бази, пожвавлення економічної активності, удосконалення адміністрування податків і підвищення рівня податкової дисципліни.

Рис. 2.1.1. Податкові надходження Зведеного бюджету України, млрд грн, 2015–2025 рр.

Примітка 1. Складено автором за даними [31].

Примітка 2. Данні за 2025 рік є прогнозними.

На основі рис. 2.1.1 можна виділити три ключові етапи розвитку податкових надходжень:

1. 2015–2019 рр. — етап відновлення. Після кризи 2014 р. впровадження системи електронного адміністрування ПДВ, посилення контролю та оздоровлення економічної ситуації забезпечили поступове й стабільне зростання податкових доходів — від 507,6 млрд грн у 2015 р. до понад 1 трлн грн у 2019 р.

2. 2020–2022 рр. — етап шоків. Пандемія COVID-19 у 2020 р. і повномасштабне вторгнення РФ у 2022 р. зумовили падіння надходжень: у 2022 р. податкові доходи скоротилися до 1 343 млрд грн порівняно з довоєнною траєкторією. Це відображає скорочення виробництва, руйнування логістики та зменшення економічної активності.

3. 2023–2025 рр. — етап адаптації та відновлення. Завдяки цифровізації адміністрування (е-кабінет платника, автоматизований ризик-моніторинг),

відновленню бізнес-процесів, покращенню комплаєнсу та зростанню зовнішньої підтримки, податкові надходження зросли до рекордного рівня — 1,64 трлн грн у 2023 р., 2,09 трлн грн у 2024 р., і прогнозують подальше збереження високої динаміки у 2025 р.

Таким чином, рис. 2.1.1 демонструє, що попри наявні економічні шоки, українська фіскальна система зберігає стійкість, адаптивність і здатність до швидкого відновлення. Зростання податкових доходів у 2023–2025 рр. підтверджує ефективність цифрових реформ, посилення контролю за ризиковими операціями та поступовий перехід від режиму фіскальної стабілізації до стимулюючої податкової політики, орієнтованої на підтримку економічного розвитку.

Далі варто розглянути структуру податкових надходжень Зведеного бюджету України та роль ключових податків у 2015 – 2025 роках (див. рис. 2.1.2).

Рис. 2.1.2 «Структура податкових надходжень Зведеного бюджету України у 2015 - 2025 рр.» демонструє зміну ролі основних джерел формування податкових доходів упродовж десятирічного періоду. Дані свідчать, що провідне місце в структурі стабільно займає податок на додану вартість (ПДВ), обсяг якого зріс із 178,5 млрд грн у 2015 р. до пікового значення 734,4 млрд грн у 2024 р., після чого у 2025 р. (за поточними оцінками) становить 485,1 млрд грн. ПДВ залишається ключовим джерелом доходів бюджету, забезпечуючи його стійкість навіть у періоди кризових коливань.

Податок на прибуток підприємств (ППП) також демонструє стабільну позитивну динаміку: з 39,1 млрд грн у 2015 р. до 320,9 млрд грн у 2025 р. Його зростання відображає відновлення прибутковості бізнесу, структурні зміни в економіці та посилення контрольних механізмів.

Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) відіграє все більш вагомий роль у формуванні бюджету. Зростання з 100 млрд грн у 2015 р. до майже 760 млрд грн у 2025 р. свідчить про детінізацію ринку праці, збільшення рівня заробітних плат, розширення зайнятості та зміцнення податкової дисципліни.

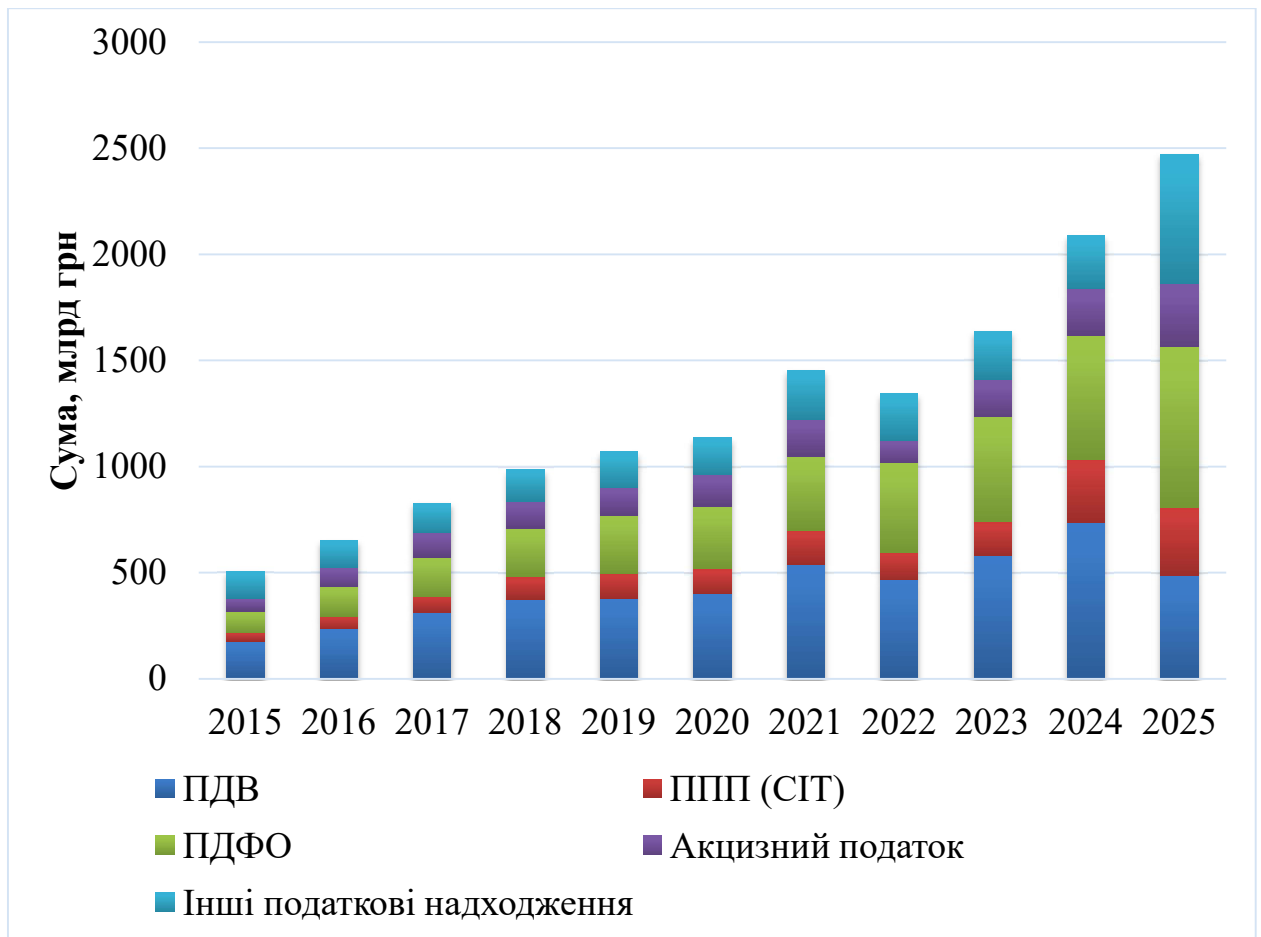

Рис. 2.1.2. Структура податкових надходжень Зведеного бюджету України у 2015 - 2025 рр., млрд грн

Примітка 1. Складено автором за даними [31].

Примітка 2. Данні за 2025 рік є прогнозними.

Динаміка акцизного податку є відносно стабільною, хоча й чутливою до змін споживчого попиту та імпорتنих потоків. Його обсяг зріс з 63,1 млрд грн у 2015 р. до майже 298 млрд грн у 2025 р., що відображає поступове підвищення ставок, індексацію акцизів та зростання споживання окремих товарів.

Категорія «інші податкові надходження» демонструє рівномірне зростання упродовж 2015–2024 рр., збільшившись з 126,9 млрд грн до 248,8 млрд грн, а у 2025 р. — до 609,2 млрд грн, що обумовлено змінами у регулюванні окремих фіскальних платежів, посиленням митного контролю та підвищенням надходжень від рентної плати.

У структурі чітко простежуються два періоди спадів — 2020 р. (пандемія COVID-19) та 2022 р. (початок повномасштабної війни), коли надходження зменшуються внаслідок падіння виробництва, порушення логістики та різкого скорочення економічної активності. Однак вже з 2023 р. розпочинається етап відновлення: усі основні податкові джерела демонструють стійке зростання завдяки цифровізації адміністрування, модернізації ризикоорієнтованого моніторингу, стабілізації ділової активності та розширенню внутрішнього попиту.

Отже, рис. 2.1.2. наочно показує переходження податкової системи від моделі кризової фіскальної стабілізації (2015–2022 рр.) до етапу адаптивного та структурного зростання (2023–2025 рр.). Збільшення доходів забезпечується не стільки підвищенням ставок, скільки покращенням адміністрування, цифровими реформами та підвищенням довіри платників.

Рис. 2.1.3 «Кількість діючих суб’єктів господарювання, 2015 – 2023 рр» ілюструє розвиток бізнес-активності в Україні протягом 2015–2023 рр. та дозволяє оцінити, як податкові, економічні та зовнішні чинники впливали на динаміку підприємництва в цей період.

На рис. 2.1.3. спостерігається певна хвилеподібна динаміка кількості діючих суб’єктів господарювання у 2015–2023 рр. Після відносно високого рівня у 2015 р. (понад 7 млн суб’єктів) кількість підприємств поступово зменшується до 2017 р., що пов’язано з наслідками економічної кризи та реструктуризацією бізнесу. У 2018–2020 рр. відбувається часткове відновлення підприємницької активності, яке стабілізується до пандемії COVID-19. У 2022 р. помітне зниження показника зумовлене воєнними діями та релокацією бізнесу, однак уже в 2023 р. видно ознаки адаптації — кількість активних суб’єктів знову зростає.

На жаль, офіційні дані щодо кількості діючих суб’єктів господарювання за 2024–2025 рр. на момент підготовки дослідження відсутні, оскільки відповідна статистична звітність Держстату ще не опублікована. Проте, спираючись на тенденції 2023 р., відновлення бізнес-активності та ефекти

релокації й цифровізації, можна сформулювати орієнтовний прогноз. Очікується, що у 2024 р. кількість діючих суб'єктів може сягнути 6,4–6,6 млн, а у 2025 р. — до 6,7 млн, за умови збереження адаптивної динаміки, відсутності нових масштабних воєнних ризиків та продовження державної підтримки МСП.

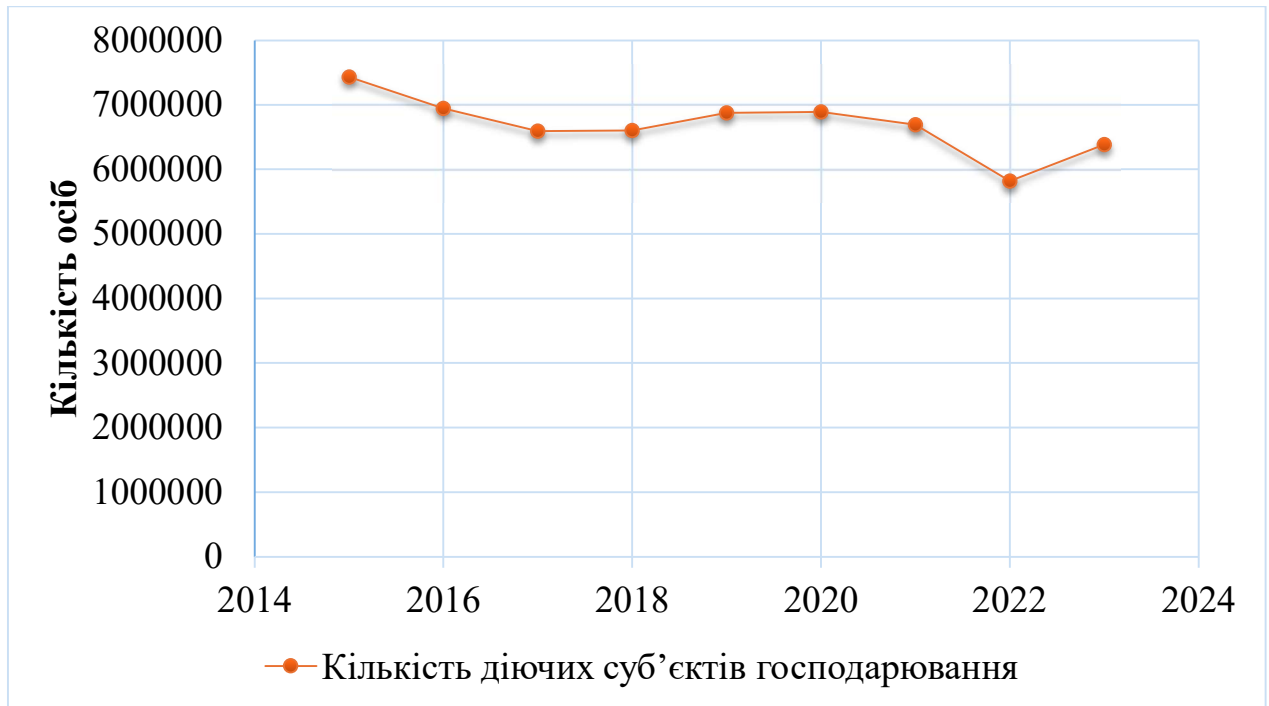

Рис. 2.1.3. Кількість діючих суб'єктів господарювання у 2015 – 2023 рр. в Україні, осіб

Примітка. Складено автором [32].

Загальна тенденція свідчить, що український бізнес демонструє високу стійкість і здатність до відновлення навіть в умовах кризових викликів. Попри зниження у роки пандемії та війни, більшість підприємців відновили діяльність завдяки гнучкості, цифровізації та підтримці держави. Це підтверджує поступовий перехід економіки до етапу структурної адаптації, де кількість суб'єктів господарювання стабілізується, а якість підприємницького середовища поступово покращується.

Після аналізу загальної кількості діючих суб'єктів господарювання доцільно оцінити, наскільки ефективно бізнес забезпечує наповнення державного бюджету.

Рис. 2.1.4 «Синтетичний індекс (млрд грн / тис. суб'єктів)» відображає співвідношення між податковими доходами держбюджету та кількістю активних підприємств, тобто показує середній рівень фіскальної продуктивності одного суб'єкта господарювання.

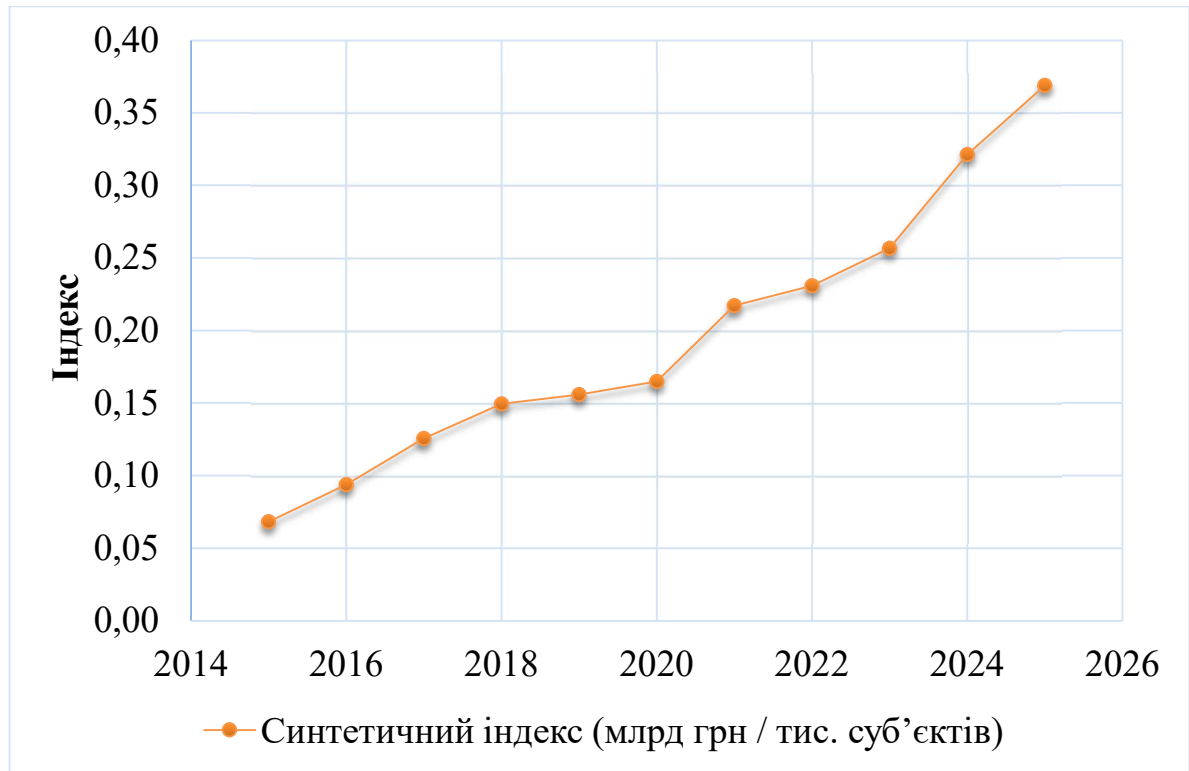

Рис. 2.1.4. Синтетичний індекс (млрд грн / тис. суб'єктів), 2015-2025 рр.

Примітка 1. Складено автором за даними [31;32].

Примітка 2. Данні за 2024 - 2025 рік є прогнозними.

З представлених даних видно чітку тенденцію до зростання синтетичного індексу протягом 2015–2025 рр., що свідчить про поступове підвищення ефективності податкової системи та зростання внеску бізнесу в бюджет. У 2015 р. на 1000 суб'єктів господарювання припадало близько 0,07 млрд грн податкових доходів, то у 2025 р. цей показник зростає до 0,37 млрд грн, тобто індекс збільшився більш ніж у п'ять разів. Це відображає поєднаний ефект зростання податкових надходжень і відносного скорочення/стабілізації кількості суб'єктів господарювання.

Найбільш помітне посилення індексу відбулося після 2019 р.: з 0,16 у 2019–2020 рр. до 0,22 у 2021 р. У 2022 р. зафіксовано незначне підвищення значення показника до 0,23 попри воєнний спад ділової активності, що пояснюється різким скороченням кількості діючих суб'єктів і збереженням відносно високих обсягів податкових доходів. У 2023–2025 рр. індекс зростає особливо швидко (з 0,26 до 0,37), що свідчить про адаптацію бізнесу до нових умов, посилення податкової дисципліни, розвиток цифрового адміністрування та поступове відновлення економіки.

Отже, динаміка синтетичного індексу підтверджує, що, навіть за умов кризових шоків і частих законодавчих змін, бізнес-сектор залишається основним джерелом формування податкових доходів, а податкова політика поступово набуває більш стимулюючого характеру.

Після оцінки синтетичного індексу, який показує загальну фіскальну ефективність бізнесу, важливо розглянути, наскільки зміни в обсягах бюджетних надходжень пов'язані з коливаннями у бізнес-активності.

Рис. 2.1.5 «Кореляція між динамікою бізнес-активності та податкових бюджетних надходжень (2015–2025 рр.)» демонструє взаємозв'язок між зміною кількості діючих суб'єктів господарювання та динамікою податкових доходів державного бюджету, що дозволяє оцінити узгодженість фіскальної та підприємницької динаміки в країні.

Представлений рисунок свідчить, що у 2015–2019 рр. бізнес-активність і податкові бюджетні надходження змінювалися з помірною синхронністю. Приріст податкових доходів у цей період залишався стабільно позитивним (від 8,5 % до 28,2 %), тоді як кількість суб'єктів скорочувалася у 2016–2017 рр., а в 2018–2019 рр. перейшла до помірного зростання. Це відображає загальний ефект стабілізації економіки, детінізації та зміцнення адміністрування.

У 2020 р. спостерігається уповільнення приросту податкових надходжень (6,2 %) та майже нульова зміна кількості підприємств, що пояснюється впливом пандемії COVID-19. У 2021 р. приріст податкових надходжень знову суттєво підвищується (27,9 %), тоді як кількість суб'єктів

продовжує знижуватися (-2,9 %), що свідчить про відновлення фінансових показників на тлі ще нестабільної підприємницької активності.

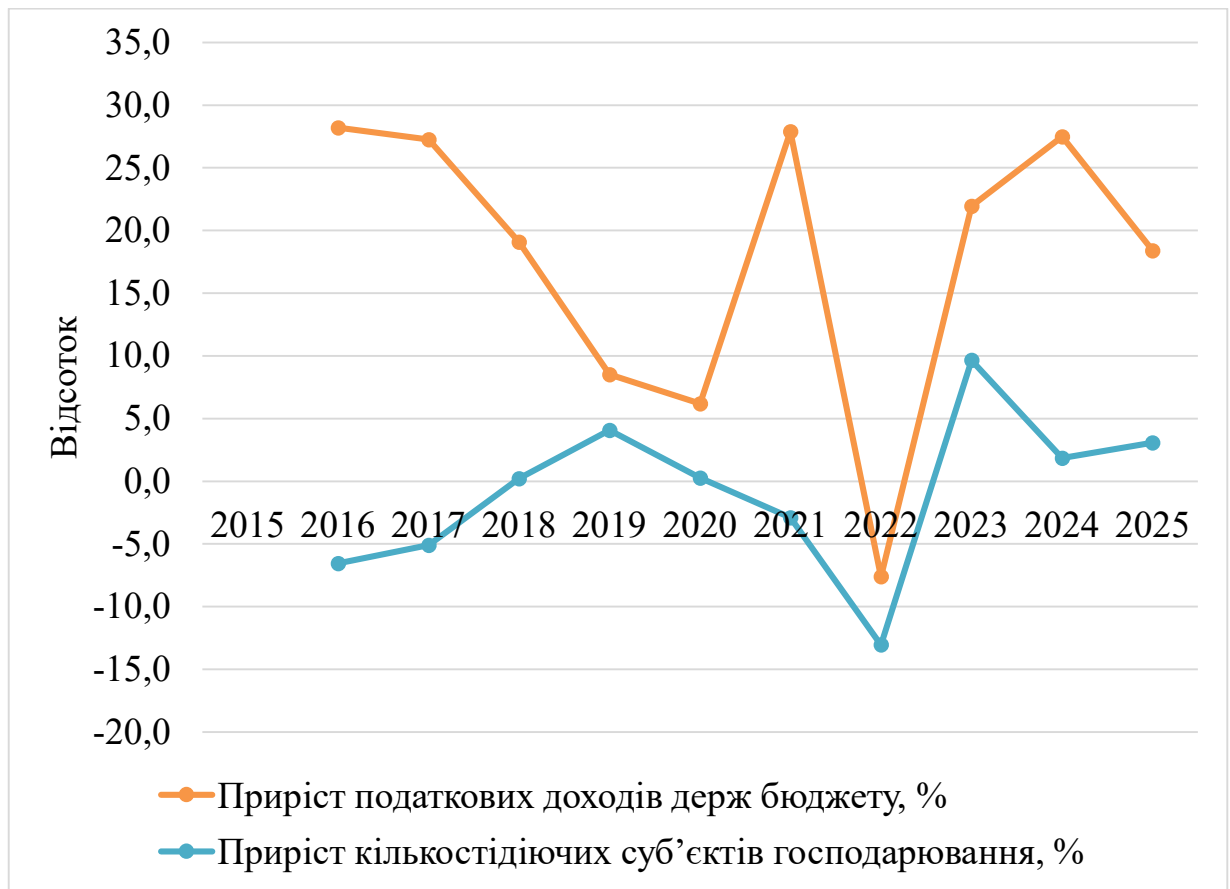

Рис. 2.1.5. Кореляція між динамікою бізнес-активності та податкових бюджетних надходжень (2015–2025 рр.)

Примітка 1. Складено автором за даними [31; 32].

Примітка 2. Данні за 2025 рік є прогнозними.

У 2022 р. обидва показники демонструють різко негативну динаміку: податкові доходи скоротилися на 7,6 %, а кількість діючих суб'єктів — на 13,0 %. Це безпосередній результат повномасштабного вторгнення, втрати бізнесів, релокації та падіння економічної активності.

Період 2023–2025 рр. характеризується відновленням обох трендів. Приріст податкових надходжень повертається до високих значень (22,0–27,5 %), а кількість діючих суб'єктів збільшується на 1,8–9,7 %, що вказує на

адаптацію бізнесу, посилення податкової дисципліни та поступову стабілізацію економічних умов.

Таким чином, представлені дані свідчать, що у середньостроковій перспективі зв'язок між динамікою податкових надходжень та зміною кількості підприємств залишається позитивним, хоча й нерівномірним. У роки криз ключову роль у формуванні бюджетних доходів відігравали не екстенсивні фактори (зростання кількості платників), а інтенсивні — цифровізація адміністрування, покращення комплаєнсу та зниження тінізації. У період відновлення 2023–2025 рр. взаємна динаміка цих показників знову зближується, що підтверджує поступову нормалізацію бізнес-середовища та ефективність податкових механізмів підтримки.

Після аналізу синтетичного індексу взаємодії бізнес-активності та податкових надходжень варто також розглянути співвідношення між часткою прибуткових підприємств та фактичними надходженнями податку на прибуток підприємств, що дозволяє оцінити якісний аспект формування доходів бюджету (див. рис. 2.1.6).

Комбінований рис. 2.1.6. демонструє взаємозв'язок між фінансовим станом підприємств та податковими надходженнями у 2015–2025 рр. Протягом 2015–2019 років частка прибуткових підприємств утримувалася на стабільному рівні 72–74 %, що супроводжувалося поступовим зростанням надходжень ППП — з 39 млрд грн у 2015 р. до понад 117 млрд грн у 2019 р. Це свідчить про відновлення ділової активності та покращення корпоративної прибутковості після посткризових років.

У 2020–2021 рр. податкові надходження стрімко зросли (до 163,8 млрд грн), хоча частка прибуткових підприємств залишалась на рівні попередніх років. Така динаміка пояснюється як покращенням адміністрування, так і стабілізацією зовнішніх ринків після пандемійного шоку. Різке падіння частки прибуткових підприємств у 2022 р. до 66,2 % відображає безпрецедентний вплив воєнних подій, втрату активів, порушення логістики та зміну структури попиту. Водночас надходження ППП також скоротилися — до 130,6 млрд грн.

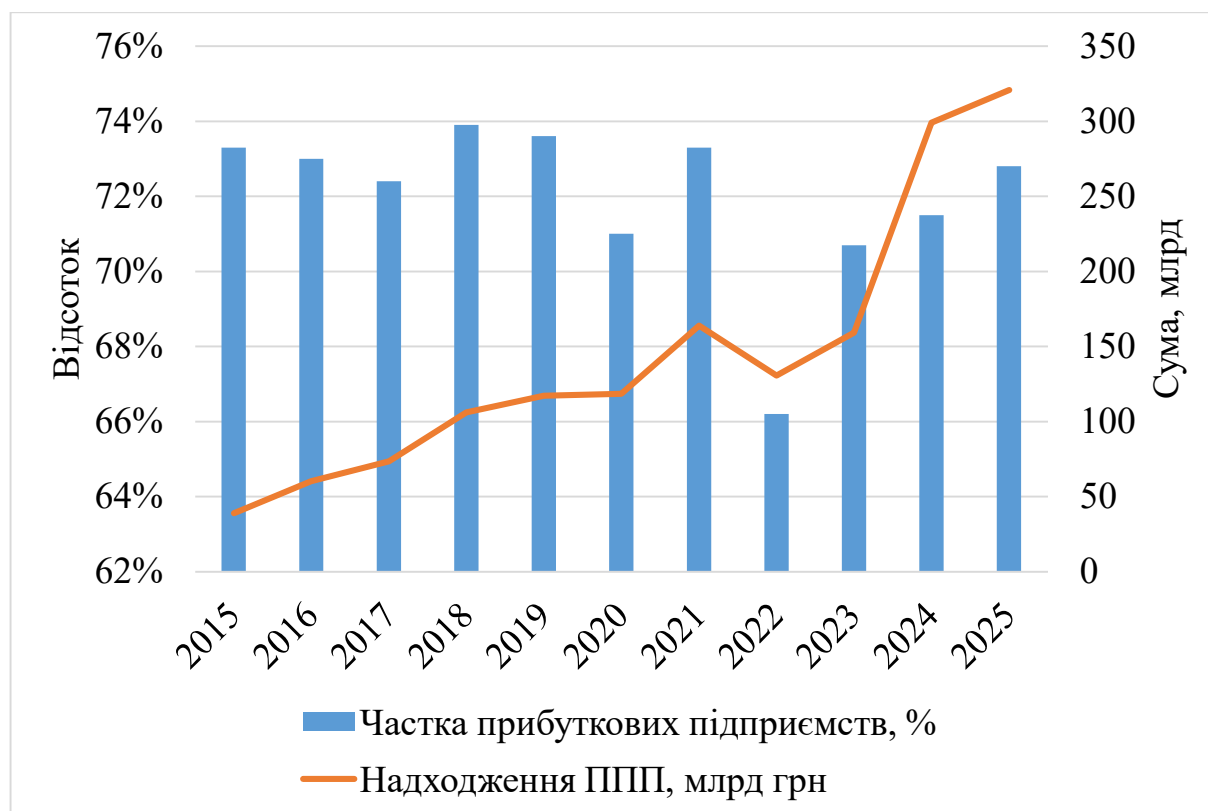

Рис. 2.1.6. Питома вага прибуткових підприємств та обсяги надходження податку на прибуток підприємств у 2015 - 2025 рр.

Примітка 1. Складено автором за даними [31; 33].

Примітка 2. Данні за 2025 рік є прогнозними.

Починаючи з 2023 р., відзначається впевнене відновлення обох показників: частка прибуткових підприємств зростає до 71,5 % у 2024 р. і прогнозовано до 72,8 % у 2025 р., тоді як надходження ППП демонструють стрімке збільшення — до 299,1 млрд грн у 2024 р. Важливим фактором такого поживавлення є адаптація підприємств до нових умов, відновлення експорту, цифровізація податкового контролю та активізація інвестиційної діяльності в окремих секторах.

З урахуванням відновлювальної динаміки 2023–2024 рр., повернення бізнесу до прибутковості, повільного зростання експорту та стабілізації податкового середовища очікується, що у 2025 році частка прибуткових підприємств становитиме близько 72,8 %, що наближається до довоєнного рівня.

Загалом рис. 2.1.6 відображає помірно позитивну кореляцію між прибутковістю бізнесу та податковими надходженнями: хоча обидва показники реагують на макроекономічні шоки, масштаби зростання ППП у 2023–2025 рр. значно швидші, що вказує на роль не лише фінансових результатів підприємств, але й структурних змін у податковому адмініструванні. Таким чином, у післякризовий період податок на прибуток стає більш стійким джерелом доходів бюджету, а підприємницький сектор — важливим драйвером відновлення економіки.

Для поглибленої оцінки стану малого підприємництва та його внеску в податкові надходження доцільно проаналізувати динаміку кількості малих підприємств та надходжень від єдиного податку у 2015–2025 рр., що відображено на рис. 2.1.7.

Рис. 2.1.7 демонструє зміну кількості малих підприємств і паралельне зростання надходжень від єдиного податку протягом 2015–2025 рр. У довоєнний період (2015–2019 рр.) кількість малих підприємств збільшилася з 327,8 тис. до понад 362 тис., що свідчить про стабільний розвиток цього сегмента бізнесу. Протягом цього періоду надходження від єдиного податку зросли більш ніж утричі — з 11 млрд грн у 2015 р. до 35,3 млрд грн у 2019 р., що вказує на розширення податкової бази та підвищення популярності спрощеної системи серед МСП.

У 2020–2021 рр. кількість малих підприємств утримувалася на рівні 352–356 тис., тоді як надходження ЄП продовжували зростати, досягнувши 46,3 млрд грн у 2021 р. Це стало результатом цифровізації адміністрування, розвитку електронної звітності та адаптації підприємців до пандемійних обмежень.

Воєнний 2022 рік спричинив різке скорочення кількості малих підприємств до 246,6 тис., що пов'язано з припиненням діяльності, релокацією бізнесу та загальною економічною невизначеністю. Водночас надходження від єдиного податку залишилися відносно стабільними (47,2 млрд грн), що свідчить про важливу роль сектора ФОП, який компенсував частину втрат.

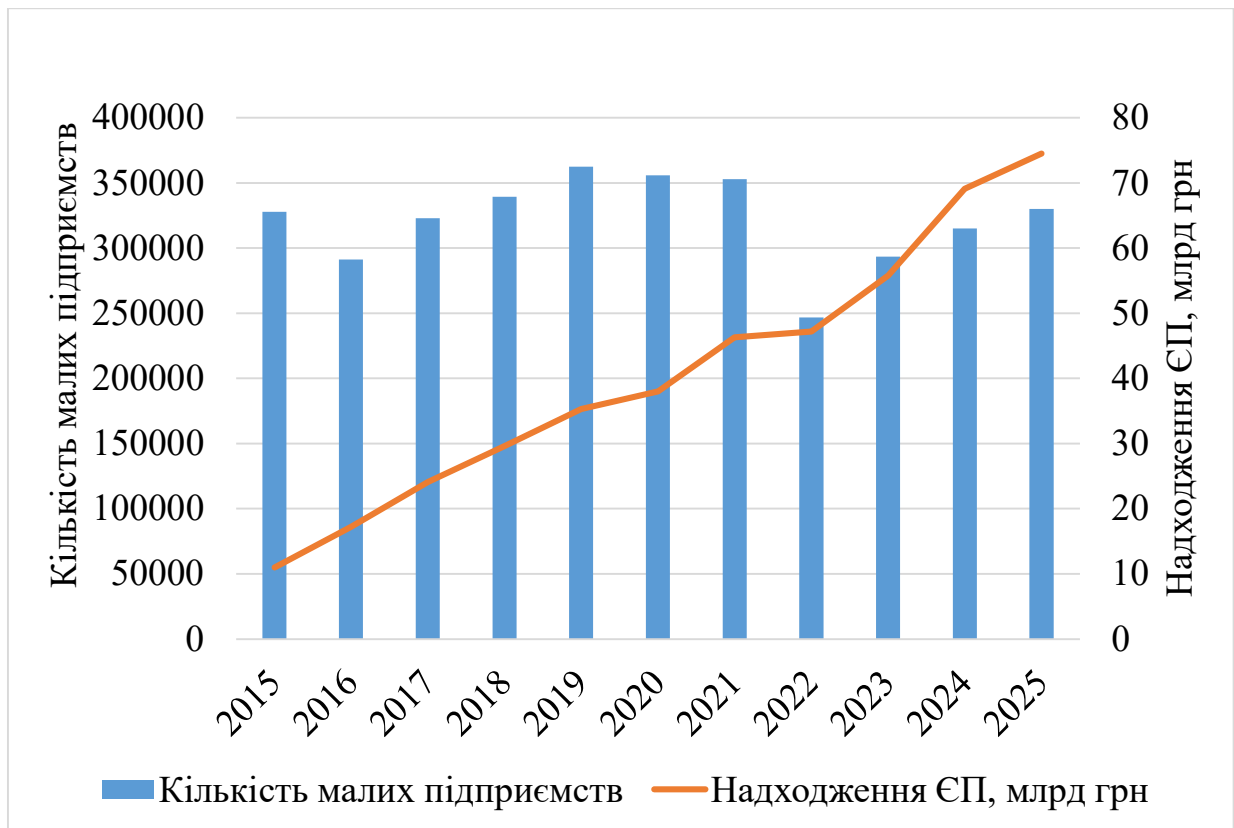

Рис. 2.1.7. Кількість малих підприємств та динаміка єдиного податку у 2015–2025 рр.

Примітка 1. Сформовано автором за даними [31; 34].

Примітка 2. Данні за 2025 рік є прогнозними.

У 2023 р. спостерігається суттєве відновлення кількості малих підприємств (до 293,3 тис.) та зростання надходжень від ЄП до 55,8 млрд грн. На 2024–2025 рр. використано прогнозні оцінки, згідно з якими кількість малих підприємств може досягти близько 315 тис. у 2024 р. та 330 тис. у 2025 р., що відповідає поступовому поверненню до довоєнних тенденцій. Надходження ЄП у ці роки за прогнозом зростуть до 69,1 та 74,5 млрд грн відповідно, що свідчить про відновлення економічної активності, збільшення товарообігу в МСП та підвищення податкової дисципліни.

Загалом рис. 2.1.7 демонструє, що сектор малого бізнесу, попри значні шоки 2020–2022 рр., проявляє високу адаптивність. Показники останніх років, зокрема прогнозні значення, свідчать про стійку тенденцію до відновлення, а випереджальні темпи зростання надходжень ЄП порівняно з кількістю

підприємств відображають підвищення середньої податкової віддачі одного суб'єкта та активізацію економічної діяльності у секторі МСП.

Для оцінки впливу зовнішньоекономічної діяльності на податкові надходження держави доцільно проаналізувати взаємозв'язок між динамікою експорту, імпорту та обсягами непрямих податків (ПДВ і акцизу). Рис. 2.1.8 відображає основні тренди цих показників у 2015–2025 рр. та демонструє їхню роль у формуванні фіскальних ресурсів.

Рис. 2.1.8 демонструє взаємозв'язок між обсягами експорту, імпорту та надходженнями непрямих податків (ПДВ та акцизу) у 2015–2024 рр., що дозволяє оцінити роль зовнішньоторговельної активності у формуванні доходів державного бюджету. Упродовж 2015–2019 років усі три показники характеризувалися стабільним зростанням: імпорт збільшився з 2,2 до 3,6 трлн грн, експорт — з 1,0 до 1,7 трлн грн, тоді як непрямі податки зросли з 242 млрд грн до понад 509 млрд грн. Така динаміка свідчить про відновлення національної економіки та пожвавлення як внутрішнього попиту, так і зовнішньої торгівлі.

У 2020 році з огляду на пандемічні обмеження імпорт дещо знизився, тоді як експорт залишався відносно стабільним, що зумовило лише помірне зростання непрямих податків. Уже у 2021 році спостерігається різке збільшення і зовнішньоторговельних показників, і податкових надходжень: імпорт зріс до понад 4,5 трлн грн, а непрямі податки — до 708,5 млрд грн. Це було результатом відновлення глобального попиту, корекції цін на енергоресурси та покращення адміністрування ПДВ.

Воєнні події 2022 року істотно змінили структуру та інтенсивність зовнішньої торгівлі. Експорт скоротився до 1,8 трлн грн через логістичні обмеження, блокаду портів та втрату виробничих потужностей. Водночас імпорт зріс до 2,7 трлн грн, що пояснюється збільшенням критичного імпорту, гуманітарних поставок та релокацією промисловості. Непрямі податки скоротилися до 572 млрд грн, відображаючи загальне зниження економічної активності та споживання.

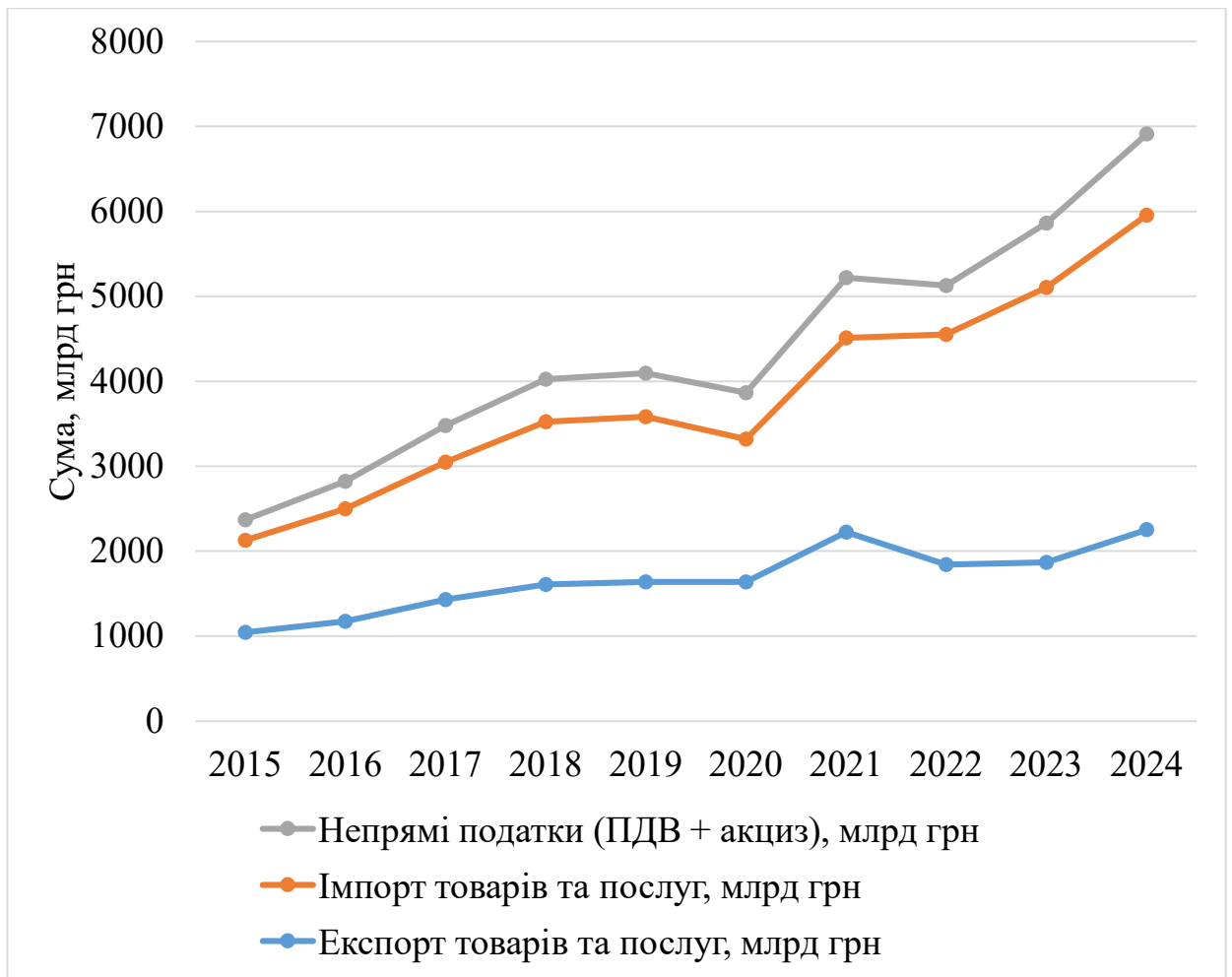

Рис. 2.1.8. Експорт, імпорт та непрямі податкові надходження до Державного бюджету України (2015–2024 рр.)

Примітка. Складено автором за даними [31; 35].

У 2023–2024 рр. відбувається поступове відновлення зовнішньоторговельної діяльності: експорт демонструє неспішне зростання, тоді як імпорт, навпаки, збільшується швидшими темпами, досягнувши близько 3,7 трлн грн у 2024 році. На цьому тлі непрямі податки також зростають — до рекордних 956,8 млрд грн. Це пояснюється посиленням податкової дисципліни, підвищенням обсягів імпортованих товарів, електронізацією контролю та орієнтацією бізнесу на відновлення ланцюгів постачання.

Загалом рис. 2.1.8 демонструє високу кореляцію між імпортом і непрямыми податками, що підтверджує ключову роль імпортного ПДВ у

наповненні бюджету. Натомість експорт впливає на надходження опосередковано — переважно через фінансові результати підприємств та довгострокову конкурентоспроможність економіки.

ПДВ є найбільшим джерелом податкових надходжень в Україні і водночас одним із ключових податків, що безпосередньо впливає на фінансові результати бізнесу. Тому аналіз його структури та динаміки є необхідним для розуміння загального податкового навантаження та ефективності адміністрування. Рис. 2.1.9 узагальнює зміни у надходженнях ПДВ та обсягах його відшкодування протягом 2015–2025 рр., демонструючи основні тенденції цього податку.

Надходження ПДВ у 2015–2025 рр. демонструють загальну тенденцію до зростання, незважаючи на падіння у 2022 р. через війну. Основну частину надходжень у всі роки формував імпорتنний ПДВ, що свідчить про високу залежність бюджету від зовнішньої торгівлі та імпортного споживання. Водночас ПДВ із вироблених в Україні товарів зростав поступово й після 2022 р. — більш динамічно, що пов'язано з переорієнтацією споживчого попиту та частковим відновленням виробництва.

Бюджетне відшкодування ПДВ також збільшувалося у довгостроковій перспективі, з різким скороченням у воєнний 2022 р., після чого відбулося поступове відновлення. Це свідчить про повернення експортерів до активної діяльності та стабілізацію процедур відшкодування. Загалом рис. 2.1.9 підтверджує: ПДВ залишається системоутворюючим податком, чутливим до макроекономічних шоків, але здатним швидко відновлюватися за умов стабілізації економічної активності.

Комплексний аналіз податкових надходжень, їх структури, кількості діючих суб'єктів господарювання, фіскальної ефективності бізнесу та взаємозв'язку між бюджетними доходами і підприємницькою активністю у 2015–2025 рр. дає змогу сформувати цілісне уявлення про еволюцію податкової системи України у контексті економічних трансформацій та зовнішніх викликів.

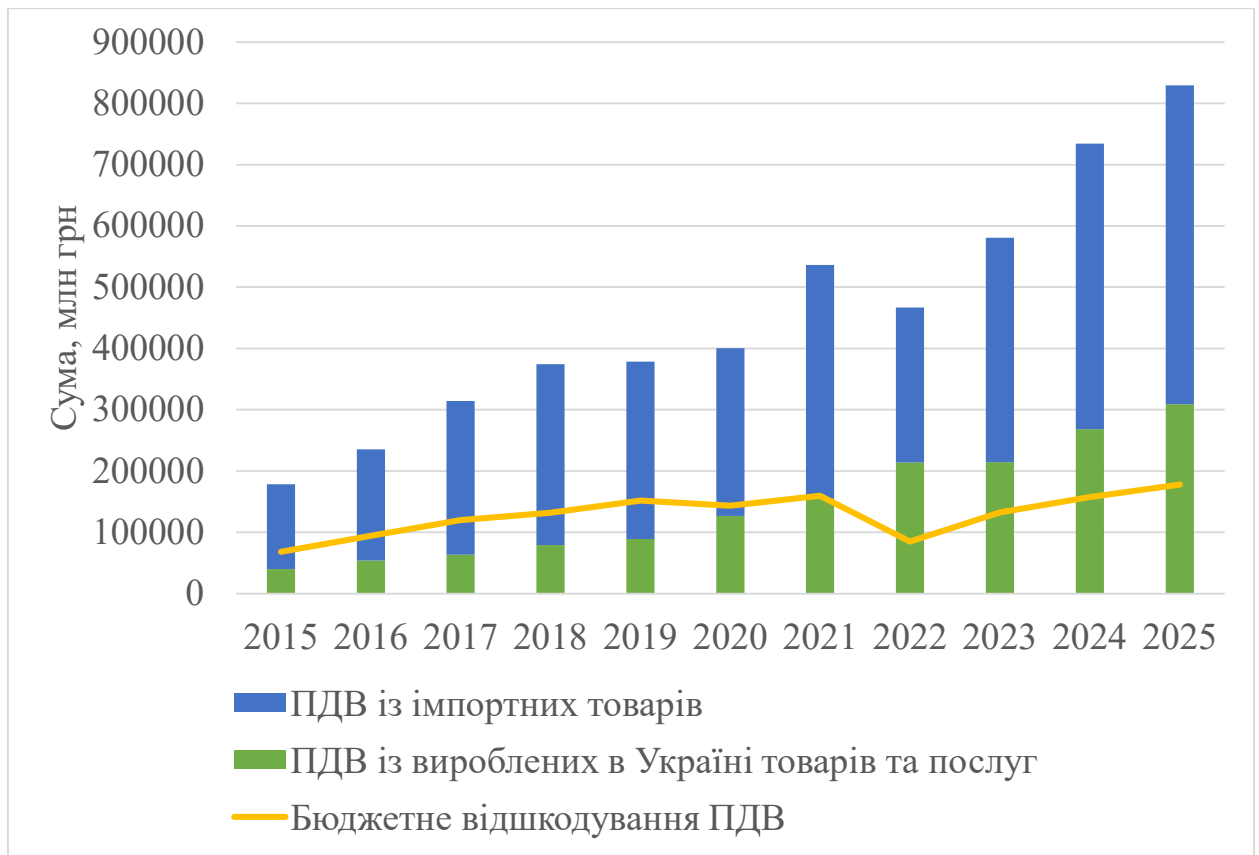

Рис. 2.1.9. Структура ПДВ та бюджетне відшкодування ПДВ у 2015 - 2025 рр., млн грн

Примітка 1. Складено автором за даними [31; 36].

Примітка 2. Данні за 2025 рік є прогнозними.

За десятирічний період українська податкова система пройшла три ключові етапи розвитку:

1. Відновлення (2015–2019 рр.) — період стабілізації після кризи 2014 р., запровадження системи електронного адміністрування ПДВ, реформи податкових органів та поступового зростання фіскальних надходжень.

2. Шок (2020–2022 рр.) — вплив пандемії COVID-19 і повномасштабної війни, які спричинили різке падіння ділової активності, скорочення кількості підприємств і тимчасове зменшення доходів бюджету.

3. Адаптація (2023–2025 рр.) — відновлення економічної активності, цифровізація адміністрування, міжнародна підтримка, посилення податкової дисципліни та повернення на траєкторію зростання.

Узагальнюючи результати, можна зробити висновок, що в 2015–2025 рр. українська податкова політика еволюціонувала від фіскальної стабілізації до стратегічного розвитку, коли основна увага зосереджується не лише на забезпеченні надходжень, а й на стимулюванні бізнес-активності, підвищенні довіри платників і створенні передбачуваного податкового середовища.

Це свідчить про перехід до нової моделі податкового управління, у якій фіскальні інтереси держави узгоджуються з потребами підприємницького сектору, забезпечуючи основу для сталого економічного відновлення України.

2.2. Оцінка змін податкового законодавства та їх наслідків для бізнесу

Реформування податкового законодавства України у 2015–2025 рр. стало одним із ключових чинників трансформації національної економіки та підприємницького середовища. У цей період держава послідовно переходила від фіскально-орієнтованої моделі до більш стимулюючої податкової політики, спрямованої на підвищення прозорості, цифровізацію адміністрування та адаптацію до європейських стандартів. Податкові нововведення охопили як структуру оподаткування (ПДВ, податок на прибуток, ПДФО, єдиний податок), так і інституційну реформу податкових органів, сприяючи модернізації державного фінансового управління.

Для бізнесу ці зміни мали подвійний ефект — з одного боку, спрощення процедур, цифровізація та прозорість сприяли розвитку підприємництва, а з іншого — законодавча мінливість, подвійні тлумачення норм і складність адаптації створювали додаткові ризики. Тому оцінка еволюції податкового законодавства є необхідною для розуміння того, наскільки ефективно держава поєднує фіскальні інтереси із завданнями економічного розвитку, підтримки малого й великого бізнесу та інтеграції України у європейський податковий простір.

Розглянемо ключові етапи трансформації національної податкової системи України протягом останнього десятиріччя (див. табл. 2.2.1).

Таблиця 2.2.1

Основні напрями реформ податкової системи України
у 2015 – 2015 рр.

Рік	Основні напрями реформ
2015	Запуск Системи електронного адміністрування ПДВ (СЕА ПДВ), удосконалення податкового контролю.
2016	Оптимізація структури податків, перегляд ставок ПДФО та ЄСВ, удосконалення спрощеної системи.
2017	Реформування адміністрування ПДВ, боротьба з ухиленням, розвиток електронного документообігу.
2018	Зниження навантаження на фонд оплати праці, зміцнення податкової дисципліни, гармонізація з ЄС.
2019	Підвищення прозорості, впровадження BEPS-стандартів, спрощення адміністрування для МСП.
2020	Антикризові заходи під час COVID-19: пільги, відтермінування податкових зобов'язань, підтримка бізнесу.
2021	Цифровізація адміністрування: розвиток е-кабінету платника, впровадження е-аудиту, РРО онлайн.
2022	Воєнні податкові зміни: тимчасові пільги, звільнення від ПДВ окремих операцій, митні спрощення.
2023	Відновлення стабільної системи, розширення електронних сервісів, адаптація до європейських норм.
2024	Розвиток ризик-менеджменту, автоматизація звітності, підготовка до податкового наближення до ЄС.
2025	Імплементация стандартів ЄС у податкову політику, запуск єдиної інтегрованої системи податкового моніторингу, підготовка до приєднання до Єдиного цифрового ринку ЄС.

Примітка 1. Складено автором за даними [37; 38].

Примітка 2. Данні за 2025 наведені за 10 місяців 2025 р.

Аналіз табл. 2.2.1 свідчить, що податкова політика України у 2015–2025 рр. пройшла шлях від посткризового відновлення до структурної адаптації та цифрової інтеграції із європейськими стандартами.

У першій половині періоду (2015–2019 рр.) ключовими пріоритетами стали фінансова стабілізація, детінізація економіки та оптимізація податкових механізмів. Запровадження електронного адміністрування ПДВ, реформування системи ЄСВ і підвищення прозорості адміністрування забезпечили відновлення доходів бюджету після глибокої рецесії. У цей час формувалися основи сучасної податкової інфраструктури, орієнтованої на спрощення процедур і зниження навантаження на бізнес.

У 2020–2022 рр. податкова політика набула антикризового характеру. У відповідь на пандемію COVID-19 і воєнний стан уряд запровадив тимчасові пільги, податкові канікули, відстрочки та спрощення митного регулювання, що дозволило зберегти ділову активність і мінімізувати соціально-економічні втрати. Ці кроки мали короткостроковий ефект підтримки бізнесу, але водночас продемонстрували гнучкість фінансової системи.

Починаючи з 2023 р., реформи переходять до етапу відновлення та стратегічного розвитку. Основна увага зосереджується на цифровізації адміністрування (е-кабінет, РРО онлайн, е-аудит), розвитку ризик-менеджменту, автоматизації звітності та підготовці до гармонізації із податковим законодавством ЄС. Цей період позначається посиленням аналітичних інструментів ДПС, удосконаленням системи податкового моніторингу та поступовим переходом від фінансової моделі до стимулюючої, проєвропейської системи оподаткування.

Таким чином, за десятиліття відбувся еволюційний перехід від ручного, складного адміністрування до електронно-орієнтованої, прозорої, адаптивної податкової системи, яка поєднує фінансову ефективність із підтримкою підприємницької активності. Реформи 2025 р. знаменують новий етап — інституційну інтеграцію з Європейським Союзом, що закладає підґрунтя для

сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності української економіки.

Протягом 2015–2025 років українська податкова система поступово відходила від суто фіскальної моделі й зміщувалася в бік стимулюючого підходу. Цей рух супроводжувався масштабною цифровізацією, підвищенням прозорості та орієнтацією на стандарти ЄС. Таку динаміку підтверджують і офіційні документи Мінфіну [12], і міжнародні огляди податкової політики [39].

Найпомітніші зміни відбувалися у сфері цифрових сервісів. За десятиліття були впроваджені електронний кабінет платника, система СЕА ПДВ, онлайн-РРО, механізми е-аудиту та автоматизований ризик-менеджмент. Саме ці інструменти, за оцінками ДПС [40; 41], суттєво зменшили корупційні ризики та прискорили обмін інформацією між бізнесом і державою. Водночас підприємці неодноразово наголошували на зростанні потреби у цифровій компетентності та витратах на оновлення облікових систем, що відображено у опитуваннях [42].

Разом із цифровими змінами коригувалися й ключові ставки податків. Протягом періоду було стабілізовано ставку ПДФО на рівні 18 %, ЄСВ знижено з понад 40 % до 22 %, а ПДВ збережено на рівні 20 %, доповнивши його низкою цільових пільг для агросектору, ІТ, оборонних операцій та окремих енергетичних проєктів [38; 43]. Спрощена система оподаткування залишилася головним механізмом підтримки малого бізнесу, що підтверджують і дослідження щодо легалізації самозайнятості [44]. Однак диференційовані пільги спричинили нерівномірне податкове навантаження між секторами, на що звертає увагу бізнес-аналітика [45].

Помітним був і інституційний блок реформ. Ліквідація ДФС та створення окремих ДПС і ДМС мали на меті розмежувати контролюючі функції й зробити їх більш спеціалізованими [46]. Паралельно Україна впроваджувала план BEPS — комплекс міжнародних правил для протидії агресивному податковому плануванню [47]. Поступове посилення

аналітичних підрозділів і інтеграція у європейську податкову інфраструктуру лише підсилювали цей курс [48].

Узагальнюючи, ці трансформації по-різному позначилися на різних групах підприємств: для частини вони стали інструментом полегшення процедур і зменшення транзакційних витрат, тоді як для інших — додатковим тягарем, пов'язаним із модернізацією систем обліку чи підвищенням стандартів прозорості.

Питання нерівномірності податкового навантаження для різних груп бізнесу постійно з'являється у дослідженнях та звітах аналітичних інституцій, тому логічно розглянути, як податкові зміни 2015–2025 років позначилися на різних секторах підприємництва.

У випадку малого та середнього бізнесу зміни були особливо відчутними. Саме МСП найшвидше реагує на коливання ставок, нові вимоги адміністрування чи зміни у правилах звітності. Спрощена система оподаткування і далі залишається ключовим механізмом, який дозволяє підприємцям працювати з мінімальними адміністративними витратами. Це пояснює її стабільну популярність: у 2024 році понад два мільйона платників працювали саме на цьому режимі, формуючи близько 3 % бюджетних надходжень (див. рис. 2.2.2).

Дані, представлені на рис. 2.2.2 підтверджують таку динаміку. Протягом 2015–2025 рр. кількість платників спрощеної системи загалом зростала, що свідчить про високий рівень залежності МСП від цього режиму та його відносну стабільність порівняно з іншими інструментами оподаткування. Невелике скорочення у 2022 році стало реакцією на воєнні події, однак уже з 2023 року простежується відновлення. Паралельно зростала й частка єдиного податку у податкових доходах державного бюджету: від близько 2 % у 2015 році до понад 3 % у 2024–2025 роках. Це означає, що МСП забезпечує дедалі помітнішу частину фіскальних надходжень, навіть попри кризові періоди.

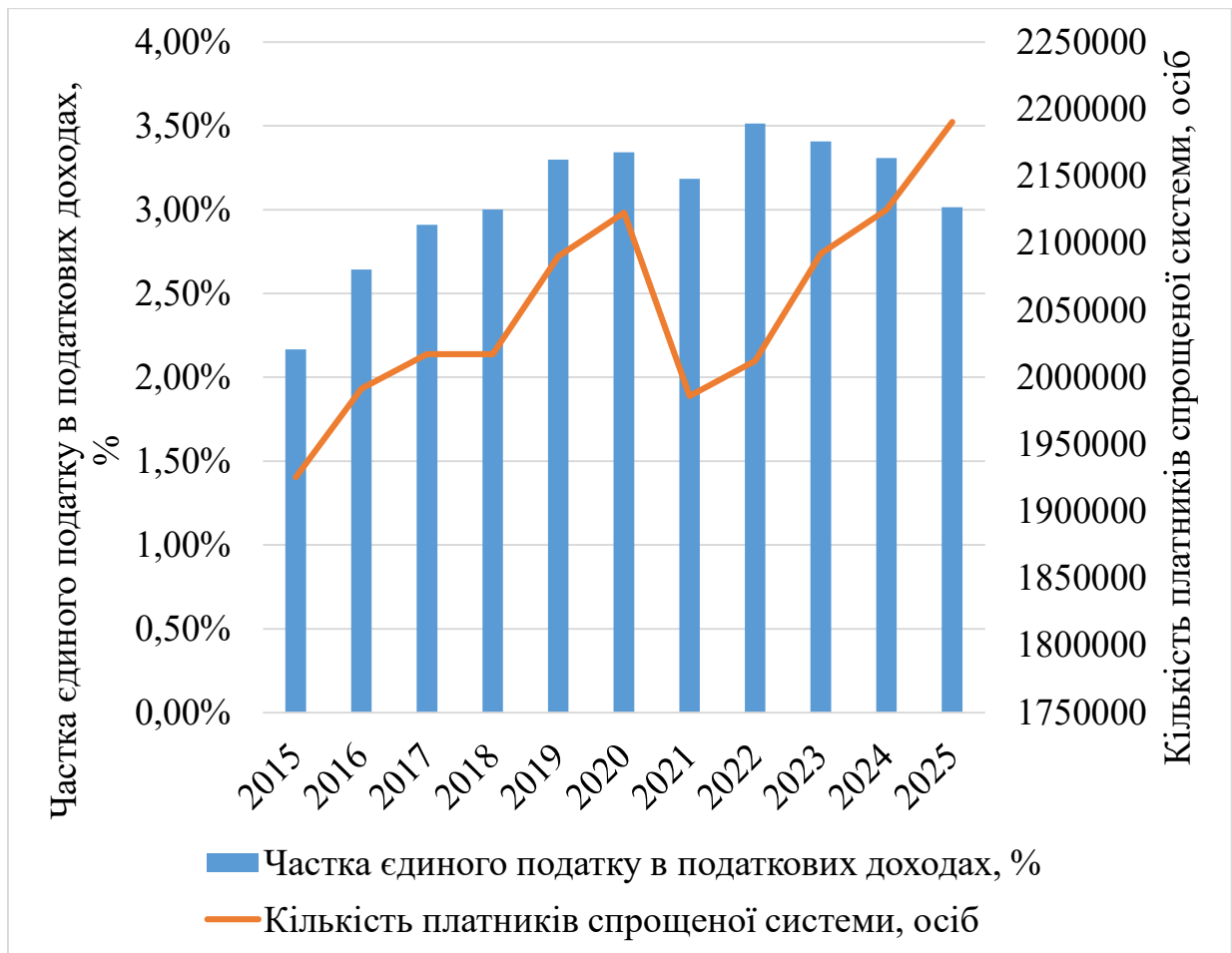

Рис. 2.2.2. Кількість платників податків, що перебувають на спрощеній системі оподаткування й частка єдиного податку у Зведеному бюджеті України 2015 - 2025 рр.

Примітка 1. Складено автором за даними [31; 34].

Примітка 2. Данні за 2025 рік є прогнозними.

Воєнні події 2022–2023 рр. призвели до тимчасового переформатування податкових умов: ставка ЄП була знижена до 2 %, а частину підприємців звільнили від сплати ЄСВ. Такі кроки дали змогу багатьом МСП утримати діяльність у критичних умовах. Водночас, за оцінками KSE, майже третина підприємців усе ж була змушена тимчасово призупинити роботу через втрату ринків та логістичні проблеми [49]. Проте навіть на цьому тлі спрощена система проявила себе як один із найстабільніших інструментів забезпечення доходів бюджету — про це свідчить і збереження відносно сталої частки ЄП у структурі податкових надходжень у 2022–2024 рр.

Цифровізація, хоч і полегшила взаємодію з податковими органами, стала додатковим викликом: підприємці витрачали ресурси на оновлення програмного забезпечення та навчання персоналу. Попри це, більшість МСП загалом позитивно сприймає перехід до електронних сервісів, очікуючи натомість більшої стабільності податкової політики та меншої частоти її змін.

Для великого бізнесу за ці роки найбільш визначальними стали правила корпоративного оподаткування та вимога прозорості відповідно до міжнародних стандартів. Україна приєдналася до MLI, почала впроваджувати правила контрольованих іноземних компаній та посилила вимоги до трансфертного ціноутворення, що частково обмежило можливості виведення прибутку за кордон [50]. Паралельно вдосконалювалися процедури адміністрування податку на прибуток: з'явилися ризик-орієнтовані перевірки, автоматизована звітність і налагоджений електронний обмін даними з митними органами. У стратегічних галузях — енергетика, ІТ, окремі виробничі напрями — держава запровадила стимули у вигляді податкових пільг та інвестиційних механізмів.

Аналіз наведеної динаміки (див. рис. 2.2.3) показує, що надходження податку на прибуток підприємств упродовж 2015–2025 рр. зростали досить нерівномірно, але загальна тенденція є виразно висхідною. Після помірного зростання у 2016–2019 рр. та падіння, спричиненого пандемією та початком повномасштабної війни, надходження ППП знову стабілізувалися у 2023 році. Особливо різке зростання у 2024–2025 рр. відображає декілька чинників: часткове відновлення прибутковості великих компаній, зміну структури податкових надходжень, посилення контролю за транснаціональними операціями та ефект імплементації BEPS-підходів.

Фактично рис. 2.2.3 демонструє, що податкові реформи у сфері корпоративного прибутку — від посилення прозорості до впровадження ризик-орієнтованого аудиту — дали кумулятивний фіскальний ефект. Для великих підприємств це означало зростання вимог до податкової дисципліни, але водночас і можливість працювати в більш передбачуваній, близькій до

європейських правил системі. Висхідна траєкторія ППП у 2024–2025 рр. свідчить про поступове відновлення корпоративного сектору та ефективність нових механізмів адміністрування прибутку.

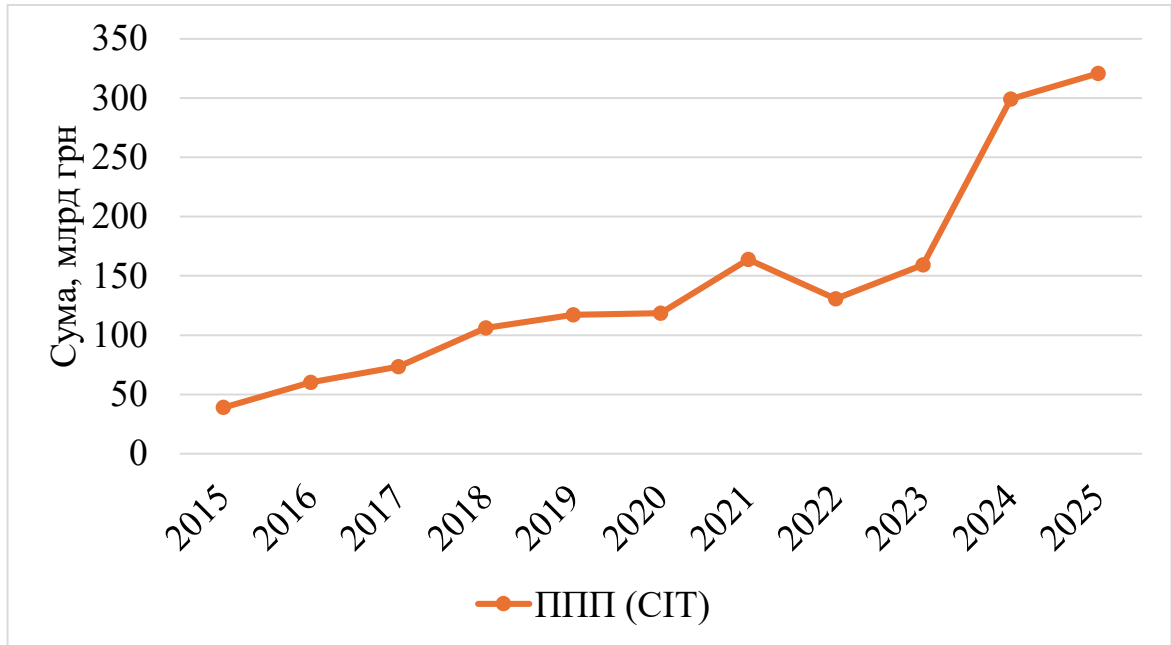

Рис. 2.2.3. Податок на прибуток підприємств (СІТ), млрд грн, 2015 - 2025 рр.

Примітка 1. Складено автором за даними [31].

Примітка 2. Данні за 2025 рік є прогнозними.

Попри це, бізнес-асоціації, серед них і Європейська Бізнес Асоціація, продовжують наголошувати, що висока фіскальна навантаження та складність податкового аудиту залишаються суттєвими бар'єрами для інвестицій, а нормативна нестабільність лише посилює ці ризики [51; 52].

Аналітичні дані також фіксують суттєву різницю в ефективному податковому навантаженні для підприємств різного розміру: для платників єдиного податку середнє навантаження становило $\approx 27,3$ % від доданої вартості у 2022 р. а для суб'єктів на загальній системі — $\approx 41,5$ % у тому ж році (див. табл. 2.2.4). Такі цифри свідчать, що малий бізнес має помітно нижчий ефективний податковий тиск порівняно з більшими компаніями, однак ця

різниця не обумовлена лише ставками — важливу роль відіграють складання податкової бази, адміністрування та вибір системи оподаткування.

Таблиця 2.2.4

Порівняння податкового навантаження для різних категорій підприємств

Категорія підприємств	Орієнтовний рівень податкового навантаження (%)
Малі/середні підприємства (платники єдиного податку)	$\approx 27,3 \%$
Малі/середні підприємства (загальна система)	$\approx 41,5 \%$
Великі підприємства / корпорації	$> 40 \%$

Примітка. Складено автором за даними [53].

У підсумку українська податкова система продовжує шукати баланс між фіскальною стійкістю та достатнім рівнем стимулів для підприємництва. Помітні результати реформ — прозорість, цифровізація, спрощення взаємодії з державою — не знімають питання асиметрії податкового навантаження, яка й надалі залишається актуальним викликом для всіх груп бізнесу.

Податкові реформи, що проводилися в Україні протягом 2015–2025 років, дали змішані результати: поряд зі значними успіхами у сфері прозорості та цифровізації збереглися й проблеми, які продовжують обмежувати розвиток бізнес-середовища.

За останнє десятиліття Україна зробила суттєвий крок уперед у напрямі модернізації податкової системи. Насамперед це проявилось у підвищенні прозорості завдяки впровадженню електронного кабінету платника, повноцінного електронного документообігу та СЕА ПДВ. Цифрові інструменти значно скоротили можливості для суб'єктивного впливу з боку податкових органів і зменшили ризики зловживань.

Реформи сприяли і детінізації економіки: кількість офіційно зареєстрованих підприємців поступово зростала, а частка ключових податків — ПДФО та податку на прибуток підприємств — у доходах бюджету

збільшилась із 21 % у 2015 році до 28 % у 2024-му. Одночасно спростилися процедури звітності, зменшилась кількість перевірок, а податковий аудит почав ґрунтуватися на ризик-орієнтованому підході. Усе це помітно підвищило рівень комфорту для добросовісних платників і сприяло формуванню довіри бізнесу до держави.

Аналіз рис. 2.2.5 свідчить, що динаміка інвестиційної привабливості та податкового клімату в Україні була нерівномірною. Пік позитивних очікувань припав на 2017–2018 роки, коли індекс інвестиційної привабливості ЕВА перевищував позначку 3,0 бала. Проте після 2019 року спостерігається поступове зниження, яке посилилося у період пандемії та особливо — після початку повномасштабної війни. Податковий індекс ЕВА також демонструє коливання навколо нейтральних значень ($\approx 2,7$ –3,0 бала), що відображає суперечливу оцінку бізнесом ефективності податкової політики: із одного боку, цифровізація та автоматизація сприймаються позитивно, із іншого — нормативна нестабільність та складність адміністрування стримують зростання довіри.

Завдяки зазначеним змінам податкова політика поступово почала сприйматися не лише як фіскальний інструмент, але й як елемент, здатний підтримувати економічний розвиток.

Попри досягнення, реформи мали і свою зворотну сторону. Найбільшою проблемою залишається законодавча мінливість — у 2015–2024 роках до Податкового кодексу внесено понад дві сотні змін. Така нестабільність ускладнює довгострокове планування та змушує бізнес постійно адаптовуватися до нових правил.

Чимало труднощів викликають і подвійні тлумачення норм, зокрема у сферах ПДВ та трансфертного ціноутворення, що нерідко призводить до конфліктів між бізнесом і контролюючими органами [55]. Не менш актуальною залишається проблема для експортерів: незручні процедури відшкодування ПДВ, валютні обмеження та значні документальні вимоги знижують конкурентоспроможність українських товарів на світових ринках [52; 56].

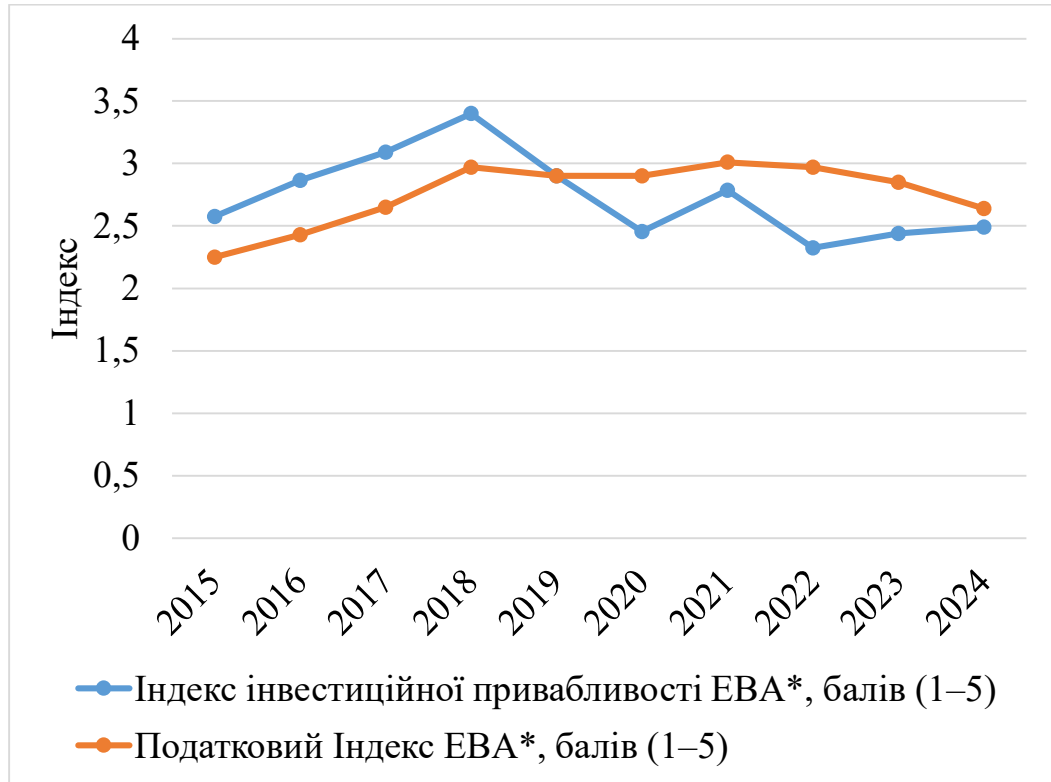

Рис. 2.2.5. Індекс інвестиційної привабливості та податковий індекс України у 2015–2024 рр.

Примітка. Складено автором за даними [54].

Таким чином, навіть добре спроектовані реформи часом втрачають ефективність через складність їх практичного застосування та нестачу стабільності в регуляторному середовищі.

Опитування міжнародних інституцій і бізнес-асоціацій свідчать, що підприємці загалом визнають позитивні зрушення у сфері цифровізації та адміністрування податків, однак податкову систему й надалі сприймають як складну та непередбачувану. Дослідження Світового банку щодо вартості податкового комплаєнсу в Україні вказують на суттєві часові й фінансові витрати бізнесу на виконання податкових зобов'язань, а також на проблеми правової визначеності [52]. Дані індексу ЕВА Tax Index показують, що лише незначна частка компаній оцінює чинну податкову систему як сприятливу для розвитку бізнесу, тоді як більшість респондентів вказують на часті зміни

правил, складність адміністрування та високі ризики спорів із податковими органами [54].

Водночас бізнес поступово адаптується: компанії активно переходять на електронні сервіси, модернізують облікові системи та закладають цифрові процеси у свої довгострокові стратегії. Це свідчить про те, що попри наявні бар'єри, підприємницький сектор досить ефективно інтегрується у реформоване податкове середовище [57].

Узагальнюючи, можна сказати, що головні завдання податкових реформ 2015–2025 років були реалізовані: рівень прозорості та дисципліни суттєво зріс, адміністрування стало значно більш цифровим, а сама система — помітно ближчою до європейської моделі. Однак стабільність податкових правил і справедливість розподілу навантаження між різними категоріями платників залишаються викликами, що потребують подальшої уваги.

Загальна тенденція розвитку дозволяє говорити про перехід податкової системи України від фази посткризового відновлення до етапу інституційного зміцнення, коли фіскальна політика дедалі більше виконує не лише контролюючу, а й стимулюючу роль для економіки.

2.3. Порівняльна характеристика податкового навантаження в Україні та країнах ЄС

Порівняння рівня податкового навантаження між Україною та країнами Європейського Союзу є важливим індикатором конкурентоспроможності національної податкової системи. Таке зіставлення дозволяє визначити, наскільки українська модель оподаткування відповідає європейським стандартам справедливості, ефективності та стимулювання бізнесу.

Упродовж 2015–2025 рр. податкове навантаження в Україні зазнало істотних змін — зменшення ЄСВ, стабілізації ставок ПДФО та вдосконалення адміністрування ПДВ, що поступово наблизило вітчизняну систему до європейської практики.

Водночас рівень фіскального тиску на бізнес в Україні залишається вищим, ніж у більшості держав ЄС, насамперед через непрямі податки, складні процедури адміністрування та недостатню стабільність податкових правил.

Додатково, згідно з аналітичним оглядом Tax Foundation (2023), українська податкова система має окремі конкурентні елементи, однак загалом поступається країнам-членам ЄС за якістю адміністрування, стабільністю правил і прозорістю процедур. Автори наголошують, що хоча ставки окремих податків є співставними або навіть нижчими за європейські, українські бізнеси стикаються із значними адміністративними витратами, складністю відшкодування ПДВ, високим податком на працю та частими змінами законодавства. Аналітики роблять висновок, що підвищення конкурентоспроможності України вимагає не стільки зниження ставок, скільки покращення адміністрування, довгострокової стабільності та підвищення передбачуваності податкової системи [58].

У контексті аналізу податкового навантаження на бізнес ключовим показником є середня ефективна ставка оподаткування прибутку підприємств (CIT Effective Tax Rate, CIT ETR). Вона характеризує фактичний рівень податкового навантаження на корпоративні доходи з урахуванням пільг, прискореної амортизації, відстрочених платежів та інших елементів, що впливають на кінцеву базу оподаткування.

За результатами власних розрахунків ефективного податкового навантаження на прибуток підприємств (CIT ETR) на основі даних Мінфіну України та Державної служби статистики, у 2015–2016 рр. ETR становив 10,1 % та 13,6 % відповідно, що помітно нижче за нормативну ставку 18 %. Це відображає значні обсяги податкових пільг та спеціальних режимів, які діяли для аграрного сектору, ІТ та окремих галузей промисловості у цей період.

У 2017–2020 рр. ефективна ставка поступово зростала до 12,4–17,6 %, що свідчить про звуження пільгових режимів та підвищення прозорості адміністрування податку на прибуток. Пік цього зростання припав на 2020 рік

(17,6 %), що корелює з активізацією податкового контролю та цифрових інструментів адміністрування.

У 2021 р. ETR знизився до 12,9 %, однак у 2022 р., попри воєнні втрати, релокацію підприємств та дію антикризових податкових стимулів, ефективне навантаження знову зросло до 18,0 %. У 2023 р. показник дещо зменшився (15,1 %), а у 2024 р. різко підвищився до 23,3 %, що може бути пов'язано з відновленням прибутковості окремих секторів, зміною структури прибутків та зменшенням дії воєнних пільг (див.табл. 2.3.1).

Нормативна ставка податку на прибуток підприємств в Україні у 2015–2025 рр. залишається 18 %, тоді як ефективне навантаження зазвичай нижче через дію інвестиційних податкових кредитів, прискореної амортизації та галузевих пільг [59].

Таблиця 2.3.1

Ефективна ставка оподаткування прибутку підприємств
в Україні 2015 – 2025 рр.

Рік	CIT ETR, %
2015	10,1
2016	13,6
2017	12,4
2018	15,9
2019	13,5
2020	17,6
2021	12,9
2022	18,0
2023	15,1
2024	23,3

Примітка. Складено автором за даними [31; 60]

Таким чином, хоча номінальна ставка податку на прибуток в Україні є порівнянною з середньоєвропейським рівнем (17–21 %), реальна ефективна ставка загалом залишається нижчою, що свідчить про прагнення держави підтримувати підприємницьку активність через гнучкі податкові механізми [61].

Порівняльний аналіз показує, що середня ефективна ставка оподаткування прибутку підприємств в Україні (приблизно 15–16 %) є нижчою за середньоєвропейський рівень (близько 20–22 %) (див. табл. 2.3.2).

Водночас структура податкового навантаження суттєво відрізняється: в Україні вагому частку становлять непрямі податки — ПДВ, акцизи та внески на працю, тоді як у більшості країн ЄС основний тягар припадає на прибуткові податки та соціальні внески, але за спрощеними механізмами адміністрування.

Таблиця 2.3.2

Середня ефективна ставка оподаткування прибутку підприємств
(CIT ETR) у 2015–2024 рр.

Країна	ETR, %
Україна	~ 15.0
Німеччина	28.5
Польща	17.0
Чехія	17.5
Ірландія	15.5
Румунія	16.0
Середнє по ЄС	≈ 21.0

Примітка. Складено автором за даними [62; 63; 64].

Як видно з табл. 2.3.2, українська ефективна ставка оподаткування прибутку підприємств близька до середніх ставок Центрально-Східної Європи (Польща, Чехія, Румунія), але істотно нижча, ніж у великих економіках ЄС. Такий рівень можна вважати помірним, що створює відносно сприятливе середовище для інвестицій і розвитку малого та середнього бізнесу.

Для порівняльної оцінки податкових систем різних держав одним з найбільш авторитетних джерел до 2020 року була спільна методологія Світового банку та PwC — рейтинг Paying Taxes, який комплексно оцінював податкове навантаження, час на виконання податкових процедур та кількість платежів. У дослідженні Paying Taxes 2020 Україна посідала 65-те місце серед 190 країн, що свідчить про помірну податкову конкурентоспроможність, але істотне відставання від країн ЄС. Середньорічний час, необхідний для виконання податкових зобов'язань українськими підприємствами, становив приблизно 328 годин, тоді як середній показник по країнах ЄС — 160–180 годин [65].

Основні проблеми, визначені міжнародними експертами, включали: складність адміністрування, фрагментарність регулювання, недостатній рівень автоматизації контрольних процедур та високу частку непрямих податків у доходах бюджету.

Після припинення проєкту Doing Business у 2021 році Світовий банк розробив нову методологію оцінювання бізнес-середовища — B-READY (Business Ready Index). На відміну від попереднього індексу, новий підхід передбачає значно ширший спектр показників, у тому числі оновлену секцію «Paying Taxes», яка аналізуватиме цифровізацію податкових процедур, прозорість адміністрування, податкове навантаження та ризики корупційних практик.

На момент підготовки роботи оцінка України за індексом B-READY ще не оприлюднена, однак очікується протягом найближчих років. Враховуючи позитивну динаміку цифровізації (е-кабінет платника, електронні перевірки, автоматизований ризик-менеджмент) та післявоєнну реструктуризацію

податкового адміністрування, експерти прогнозують покращення позицій України саме у компонентах, пов'язаних із прозорістю та зниженням часових витрат на комплаєнс.

Узагальнюючи результати аналізу, можна зробити кілька висновків:

1. Рівень податкового навантаження на бізнес в Україні є помірним, а ефективна ставка близька до показників сусідніх країн ЄС. Це підтримує інвестиційну привабливість, особливо для малого та середнього бізнесу.

2. Найбільші проблеми — у сфері адміністрування: складність процедур, часті законодавчі зміни, нестабільність регуляторних вимог знижують довіру бізнесу та збільшують транзакційні витрати.

3. Цифровізація фіскальної системи (е-кабінет платника, СЕА ПДВ, е-аудит) уже призвела до суттєвого скорочення тіньових схем і покращення податкової дисципліни.

4. Для підвищення конкурентоспроможності Україні необхідно гармонізувати податкову політику з практиками ЄС, забезпечити стабільність законодавства, зменшити податкові бар'єри для експортерів і зміцнити довіру до податкових інститутів.

Отже, українська податкова система перебуває на етапі переходу від фіскально-орієнтованої до стимулюючої моделі, де ключову роль відіграють ефективність адміністрування, передбачуваність політики та цифрові інновації.

За умови подальшої гармонізації з нормами ЄС та стабільності регулювання Україна має потенціал увійти до групи країн із конкурентоспроможними податковими системами Центрально-Східної Європи до 2030 року.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ

3.1. Основні проблеми податкової політики в Україні, що стримують розвиток підприємництва

Податкова політика України у 2015–2025 рр. формувалася в умовах поєднання кількох масштабних викликів: посткризового відновлення, пандемії COVID-19, повномасштабної війни та одночасної євроінтеграції. Формально система стала більш сучасною та цифровізованою, однак для бізнесу вона й надалі залишається складною, мінливою та адміністративно обтяжливою. Це підтверджують як міжнародні інституції, так і українські дослідники, які відзначають, що проблеми адміністрування, якості законодавства та структури податкового навантаження безпосередньо стримують підприємницьку активність.

Нижче розглянуто ключові групи проблем податкової політики України, які, станом на 2025 рік, залишаються системними бар'єрами для розвитку бізнесу.

1. Загальнофіскальні дисбаланси та надмірна «фіскальна орієнтація» системи.

У публічному фінансовому огляді Світового банку наголошувалося, що податкова система України складна, нерівномірна, перевантажена пільгами та винятками, а рівень податкових надходжень у відсотках до ВВП є вищим, ніж у більшості країн з подібним рівнем доходу (див. табл. 3.1.1) [66].

У воєнних умовах ця проблема лише загострилася: податкові надходження залишаються відносно високими (25–27 % ВВП у 2023–2024 рр.), що частково досягається за рахунок підвищення окремих ставок, зокрема для банків та фінансового сектору [69].

Таблиця 3.1.1

Податкові надходження (% ВВП) у 2015–2024 рр.

Рік	Україна	Країни з подібним рівнем доходу	Середнє по ЄС	Середнє по ОЕСР
2015	27.4 %	20–22 %	39 %	34 %
2017	28.0 %	21–23 %	40 %	34 %
2019	25.1 %	22 %	39.6 %	33.8 %
2021	26.6 %	22–23 %	39.5 %	34.1 %
2023	26–27 %	22 %	40 %	34 %
2024	≈27 %	22 %	40 %	34 %

Примітка. Складено автором за даними [31; 67; 68].

З 2024 р. уряд змушений посилювати фіскальну складову політики: підвищуються окремі податки, зокрема воєнні збори та податок на прибуток банків (до 50 % у 2023 р. і 25 % з 2024 р.), щоб компенсувати зростання воєнних видатків та часткове скорочення зовнішньої допомоги [70].

Для бізнесу це означає збільшення фіскального тиску при одній і тій же якості адміністрування, що погіршує інвестиційні очікування, особливо у капіталомістких галузях.

Ключова проблема полягає в тому, що податкова політика часто реагує на короткострокові потреби бюджету, а не на довгострокову стратегію економічного розвитку. Навіть Національна стратегія доходів, що декларує перехід до більш прогнозованого та нейтрального оподаткування, реалізується в умовах високого дефіциту й залежності від зовнішнього фінансування, що обмежує маневр для справжньо-стимулюючої політики.

2. Проблеми податкового адміністрування та висока вартість виконання податкових зобов'язань.

Міжнародні дослідження показують, що податкові перевірки та пов'язаний із ними комплаєнс залишаються для українського бізнесу одним із найбільш ресурсомістких аспектів взаємодії з державою. За оцінкою

дослідження Paying Taxes, українські компанії в середньому витрачають близько 330 годин на рік на підготовку, подання звітності та сплату податків — істотно більше, ніж у середньому по ЄС та світу (див. табл. 3.1.2). Це означає, що кожна додаткова перевірка чи уточнення з боку податкових органів відбувається на тлі вже й так значного адміністративного навантаження, посилюючи відчуття регуляторного тиску й відволікаючи ресурси бізнесу від операційної та інвестиційної діяльності.

Таблиця 3.1.2

Часові витрати бізнесу на податковий комплаєнс (год/рік)

Країна/група країн	Середні витрати часу
Україна	328 год
Країни ЄС	160 год
Середнє по світу	240 год

Примітка. Складено автором за даними [71].

3. Структурні перекоси у податковому навантаженні та неефективність пільг.

Ще одна група проблем пов'язана зі структурою податкових надходжень і розподілом навантаження між різними видами бізнесу та секторами.

У звітах Світового банку та регіональних дослідженнях наголошується, що українська система надалі значною мірою спирається на непрямі податки (ПДВ, акцизи) та платежі на працю, тоді як прямі податки на прибуток підприємств виконують більш обмежену роль у формуванні доходів бюджету. [66; 69].

Для підприємництва це означає:

- високе податкове навантаження на споживання і фонд оплати праці, що стримує офіційну зайнятість і розширення легального бізнесу;
- нерівномірність навантаження: малий бізнес, що працює на спрощеній системі, має відносно низьку ефективну ставку, тоді як для окремих

галузей (банки, енергетика, «підакцизні» сектори) податкове навантаження відчутно вище;

– значні обсяги податкових пільг, ефективність яких нерідко є сумнівною — втрата доходів бюджету не завжди компенсується приростом інвестицій чи зайнятості. Це особливо помітно в аграрному секторі, окремих видах промисловості та в сфері екологічного оподаткування, де пільги часто не мають чітко вимірюваних цілей.

Наукові публікації 2024–2025 рр. підкреслюють, що система податкових пільг в Україні залишається фрагментованою, недостатньо прозорою й не завжди прив’язаною до результативних критеріїв (інвестиції, робочі місця, експорт), що знижує її реальний стимулюючий ефект [72; 73].

Як видно з рис. 3.1.3., частка податкових доходів бюджету, що була витрачена на податкові пільги протягом 2015–2022 рр. залишається суттєвою та характеризується нестабільною динамікою: після різкого спаду у 2016–2018 рр. вона знову зростає, досягаючи майже 8 % у 2022 році. Така хвилеподібність свідчить не про ефективне цільове використання пільг, а радше про їхню фрагментарність і відсутність системної оцінки результативності. Невисока прозорість механізмів податкових витрат та слабка прив’язаність пільг до економічних результатів означають, що значна частина цих витрат не трансформується у реальні інвестиції або зростання продуктивності, що підтверджує їхню обмежену ефективність у стимулюванні бізнесу.

4. Інституційні та правові проблеми: корупційні ризики, слабкість правозастосування, невизначеність для бізнесу.

Попри певний прогрес у реформуванні Державної податкової служби й запровадженні електронних інструментів, інституційна спроможність фіскальних органів залишається проблемною.

Згідно з оглядом ОЕСР щодо доброчесності та антикорупційної політики в Україні (2025), податкові органи й надалі стикаються з викликами: від тиску на бізнес під час перевірок до недостатньої прозорості в процесі прийняття рішень і слабого механізму підзвітності [75; 76].

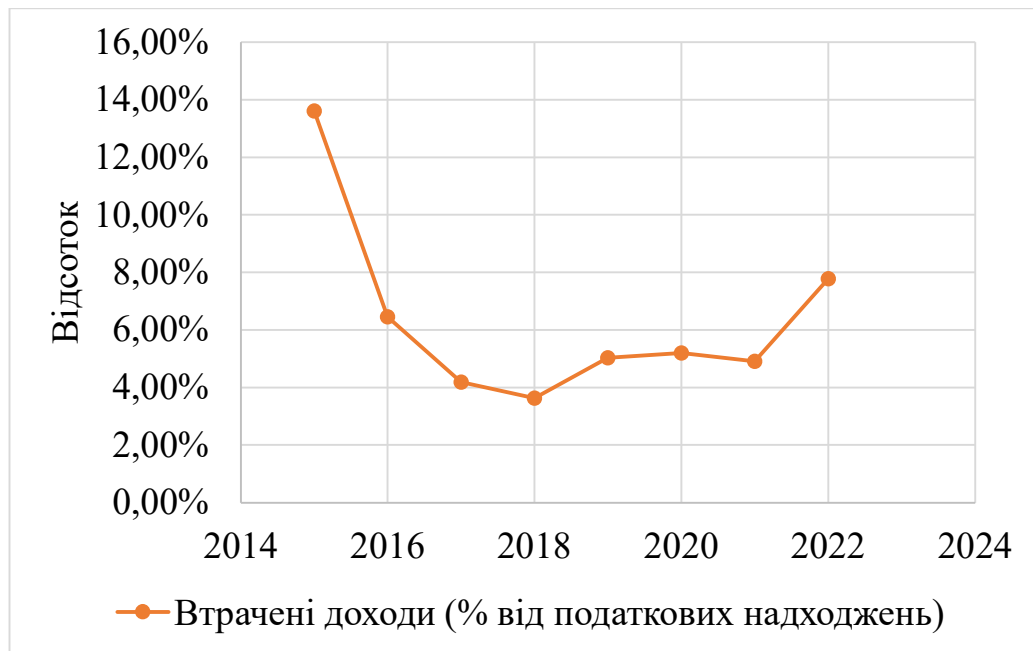

Рис. 3.1.3. Витрати на податкові пільги в Україні 2015 – 2022 рр.

Примітка. Складено автором за даними [74].

Для підприємців це проявляється у:

- ризиках «вибірковості» під час застосування податкових норм: аналогічні операції різних платників можуть трактуватися по-різному;
- невизначеності результату судових спорів із податковими органами, оскільки судова практика не завжди є послідовною;
- залежності від індивідуальних податкових консультацій, які, хоча й мають захисну функцію, але фактично стають інструментом «персональних домовленостей», а не прозорій інтерпретації закону (див. табл. 3.1.4).

Результати опитувань бізнесу показують, що лише 8 % експертів оцінюють чинну податкову систему як сприятливу для розвитку бізнесу, тоді як більшість вказують на невизначеність, часті зміни та складність правил як ключові чинники, що стримують інвестиції й довгострокове планування [78].

Таблиця 3.1.4

Проблеми податкового контролю в Україні (2024 р.)

Показник	Значення
Частка компаній, щодо яких проводилися податкові перевірки	33 %
Частка компаній, що відчують значний фіскальний тиск	41 %
Частка компаній, які вказали на необґрунтовані тлумачення податкового законодавства з боку органів влади	78 %
Частка компаній, які скаржаться на необґрунтовані інформаційні запити з боку податкових органів	64 %
Частка компаній, що зіткнулися зі штучним блокуванням податкових накладних	30 %

Примітка. Складено автором за даними [77].

5. Воєнний контекст і специфічні виклики для підприємництва.

Після 2022 року всі вищезазначені проблеми накладаються на воєнний контекст, що додатково ускладнює ситуацію для бізнесу:

- частина територій і виробничих потужностей зруйнована або тимчасово окупована, що зменшує податкову базу, але не знижує потреби бюджету у доходах;
- вводяться тимчасові пільги та спеціальні режими (зниження ставок, відстрочки), які згодом переглядаються в бік посилення, що створює для бізнесу відчуття нестабільності;
- одночасно з воєнними пільгами уряд змушений підвищувати окремі податки (воєнні збори, ставки для фінансового сектору), що формує асиметричний і часто важко прогнозований податковий ландшафт.

У дослідженнях KSE та інших аналітичних центрів зазначається, що бізнес здебільшого зберіг готовність платити податки, однак очікує від держави більшої ясності щодо середньострокової податкової стратегії, особливо в частині воєнних і післявоєнних підвищень ставок.

6. Проблема тіньового сектору економіки.

Тінізація економіки залишається одним із ключових чинників, що спотворює податкову політику, знижує ефективність адміністрування та формує нерівні умови конкуренції (див. рис. 3.1.5).

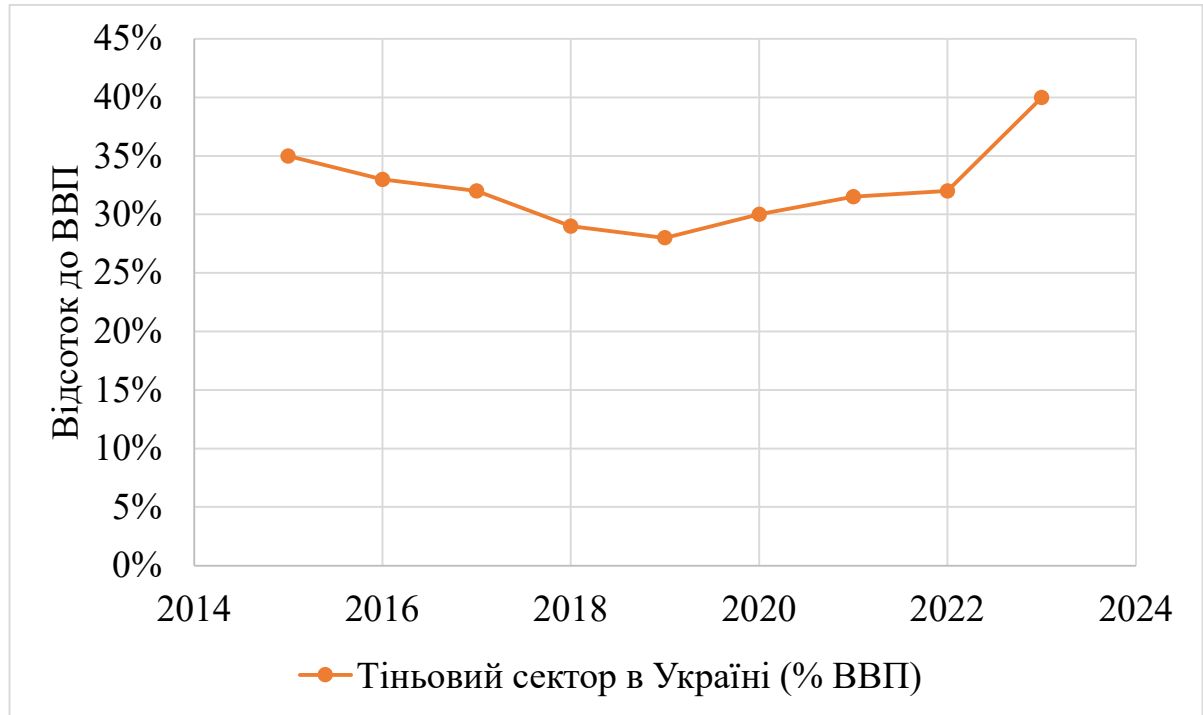

Рис. 3.1.5. Оцінка масштабів тіньового сектору в Україні (% ВВП) 2015 – 2023 рр.

Примітка. Складено автором за даними [79; 80].

Такий рівень тінізації:

- підриває податкову базу,
- робить систему несправедливою: легальні компанії платять більше, компенсуючи «втечу» частини бізнесу в тінь,
- знижує ефективність податкових реформ та стимулів,
- ускладнює гармонізацію з європейськими стандартами.

Додатковою складністю є те, що тіньовий сектор тісно пов'язаний із недостатньою прозорістю податкових рішень. За даними Global Tax Expenditures Transparency Index (GTETI) 2024, Україна посіла лише 87-ме місце з 33,2 балами зі 100, отримавши низькі оцінки за публічністю даних про

податкові пільги, методологію їх розрахунку та оцінку ефективності (див. табл. 3.1.6.).

Таблиця 3.1.6

Німеччина, Франція та Україна у рейтингу Global Tax Expenditures
Transparency Index (GTETI) 2024 р.

Країна	Рейтинг	Загальний бал	Бали за окремими показниками (макс. 20 б.)				
			Доступність для громадськості	Інституційна структура	Методологія та сфера застосування	Описові дані про податкові видатки	Оцінка податкових видатків
Німеччина	4	69,3	16	16,7	4,4	19	13,2
Франція	5	68,7	16,3	15,3	10,7	19	7,4
Україна	87	33,2	4	10	4	9,6	5,6

Примітка. Складено автором за даними [81].

Це означає, що держава не забезпечує достатньої відкритості щодо того, скільки податкових стимулів надається, кому саме та яким є їхній реальний економічний ефект. У поєднанні з високим рівнем тінізації це утворює ситуацію, коли податкова політика стає менш прогнозованою та менш справедливою, а бізнес — особливо малий і середній — продовжує відчувати підвищене навантаження навіть попри номінальні фіскальні зміни.

Таким чином, проблема тіньової економіки в Україні — це не лише питання недообліку доходів, а комплексний бар’єр, який послаблює довіру до системи, гальмує економічне відновлення й ускладнює гармонізацію податкової політики з європейськими стандартами.

Тіньовий сектор також є ключовим фактором високого навантаження на фонд оплати праці та непрямі податки, що особливо негативно впливає на МСП.

Таким чином, станом на 2025 р. можна виділити кілька системних проблем податкової політики України, що стримують розвиток підприємництва:

1. Фіскальна переорієнтація податкової системи під потреби воєнного бюджету за умов обмеженого простору для стимулюючих заходів.

2. Високі транзакційні витрати й складність адміністрування, попри наявність цифрових інструментів.

3. Проблеми податкового контролю, що проявляються у надмірній інтенсивності перевірок і блокуванні податкових накладних.

4. Структурні перекоси у податковому навантаженні та неефективність частини пільг.

5. Інституційні слабкості — корупційні ризики, вибірковість правозастосування, нестабільність судової практики.

6. Високий рівень тіньового сектору, який призводить до нерівномірного розподілу податкового навантаження, посилює конкуренцію між «білим» та неофіційним бізнесом і ускладнює реалізацію податкових реформ.

7. Воєнний фактор, який змушує постійно коригувати податкові параметри, підриваючи довіру бізнесу до довгострокової передбачуваності.

Усе це означає, що оптимізація податкового законодавства має бути спрямована не лише на точкові зміни ставок, а насамперед на покращення структури податкового навантаження, удосконалення адміністрування та інституційне зміцнення податкової системи в логіці євроінтеграційного курсу України.

3.2. Шляхи оптимізації податкового навантаження та покращення адміністрування податків

У Національній стратегії доходів 2024–2030 рр. визначено комплекс першочергових дій, спрямованих на зміцнення податкової бази та підвищення ефективності адміністрування. Серед ключових напрямів документ передбачає перехід до сучасної ризик-орієнтованої моделі контролю, масштабну цифровізацію ДПС і ДМС, інтеграцію та очищення державних реєстрів, посилення боротьби з ухиленням через повну імплементацію стандартів BEPS, а також вирівнювання податкової політики у відповідності до принципів

ЄС. Стратегія робить акцент на детінізації, автоматизації процесів оподаткування й усуненні технічних прогалин, які створюють можливості для зловживань. Водночас документ наголошує на необхідності модернізації ІТ-інфраструктури, удосконалення аудиту та розширення аналітичних можливостей податкової служби (див. рис. 3.2.1, рис 3.2.2). Однак окремі питання, важливі для бізнесу — передбачуваність законодавства, полегшення процедур для МСП, ефективна комунікація з платниками та усунення асиметрії податкового навантаження — залишаються поза фокусом Стратегії та потребують додаткових рішень.

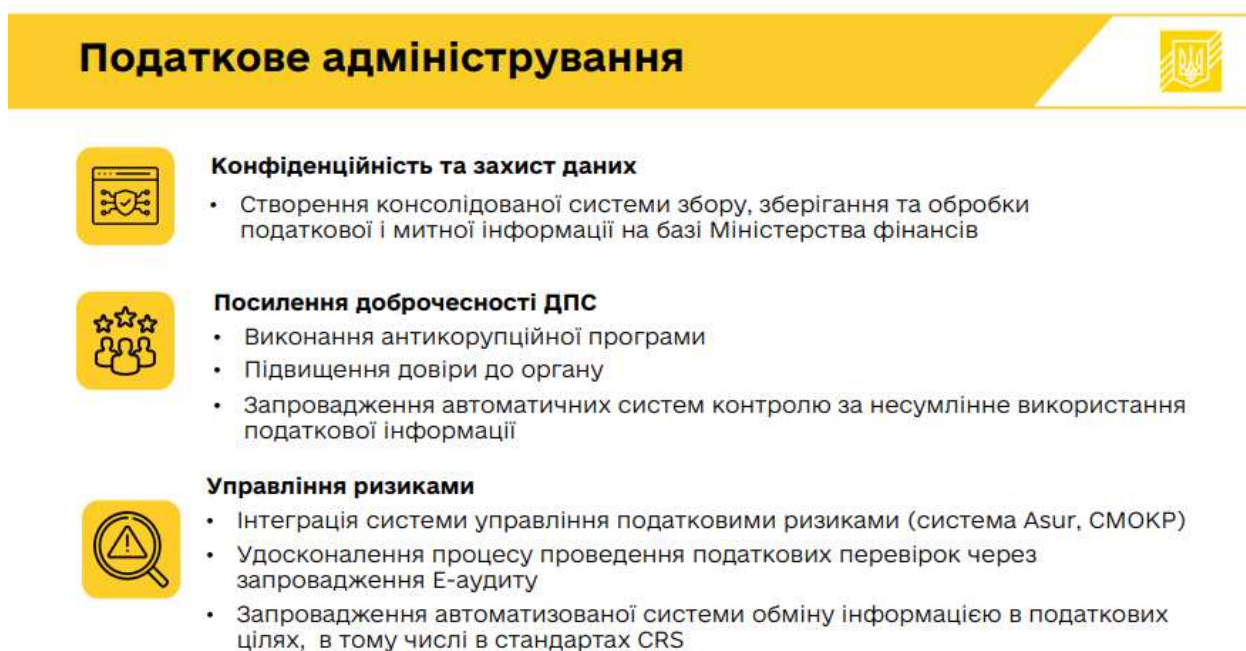

Рис. 3.2.1. Напрями покращення податкового адміністрування за Національною стратегією доходів 2024-2030 рр. [12]

На підставі оцінки результатів реформ 2015–2025 рр., проведеної у розділі 2, можна сформулювати комплекс пропозицій, спрямованих на зниження надмірного податкового тиску, стабілізацію правил оподаткування та створення більш передбачуваного середовища для бізнесу. Окремою вимогою сучасної податкової політики є забезпечення рівноваги між фіскальними

потребами держави та здатністю підприємств інвестувати й відновлюватися в умовах тривалої нестабільності.

Рис. 3.2.2. Цілі податкової політики за Національною стратегією доходів 2024-2030 рр. [12]

1. Запровадження інституту “податкового прогнозування” та календаря змін.

Однією з ключових проблем, виявлених у розділі 2, є надмірна мінливість податкового законодавства: лише протягом 2015–2024 рр. до Податкового кодексу було внесено понад дві сотні змін, що унеможливлювало довгострокове планування для бізнесу [56; 59].

Пропозиція:

- уведення обов’язкового Податкового календаря змін, який фіксує дати набуття чинності нових норм;
- зміни до ПКУ повинні вноситися не менш ніж за 6 місяців до початку нового бюджетного періоду, за аналогією з підходами країн ЄС до податкової стабільності [82;83].

– створення нового інструменту — Офіційний прогноз податкового навантаження на 3 роки, який публікується Мінфіном та ДПС і містить очікувані ставки, пільги, податкові адаптації.

Це зменшить регуляторну невизначеність і підвищить довіру бізнесу до податкової політики [84].

2. “Гарантоване тлумачення” податкових норм та інститут обов’язкових роз’яснень.

Підприємці часто критикують подвійні тлумачення норм, особливо у сферах ПДВ, трансфертного ціноутворення та податку на прибуток; проблема правової невизначеності фіксується також у дослідженнях щодо податкового комплаєнсу [85].

Пропозиція:

- створити механізм обов’язкових письмових тлумачень ДПС, які стають нормативними та захищають платника;
- розширити функціонал індивідуальних податкових консультацій, зробивши їх обов’язковими до врахування для всіх органів ДПС;
- запровадити реєстр «єдиних узгоджених тлумачень», які унеможливають суперечливі трактування.

Це суттєво зменшить кількість спорів і психологічний тиск на бізнес, наближаючи практику до стандартів передових податкових адміністрацій країн ОЕСР [27; 86].

3. Пропорціоналізація податкового навантаження між МСП та великим бізнесом.

Аналіз податкового навантаження у розділі 2 показав структурний дисбаланс:

- МСП на спрощеній системі у 2022 р. мали $\approx 27,3$ % навантаження від доданої вартості;
- підприємства на загальній системі — $\approx 41,5$ %, особливо у капіталомістких галузях [53].

Пропозиція:

- упровадження коефіцієнта галузевої складності, який коригує ефективне податкове навантаження для секторів із надвисокими обов’язковими витратами (виробництво, логістика, будівництво);
- дозвіл переносити частину інвестиційних витрат у зменшення бази оподаткування (індустріальні модернізації, енергоефективність);
- створення спрощеного корпоративного режиму для середнього бізнесу — “проміжного формату” між ЄП та податком на прибуток, щоб зменшити різкий перехід між системами [87;88].

Такі механізми дозволять компенсувати поточну асиметрію без зниження загальних доходів бюджету та у відповідності до підходів, які пропонують міжнародні аналітичні центри.

4. Реформування адміністрування ПДВ для експортерів і виробників.

У розділі 2 встановлено, що однією з найбільших проблем великих компаній залишаються ПДВ-відшкодування, документальні вимоги та валютні бар’єри. На системність цих проблем неодноразово вказували бізнес-асоціації: ЕВА фіксує затримки з відшкодуванням ПДВ, зростання дискреційності рішень податкових органів та ризику втрати оборотного капіталу [89; 90].

Пропозиція:

- запровадити інститут «швидкого коридору ПДВ» для підприємств із високим рівнем податкової дисципліни (аналог *trusted taxpayers*);
- автоматизувати підтвердження господарських операцій через електронні ланцюги первинки (*e-consignment, e-inventory*);
- часткове страхування ПДВ-кредиту державними гарантіями під експортні контракти.

Це зменшить касові розриви й підвищить конкурентоздатність експортерів, що є критично важливим в умовах воєнної економіки.

5. Пакет для МСП: зменшення адміністративних витрат.

У дослідженнях, присвячених МСП, бізнес наголошує: цифровізація та е-сервіси загалом позитивно сприймаються, але для малих підприємств

високими залишаються витрати на адаптацію облікових систем, навчання персоналу й інтеграцію з державними платформами [91; 92].

Пропозиція:

- створення державної програми «Цифровий грант на податковий облік» — компенсація частини вартості переходу на е-облік;
- спрощення вимог до податкової звітності для МСП у воєнний та післявоєнний період (скорочені форми, можливість консолідовано звітувати за квартал);
- відмова від частотої зміни порогів доходу та правил спрощеної системи, з урахуванням висновків досліджень щодо зловживань і одночасної важливості спрощеного режиму для детінізації [44].

Це дозволить малому бізнесу планувати діяльність без додаткового регуляторного тиску й зменшить нерівномірність адміністрування.

6. Прозора система оцінки роботи податкової служби.

Одна з проблем, виявлених аналізом, — низький рівень довіри до ДПС. Це підтверджують і результати індексу інвестиційної привабливості ЕВА, де бізнес регулярно вказує на якість адміністрування й податкові відносини як один із ключових стримувальних факторів [93].

Пропонується:

- створення публічного «Індексу прозорості податкової служби» із щоквартальною оцінкою: час відшкодування ПДВ, якість консультацій, кількість помилок податкових органів;
- упровадження опитувань бізнесу як елементу КРІ ДПС, використовуючи вже наявну практику щорічних опитувань задоволеності платників [94].

Це посилить підзвітність органів влади і зробить сервісний підхід реальним, а не декларативним.

7. Інститут медіації у податкових спорах.

Українська система податкових відносин традиційно характеризується високим рівнем конфліктності, значними витратами часу та ресурсів на

вирішення спорів у судах. Однією з причин цього є різні тлумачення норм податкового законодавства, відсутність ефективного досудового механізму врегулювання суперечок і залежність платників від тривалих адміністративних процедур. Міжнародна практика свідчить, що альтернативне вирішення податкових спорів (ADR, медіація) дає змогу суттєво зменшити навантаження на судову систему та витрати бізнесу [95; 96].

Пропозиція:

- створити незалежний орган податкової медіації, який вирішує прості спори до етапу суду;
- скоротити навантаження на суди та зменшити витрати бізнесу на юридичний супровід;
- упровадити обов'язковий «медіаційний протокол» у справах до 1 млн грн.

Подібні інструменти застосовуються в окремих країнах ЄС та ОЕСР і демонструють високу ефективність у зниженні конфліктності податкових відносин [97; 27].

8. Відмова від фіскальних штрафів як першої реакції.

В українській податковій системі зберігається штрафоцентричний підхід: податкові органи часто застосовують штрафи як первинний інструмент впливу навіть за незначні порушення або технічні помилки. Це формує оборонну поведінку платників та знижує рівень добровільної сплати податків. Аналогічні висновки містяться у міжнародних дослідженнях щодо податкових витрат та комплаєнсу бізнесу [52; 98; 99].

Пропозиція:

- упровадження моделі попереджувального аудиту: протягом першого року дії нових норм податкового законодавства штрафи не застосовуються, надаються лише рекомендації;
- система «першого попередження» для добросовісних платників;
- автоматичне зменшення штрафу на 50 %, якщо платник усуває порушення добровільно в обмежений строк.

Це суттєво знизить конфліктність і покращить добровільну сплату податків.

9. Стимулювання реінвестування прибутку.

Одним із ключових стримувальних факторів розвитку великого бізнесу є високий рівень регуляторної невизначеності та обмежена наявність дієвих інструментів для стимулювання реінвестування. Міжнародні оцінки підкреслюють, що компанії в Україні часто відкладають інвестиції або мінімізують інвестиційні програми через фіскальні ризики та низьку передбачуваність податкової політики [100].

Пропозиція:

- запровадження податкової знижки на реінвестований прибуток, якщо кошти спрямовано на модернізацію, R&D, енергозбереження;
- використання механізмів прискореної амортизації для інвестиційного обладнання (але не як загальний інструмент, а в розрізі індустріальних парків та кластерів, що відповідає підходам післявоєнної реконструкції) [87].

Це посилить післявоєнне відновлення економіки, сприятиме структурній модернізації та зменшенню відтоку капіталу.

Таким чином, запропоновані заходи з оптимізації податкового навантаження та покращення адміністрування податків суттєво доповнюють уже визначені у Національній стратегії доходів напрями реформ і орієнтовані насамперед на ті проблеми, які найбільш гостро відчуває бізнес: нестабільність податкового законодавства, асиметрію податкового тиску між МСП і великими компаніями, складність процедур ПДВ, високі витрати дотримання вимог та низький рівень довіри до податкових органів. Спираючись на висновки вітчизняних і міжнародних досліджень, ці пропозиції формують бачення податкової системи, що не лише забезпечує фіскальну стійкість держави, а й створює передбачуване й стимулююче середовище для інвестицій, інновацій та відновлення підприємницької

активності в умовах тривалої війни та євроінтеграційних зобов’язань (див табл. 3.2.3).

Таблиця 3.2.3

Узагальнююча таблиця пропозицій

Виявлена проблема	Пропозиція	Очікуваний результат
Надмірна мінливість податкових правил	Податковий календар змін; 3-річний прогноз навантаження	Передбачуваність для бізнесу, стабільність політики
Подвійне тлумачення норм	“Гарантовані тлумачення”; реєстр єдиних позицій	Зменшення спорів, менше правової невизначеності
Асиметрія навантаження між МСП і великими компаніями	Галузевий коефіцієнт; інвест-вирахування; “проміжний режим”	Справедливіше навантаження, стимулювання інвестицій
Проблеми ПДВ та відшкодування	“Швидкий коридор ПДВ”; автоматизація підтверджень	Зменшення касових розривів, швидше відшкодування
Високі адміністративні витрати МСП	“Цифровий грант”; спрощена звітність	Зниження витрат на облік, полегшення комплаєнсу
Низька довіра до ДПС	Індекс прозорості; регулярні КРІ-опитування	Підзвітність ДПС, покращення сервісу
Конфліктність податкових спорів	Податкова медіація	Менше навантаження на суди, швидше вирішення спорів
Штрафо - центричність	Попереджувальний аудит; “перше попередження”	Менше санкцій за технічні помилки, вищий комплаєнс
Низький рівень реінвестування	Податкова знижка; прискорена амортизація	Стимулювання модернізації, зростання інвестицій

Примітка. Складено автором.

3.3. Пропозиції щодо формування стимулюючої податкової політики в контексті євроінтеграції України

Формування стимулюючої податкової політики в Україні у 2025 р. неможливо розглядати поза двома ключовими рамками:

- воєнно-післявоєнне відновлення та потреба у фінансовій стійкості;
- курс на вступ до ЄС і наближення до податкових стандартів Євросоюзу.

Національна стратегія доходів України до 2030 р. прямо визначає, що податково-митна система повинна не лише забезпечувати достатні доходи бюджету, а й підвищувати довіру платників, підтримувати інвестиції та економічне зростання [12].

У звітах Європейської Комісії наголошується, що Україна вже досягла відчутного прогресу в гармонізації законодавства щодо ПДВ, акцизів та боротьби з ухиленням від оподаткування, однак попереду залишається масштабна робота з наближення корпоративного оподаткування та адміністрування до acquis ЄС [48].

У цьому контексті пропозиції щодо стимулюючої податкової політики доцільно зосередити навколо трьох блоків:

- стратегічне наближення до податкової моделі ЄС,
- розвиток інвестиційних та інноваційних стимулів у логіці стандартів ЄС та ОЕСР,
- посилення ролі податкової політики у відновленні МСП та постраждалих регіонів.

1. Євроінтеграційний контекст: наближення до податкової моделі ЄС.

Стимулююча податкова політика має проектуватися з урахуванням того, що Україна вже є стороною Угоди про асоціацію та претендує на членство в ЄС. У Звіті Єврокомісії про Україну за 2024 р. відзначено «добрий прогрес» у зближенні законодавства щодо ПДВ, акцизів та імплементації стандартів

BEPS, але також підкреслено потребу у подальшому вирівнюванні режимів оподаткування й правил державної допомоги [48].

Згідно зі звітом за 2025 рік, відмічено наступне (див. табл. 3.3.1).

Таблиця 3.3.1

Імплементація податкового acquis ЄС Україною у 2025 році

Напрямок	Стан імплементації у 2025 р.	Оцінка ЄК
ПДВ	Гармонізація звільнень (соцпослуги); підключення до VIES; ще потребує узгодження ставок і режимів.	Хороший прогрес
Акцизи	Оновлені ставки тютюну; часткова відповідність вимогам ЄС щодо складів та енергопродуктів.	Частковий прогрес
Корпоративне оподаткування / ATAD / BEPS	BEPS імплементовано частково; ATAD, Pillar Two — у початковій фазі.	Низький рівень узгодження
Адміністративна співпраця (DAC)	Часткова імплементація DAC1; прогрес щодо обміну інформацією; DAC7 — на ранньому етапі.	Частковий прогрес
Податкова адміністрація та ІТ	План цифровізації ДПС; система компетенцій персоналу; потребує модернізації ІТ-систем.	Помірний прогрес
Антикорупційна складова ДПС	Новий антикорупційний план; застосовані дисциплінарні заходи; корупційні ризики залишаються.	Частковий прогрес
Державна допомога / податкові пільги	Система моніторингу потребує узгодження з правилами ЄС; прозорість недостатня.	Обмежений прогрес

Примітка. Складено автором за даними [101]

Ключові принципи, які доцільно покласти в основу стимулюючої політики:

— податкова нейтральність і відсутність дискримінаційних режимів — мінімізація вибіркових галузевих пільг, орієнтація на прозорі горизонтальні інструменти, що не суперечать правилам державної допомоги ЄС;

- узгодженість із директивами ЄС – насамперед із Директивою про ПДВ, антиухильницькими правилами (ATAD), а також із глобальною мінімальною ставкою оподаткування (Pillar Two);
- цифровізація та інтеграція до європейського цифрового простору – розвиток е-інвойсингу, е-рахунків, автоматичного обміну податковою інформацією за аналогією до директив DAC.

Це означає, що будь-які стимули для бізнесу мають бути спроектовані так, щоб не суперечити майбутній інтеграції України до податкового простору ЄС і не створювати режимів, які могли б бути кваліфіковані як несумісна державна допомога.

2. Інвестиційні та інноваційні стимули в логіці стандартів ЄС та ОЕСР.

Огляди OECD Tax Policy Reforms та матеріали Європейської Комісії показують, що країни ЄС дедалі частіше використовують податкові інструменти для підтримки інвестицій у R&D, цифровізацію, енергомодернізацію та «зелену» трансформацію – переважно через податкові кредити, супервідрахування та пільгові режими для інноваційних компаній (див. також табл. 3.3.2) [39; 102].

Табл. 3.3.2

Податковий кредит на R&D у країнах ЄС та Україні у 2024

Країна	Ставка R&D tax credit
Франція	30%
Іспанія	25%
Португалія	32,5%
Ірландія	30%
Італія	10%
Мальта	25%
Данія	22%
Україна	0%

Примітка. Складено автором за даними [103].

Для України доцільно адаптувати ці підходи з урахуванням власних обмежень:

- R&D tax credit – можливість додаткового відрахування частини витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (наприклад, +50 % до суми звичайних витрат) для підприємств, які здійснюють розробки в Україні;
- прискорена амортизація устаткування для інвестицій у промисловість, енергетику, логістику та «зелені» технології;
- спеціальні податкові режими для індустріальних парків і кластерів, де пільгове оподаткування чітко прив'язане до показників інвестицій та зайнятості і відповідає правилам державної допомоги ЄС (обмеження за інтенсивністю підтримки, прозорість, часові рамки).

Принципово важливо, щоб такі інструменти були максимально автоматичними: застосовувалися за фактом виконання критеріїв, а не через індивідуальні рішення органів влади, що зменшує корупційні ризики й підвищує передбачуваність для інвесторів.

3. Фокус на МСП та відновленні постраждалих регіонів.

Рекомендації Європейської Комісії, ОЕСР та Світового банку наголошують, що малий і середній бізнес є ключовим драйвером відновлення економіки після шоків, зокрема воєнних (див. також табл. 3.3.3) [104; 105]. Для України це особливо актуально з огляду на масштаби руйнувань інфраструктури та переміщення бізнесу.

З урахуванням цього в Україні доцільно:

- закріпити стабільні правила спрощеної системи на перехідний період до вступу в ЄС, поступово зближуючи її з європейськими режимами для МСП (наприклад, схемами “small business relief” у країнах ЄС), але без різких змін, що могли б підірвати фінансову стійкість малого бізнесу;
- запровадити тимчасові податкові стимули для відновлення в деокупованих та прифронтових регіонах – зниження ефективної ставки податку на прибуток або податкові кредити за інвестиції у відбудову

потужностей, створення нових робочих місць, повернення виробництва до відновлених громад;

– поєднати податкові стимули з інструментами прямої підтримки, що вже надаються у співпраці з ЄС, ЄБРР, ЄІБ та іншими партнерами: гранти на релокацію й відбудову, пільгове кредитування, гарантійні програми.

Таблиця 3.3.3

Найрелевантніші моделі податкової підтримки регіонів ЄС

Країна	Коротка сутність механізму
Польща	Інвесткредит до 70% у спеціальних економічних зонах для відбудови виробництва.
Румунія	Звільнення від СІТ на 10 років у промислових парках для релокації бізнесу.
Італія (Південь)	Податковий кредит 25–45% на інвестиції в депресивні регіони.
Словаччина	Інвестиційний кредит 10–35% за створення виробництв і робочих місць.
Греція	До 70% податкових пільг для слабкорозвинених або кризових регіонів.

Примітка. Складено автором за даними [106; 107; 108; 109].

Таким чином, податкова система має працювати в одному пакеті з фінансово-кредитними та інвестиційними інструментами, формуючи «коридор можливостей» для МСП, а не лише змінюючи навантаження за ставками.

4. Участь бізнесу та моніторинг відповідності стандартам ЄС.

У країнах ЄС стимулююча податкова політика спирається не лише на дизайн податкових інструментів, а й на процедури вироблення рішень – обов’язкові консультації з бізнес-спільнотою, оцінку податкових витрат, прозорість даних.

Для України доцільно:

– створити постійний майданчик для діалогу щодо податкової політики (наприклад, Рада з податкової політики при Мінфіні з участю бізнес-асоціацій,

експертів та представників ЄС), який би аналізував вплив чинних і запланованих стимулів на інвестиції та конкуренцію;

- запровадити регулярний звіт про податкові стимули та їх ефективність за зразком Annual Report on Taxation у ЄС: з оцінкою фіскальних втрат від пільг, їхнього впливу на інвестиції, продуктивність і регіональний розвиток;

- забезпечити публічний доступ до даних про податкові витрати та державну допомогу, що дозволить бізнесу і громадянам оцінювати реальний ефект стимулюючої політики та її відповідність європейським правилам.

Рис. 3.3.4. Формування стимулюючої податкової політики.

Примітка. Складено автором.

Ці кроки не дублюють технічні заходи, передбачені Національною стратегією доходів, і роблять податкову політику більш прозорою, підзвітною та узгодженою з європейською практикою.

У контексті євроінтеграції та післявоєнного відновлення стимулююча податкова політика України має будуватися не на разових «подарунках» у вигляді вибіркового пільг, а на системній зміні філософії оподаткування.

Йдеться про перехід від суто фіскальної мобілізації до податкової нейтральності й партнерства з бізнесом; від галузевих преференцій – до прозорих, універсальних і прогнозованих стимулів, узгоджених із правилами ЄС; від контролю, орієнтованого на покарання, – до цифрових сервісів і добровільної податкової відповідності. Узгодження податкових інструментів із *acquis* ЄС, реалізація Національної стратегії доходів та врахування рекомендацій ЄС, ОЕСР, МВФ і Світового банку створюють можливість перетворити українську податкову систему на фактор довгострокового економічного зростання й інтеграції до європейського економічного простору, а не лише на механізм «латання» бюджетних дефіцитів.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження підтвердило, що податкова політика України впродовж 2015–2025 рр. пройшла етап глибокої трансформації: від фіскально зорієнтованої моделі — до системи, у якій поступово зміцнюються елементи прозорості, цифровізації та євроінтеграційного наближення. Це дало можливість сформулювати оновлену концепцію податкового регулювання, орієнтовану на підвищення довіри бізнесу й ефективності адміністрування. У такий спосіб було досягнуто основну мету дослідження — комплексно оцінити вплив податкової політики на розвиток підприємництва та визначити напрями її удосконалення.

У процесі аналізу ролі податкової політики у формуванні сприятливого бізнес-середовища (див. підрозділ 1.1) встановлено, що податкова політика істотно впливає на умови функціонування бізнесу через податкове навантаження, прогнозованість законодавства, якість адміністрування та наявність стимулюючих інструментів. Виявлено, що в Україні протягом значної частини періоду 2015–2025 рр. домінувала фіскальна функція, тоді як стимулююча складова розвивалася нерівномірно. Це створювало обмеження для інвестиційної та інноваційної діяльності підприємств.

У межах підрозділу 1.2 узагальнено, що застосування податкових пільг, інвестиційних стимулів, спрощених режимів та цифрових сервісів є визначальними умовами формування сприятливого податкового середовища. Водночас встановлено, що наявні інструменти використовуються нерівномірно та не завжди забезпечують очікуваний ефект через часті зміни правил, обмеженість довгострокових стимулів та недостатню узгодженість регуляторних механізмів.

Аналіз динаміки основних показників податкових надходжень і бізнес-активності» (див. підрозділ 2.1) показав, що податкові надходження у 2015–2025 рр. демонстрували загальну тенденцію до зростання, що було зумовлено цифровізацією адміністрування, розширенням податкової бази та

підвищенням рівня комплаєнсу. Утім, на їхню динаміку істотно впливали кризи 2020 та 2022 рр., що спричинили скорочення бізнес-активності та перегляд окремих податкових режимів.

Аналіз розвитку податкового законодавства у 2015–2025 рр. (див. підрозділ 2.2) показав, що ключовими досягненнями реформи стали цифровізація процедур, ризик-орієнтований підхід до аудиту, імплементація BEPS, KİK та посилення контролю за трансфертним ціноутворенням. Ці зміни сприяли підвищенню прозорості податкової системи, однак водночас збільшили адміністративне навантаження на частину платників та висунули нові вимоги до фінансової та податкової звітності.

Аналіз підрозділу 2.3 «Порівняльна характеристика податкового навантаження в Україні та країнах ЄС» дав змогу встановити, що хоча номінальні ставки окремих податків в Україні є співставними або нижчими, фактичне податкове навантаження залишається вищим через складність адміністрування, високі комплаєнс-витрати та нерівномірність податкового тиску між групами бізнесу. Це обмежує інвестиційну привабливість та гальмує процеси інтеграції у європейський економічний простір.

Разом із тим виявлено, що податкова система продовжує характеризуватися низкою структурних проблем: надмірною законодавчою мінливістю, подвійними тлумаченнями податкових норм, нерівномірністю податкового навантаження між МСП та великим бізнесом, складністю процедур для експортерів та високими витратами на податковий комплаєнс. Саме ці фактори залишаються ключовими бар'єрами для розвитку підприємництва й інвестиційної активності.

Дослідження впливу податкової політики на МСП засвідчило, що спрощена система відіграє критично важливу роль у забезпеченні самозайнятості, зниженні адміністративного навантаження та підтримці мікропідприємництва. Утім, її потенціал стримується частими змінами правил, нерівномірністю доступу до пільг і високими витратами на цифрову

адаптацію. Воєнні податкові пом'якшення 2022–2023 рр. виявилися ефективними, але мали тимчасовий характер.

Для великого бізнесу найбільш суттєвими чинниками податкового середовища стали правила корпоративного оподаткування, вимоги прозорості відповідно до стандартів ОЕСР та складність процедур ПДВ-відшкодування. Реформи у межах BEPS та цифровізація підвищили рівень прозорості, але створили нові виклики у вигляді зростання адміністративних витрат та посилення контролю. Водночас великі компанії окреслюють критичну потребу у стабільності правил гри та прогнозованості податкової політики.

Запропоновані у Розділі 3 напрями удосконалення податкової політики дозволяють сформувати цілісну модель стимулюючого податкового регулювання. Серед ключових інструментів: упровадження податкового прогнозування й «календаря змін», інституту гарантованого тлумачення норм, пропорціоналізація навантаження між різними групами бізнесу, модернізація адміністрування ПДВ для експортерів, податкові стимули реінвестування, підтримка цифрової трансформації МСП, розвиток медіації у податкових спорах та запровадження системи оцінки прозорості ДПС. Усі ці пропозиції спрямовані на усунення виявлених дисбалансів та підвищення податкової передбачуваності.

У контексті євроінтеграції визначено необхідність гармонізації податкової системи України з вимогами *acquis* ЄС: дотримання принципу податкової нейтральності, відповідність правилам державної допомоги, імплементація ATAD, елементів DAC та Pillar Two, а також розвиток інноваційних і R&D-орієнтованих стимулів за стандартами ЄС та ОЕСР. У поєднанні з підтримкою МСП та регіональної відбудови це створює основу для довгострокового економічного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стеценко Т. В., Наголенко М. С. Вплив змін у системі оподаткування та інших обов'язкових платежів на розвиток малого та середнього бізнесу в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 21. С. 238–244. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/7966>.
2. Скаско О., Могила І.-Л. Теоретичні засади податкової політики в Україні: принципи, рівні та моделі. *Вісник економіки*. 2023. № 3. С. 83–96. URL: <https://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/1491>.
3. Ревенко О. В. Вплив податкових факторів на результати діяльності підприємства. *Ефективна економіка* [Електронне видання]. 2021. № 8. URL: <https://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/26858>.
4. Кривонос Д. Податкова політика у системі державного регулювання економічного розвитку. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 57. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3212>.
5. Буй Т. Г. Податкова політика щодо малого бізнесу в Україні. *НАУКОВІ ЗАПИСКИ НаУКМА*. [Електронний ресурс]. Том. 120. С. 8-12. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7f144feb-1a3e-46c0-9ceb-0880599949f4/content>.
6. World Bank. Ukraine: Public Expenditure Review of Science, Technology and Innovation (Ukraine STI Expenditure Analysis). URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/928361509629258438/pdf/120866-WP-PUBLIC-UkraineSTIexpenditureanalysis.pdf> (дата звернення: 20.10.2025).
7. OECD. *R&D tax incentives*. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/rd-tax-incentives.html> (дата звернення: 20.10.2025).
8. Глущенко О., Швайко М., Дячек О., Косенко В., Стеценко Т. Моделювання податкового дизайну: вплив діджиталізації на архітектуру публічних фінансів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 16. С. 59–65. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/4358>.

9. International Monetary Fund. Fiscal policies (IMF). Fiscal policies [Електронний ресурс]. URL: <https://www.imf.org/en/Topics/fiscal-policies> (дата звернення: 21.10.2025).
10. European Commission. Annual Single Market Report 2023 (ASMR 2023) [Електронний ресурс]. URL: <https://single-market-economy.ec.europa.eu/system/files/2023-01/ASMR%202023.pdf> (дата звернення: 21.10.2025).
11. Стеценко Т.В. Ухилення від сплати податків: неекономічні фактори мають значення. *БізнесІнформ*. 2023. № 9. С. 227–233. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2023-9_0-pages-227_233.pdf.
12. Міністерство фінансів України. Національна стратегія доходів до 2030 року. [Електронний ресурс]. URL: https://mof.gov.ua/uk/national_income_strategy-716 (дата звернення: 21.10.2025).
13. Команда UIF. Податкова пастка для української економіки. Український інститут майбутнього. 2023. [Електронний ресурс]. URL: <https://uifuture.org/publications/podatкова-pastka-dlya-ukrayinskoji-ekonomiky/>.
14. Коваль Н. І., Подолянчук О. А., Гудзенко Н. М. Податкова політика підприємства: особливості та значення у сучасних реаліях. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 13. С. 73–79. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/1766/1780>.
15. Крисоватий А. І., Валігура О. В. Новації та напрями вдосконалення податкового законодавства України в умовах воєнного стану. *Фінанси України*. 2022. № 6. С. 33–53. URL: https://finukr.org.ua/?page_id=723&aid=4899.
16. Стеценко Т. В. Діагностичний тест Віто Танзі: оцінка податкової системи України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 23. С. 75–80. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/2595>.
17. Зельдіна О., Гришко В. Податкові стимули як складник справедливого оподаткування. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 67–71. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/10/14.pdf>.

18. Kuziakiv O. Simplified tax system in Ukraine: To be or not to be?. *Taxing Taxes: Labor And Capital In Cee*. [Електронний ресурс]. URL: <https://4liberty.eu/wp-content/uploads/2020/04/OKSANA-KUZIAKIV-SIMPLIFIED-TAX-SYSTEM-IN-UKRAINE-TO-BE-OR-NOT-TO-BE.pdf>.
19. Coolidge J., Yilmaz F. Small Business Tax Regimes. *Viewpoint note*. 2016. № 349 URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/331931468179662817/pdf/104359-REVISED-Small-business-tax-regimes.pdf>.
20. Krysovatty A., Valihura V., Horyn V., Sydor I., Kramar I., Shulichenko V. Simplified taxation regimes for small and medium-sized enterprises: experience of EU countries and transformation in Ukraine. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2025. Vol. 4, No. 63. P. 47–62. URL: https://www.researchgate.net/publication/395118560_SIMPLIFIED_TAXATION_REGIMES_FOR_SMALL_AND_MEDIUM-SIZED_ENTERPRISES_EXPERIENCE_OF_EU_COUNTRIES_AND_TRANSFORMATION_IN_UKRAINE.
21. Стеценко Т. В., Бакланова А. О. Аналіз податкової привабливості та конкурентоспроможності України на міжнародному рівні. *Ефективна економіка*. 2025. № 5. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/6562/6655>.
22. OECD. The Role of Incentives in Investment Promotion: Trends and Practices in OECD Member Countries. [Електронний ресурс]. URL: https://www.oecd.org/en/publications/the-role-of-incentives-in-investment-promotion_e3338264-en.html (дата звернення: 22.10.2025).
23. OECD. Fiscal Incentives for R&D and Innovation in a Diverse World. [Електронний ресурс]. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2016/09/fiscal-incentives-for-r-d-and-innovation-in-a-diverse-world_g17a286d/5jlr9stckfs0-en.pdf (дата звернення: 22.10.2025).

24. PwC. Ukraine. Corporate: Tax credits and incentives. PwC Worldwide Tax Summaries. [Електронний ресурс]. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/ukraine/corporate/tax-credits-and-incentives> (дата звернення: 22.10.2025).
25. UkraineInvest. Support for business. Офіс з залучення та підтримки інвестицій UkraineInvest. [Електронний ресурс]. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/en/response-to-war/helpdesk/support-for-business/> (дата звернення: 22.10.2025).
26. OECD. Digital Transformation Maturity Model. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-issues/tax-administration/digital-transformation-maturity-model.pdf> (дата звернення: 23.10.2025).
27. OECD. Tax Administration 2023.Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies. [Електронний ресурс]. URL: https://www.oecd.org/en/publications/tax-administration-2023_900b6382-en.html (дата звернення: 23.10.2025).
28. Lagodiienko N., Pozhydaieva M., Krylov D. Digitalization of Tax Administration in Ukraine: Risks and Opportunities. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2022. Vol. 44, No. 4. P. 443–450. URL: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/39deba37-ed02-40c5-ab21-524dc7aa7f8b/content>.
29. Chen H., Song P., Ren H., Zhu R., Zhu C. The Impact of Tax Business Environment on Regional Innovation Capability. *International Review of Economics & Finance*. 2025. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1059056025008196> (дата звернення: 23.10.2025).
30. Liberati P., Sacchi A. Tax Decentralisation and local Government Size. [Електронний ресурс]. URL: <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/3630962.pdf> (дата звернення: 23.10.2025).

31. Index.Minfin. Доходи зведеного бюджету України. [Електронний ресурс]. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/> (дата звернення: 01.11.2025).
32. Державна служба статистики України. Показники діяльності суб'єктів господарювання. [Електронний ресурс]. URL: <https://stat.gov.ua/uk/explorer?md5=1d4fef8a87372bdf8ae92d027ac159271> (дата звернення: 01.11.2025).
33. Державна служба статистики України. Фінансові результати підприємств (річні дані). [Електронний ресурс]. URL: <https://stat.gov.ua/uk/datasets/finansovi-rezultaty-pidpryyemstv-richna> (дата звернення: 03.11.2025).
34. Державна служба статистики України. Кількість діючих підприємств за їх розмірами за регіонами. [Електронний ресурс]. URL: <https://data.gov.ua/dataset/5a32caa9-bcdd-400a-b74b-c49f83948e82/resource/da473e79-a6f1-4c30-886f-af65a8708c8e> (дата звернення: 03.11.2025).
35. Index.Minfin. Валовий внутрішній продукт України: експорт та імпорт товарів і послуг. [Електронний ресурс]. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp> (дата звернення: 04.11.2025).
36. Державна податкова служба України. Інформація про обсяги відшкодування податку на додану вартість з державного бюджету. [Електронний ресурс]. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/vidshkoduвання-pdchv/informatsiya-pro-obsyagi-vidshkoduвання> (дата звернення: 04.11.2025).
37. Податковий кодекс України. Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 05.11.2025).
38. Державна податкова служба України. Плани та звіти роботи. [Електронний ресурс]. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti/> (дата звернення: 05.11.2025).

39. OECD. Tax Policy Reforms 2024. [Електронний ресурс]. URL: https://www.oecd.org/en/publications/tax-policy-reforms-2024_c3686f5e-en.html (дата звернення: 05.11.2025).
40. Державна податкова служба України. Публічний звіт ДПС за 2022 рік. [Електронний ресурс]. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/657704.html> (дата звернення: 05.11.2025).
41. Державна податкова служба України. Публічний звіт ДПС 2023. [Електронний ресурс]. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/791153.html> (дата звернення: 05.11.2025).
42. Shevtsova H., Shvets N., Panychok M., Sokolova H. Digitalization of Small and Medium-Sized Enterprises in Ukraine. *2020 61st International Scientific Conference on Information Technology and Management Science of Riga Technical University (ITMS)*. Oktober 2020. [Електронний ресурс]. URL: https://www.researchgate.net/publication/347067845_Digitalization_of_Small_and_Medium-Sized_Enterprises_in_Ukraine (дата звернення: 06.11.2025).
43. Державна податкова служба України. [Електронний ресурс]. URL: <https://tax.gov.ua/> (дата звернення: 06.11.2025).
44. Centre for Economic Strategy (CES). How to Restrict Abuse of the Simplified Tax System? [Електронний ресурс]. URL: <https://ces.org.ua/en/how-to-restrict-abuse-of-the-simplified-tax-system-paper-eng/> (дата звернення: 06.11.2025).
45. Kyiv School of Economics (KSE). Business Pulse 2022. [Електронний ресурс]. URL: <https://kse.ua/kse-research/business-survey-business-pulse-2022-ukraine/> (дата звернення: 06.11.2025).
46. Верховна Рада України. Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1200-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.11.2025).

47. OECD. Base Erosion and Profit Shifting (BEPS). [Електронний ресурс]. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/policy-issues/base-erosion-and-profit-shifting-beps.html> (дата звернення: 07.11.2025).
48. European Commission. Ukraine Report 2024. [Електронний ресурс]. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2024_en (дата звернення: 07.11.2025).
49. World Bank. Ukraine: Firms Through the War. [Електронний ресурс]. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/03/Ukraine.-Firms-through-the-War-Paper-Nov-2023.pdf> (дата звернення: 07.11.2025).
50. OECD. Ukraine BEPS MLI position. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-sub-issues/beps-ml/beps-ml-position-ukraine-consolidated.pdf> (дата звернення: 09.11.2025).
51. Європейська Бізнес Асоціація (ЕБА). Економічному бронюванню потрібен елемент справедливості. [Електронний ресурс]. URL: <https://eba.com.ua/ekonomichnomu-bronyuvannyu-potriben-element-spravedlyvosti> (дата звернення: 09.11.2025).
52. World Bank. Ukraine: 2024 Tax Compliance Cost Survey. Report on Results of a Survey. [Електронний ресурс]. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099122924201549223/pdf/P180172-69d00763-a346-4d8b-85ac-7f4839899d9c.pdf> (дата звернення: 09.11.2025).
53. Юрків Н. Я., Глушко А. Д., Шаповалова І. І., Удосконалення податкового навантаження на малий та середній бізнес в Україні: стратегічні орієнтири в умовах воєнного стану. *Економіка і регіон*. 2023. № 3. С. 199–207. URL: <https://journals.nupp.edu.ua/eir/article/download/3918/3269/5207>.
54. European Business Association (ЕБА). Дослідження та аналітика. [Електронний ресурс]. URL: <https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analytika/> (дата звернення: 09.11.2025).
55. OECD. Tax Administration 2022. [Електронний ресурс]. URL: https://www.oecd.org/en/publications/tax-administration-2022_1e797131-en.html (дата звернення: 09.11.2025).

56. OECD. OECD Economic Surveys: Ukraine 2025. [Електронний ресурс]. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-ukraine-2025_940cee85-en.html (дата звернення: 10.11.2025).
57. OECD. OECD Economic Outlook, Volume 2024 Issue 2: Ukraine. [Електронний ресурс]. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-outlook-volume-2024-issue-2_839ef1cf-en/ukraine_f33c279e-en.html (дата звернення: 10.11.2025).
58. Tax Foundation. European Tax Policy Scorecard: How Competitive is Ukraine's Tax System Relative to EU Member States? [Електронний ресурс]. URL: <https://taxfoundation.org/blog/ukraine-tax-system-eu-member-states/> (дата звернення: 10.11.2025).
59. Міністерство фінансів України. [Електронний ресурс]. <https://mof.gov.ua/uk/> (дата звернення: 10.11.2025).
60. Державна служба статистики України. Фінансові результати підприємств (річна). [Електронний ресурс]. URL: <https://stat.gov.ua/uk/explorer?md5=7edee4d6855a9faed5a17f758c1f2275> (дата звернення: 10.11.2025).
61. OECD. Revenue Statistics 2024. [Електронний ресурс]. URL: https://www.oecd.org/en/publications/revenue-statistics-2024_c87a3da5-en.html (дата звернення: 11.11.2025).
62. European Union Publications Office. Annual report on taxation 2024. [Електронний ресурс]. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/154705e0-38ef-11ef-b441-01aa75ed71a1/language-en> (дата звернення: 11.11.2025).
63. OECD. Corporate Income Tax Rates Database. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.oecd.org/en/data/datasets/corporate-income-tax-rates-database.html> (дата звернення: 11.11.2025).
64. Ducept J., Godar S. Declining Effective Tax Rates of Multinationals: The Hidden Role of Tax Base Reforms. *European Tax Observatory*. Working Paper No. 30. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.taxobservatory.eu/www->

site/uploads/2025/04/WP30_The-Hidden-Role-of-Tax-Base-Reforms.pdf (дата звернення: 11.11.2025).

65. PwC. Paying Taxes 2020. [Електронний ресурс]. URL: https://www.pwc.com/hu/hu/kiadvanyok/assets/pdf/paying_taxes_2020.pdf (дата звернення: 11.11.2025).

66. World Bank. Ukraine. Public Finance Review. [Електронний ресурс]. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/476521500449393161/pdf/117583-WP-P155716-final-output-PUBLIC-2017-06-28-23-16.pdf> (дата звернення: 11.11.2025).

67. World Bank. DataBank. World Development Indicators (WDI). [Електронний ресурс]. URL: <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=GC.TAX.TOTL.GD.ZS> (дата звернення: 27.11.2025).

68. International Monetary Fund. IMF Data. [Електронний ресурс]. URL: https://data.imf.org/en/Datasets#t=coveo117bcfc4&sort=%40idata_publication_date%20descending (дата звернення: 13.11.2025).

69. Bogdan T. Ukraine's Fiscal Developments and Needs for Economic Recovery, Reconstruction and European Integration. wiiw, *Policy Notes and Reports*. 2024. No. 88. [Електронний ресурс]. URL: <https://wiiw.ac.at/ukraine-s-fiscal-developments-and-needs-for-economic-recovery-reconstruction-and-european-integration-dlp-7090.pdf> (дата звернення: 13.11.2025).

70. Centre for Economic Strategy. Ukraine Raises Taxes on Citizens, Dealing a Painful Blow to the Economy. [Електронний ресурс]. URL: <https://ces.org.ua/en/ukraine-raises-taxes-on-citizens-dealing-a-painful-blow-to-the-economy/> (дата звернення: 13.11.2025).

71. TheGlobalEconomy.com. Ukraine Economic Indicators [Електронний ресурс]. URL: <https://www.theglobaleconomy.com/Ukraine/> (дата звернення: 13.11.2025).

72. Yatsukh O. Ukrainian tax policy: current state, challenges and perspectives. *Modernisation of the Economy and Financial System: Problems, Opportunities, Prospects*. [Електронний ресурс]. URL: https://www.researchgate.net/publication/392960643_UKRAINIAN_TAX_POLICY_CURRENT_STATE_CHALLENGES_AND_PERSPECTIVES.

73. Oziumenko Y. Tax system reform as a key factor in reducing the level of the shadow economy. *Legal Issues of Social Development*. 2025. № 9. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel/article/view/397> (дата звернення: 14.11.2025).

74. Global Tax Expenditures Database. Data Visualisation. [Електронний ресурс]. URL: <https://gted.taxexpenditures.org/data-visualisation/> (дата звернення: 14.11.2025).

75. OECD. OECD Integrity and Anti-Corruption Review of Ukraine. [Електронний ресурс]. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-integrity-and-anti-corruption-review-of-ukraine_7dbe965b-en.html (дата звернення: 15.11.2025).

76. OECD. Public Governance in Ukraine. [Електронний ресурс]. URL: https://www.oecd.org/en/publications/public-governance-in-ukraine_c8cbf0f4-en.html (дата звернення: 15.11.2025).

77. European Business Association. Businesses Downgraded Their Assessment of the Taxation System in 2024. [Електронний ресурс]. URL: <https://eba.com.ua/en/biznes-znyzyv-otsinku-systemy-opodatkovannya-u-2024-rotsi-opytuvannya-eva/> (дата звернення: 15.11.2025).

78. The Kyiv Independent. Poll: 8% of Ukrainian business experts say current tax system favorable for development. [Електронний ресурс]. URL: <https://kyivindependent.com/poll-8-of-ukrainian-businesses-say-current-tax-system-favorable-to-development/> (дата звернення: 15.11.2025).

79. Слово і Діло. Як змінювався рівень тіньової економіки України. [Електронний ресурс]. URL:

<https://www.slovoidilo.ua/2021/12/07/infografika/ekonomika/yak-zminyuvavsyariven-tinovoyi-ekonomiky-ukrayini> (дата звернення: 16.11.2025).

80. Finance.ua. У Мінекономіки підраховали, яка частина української економіки перебуває в тіні. [Електронний ресурс]. URL: <https://news.finance.ua/ua/u-minekonomiky-pidrahuvaly-yaka-chastyna-ukrainskoi-ekonomiky-perebuvaye-v-tini> (дата звернення: 16.11.2025).

81. Global Tax Expenditures Database. Ranking. [Електронний ресурс]. URL: <https://gteti.taxexpenditures.org/ranking> (дата звернення: 16.11.2025).

82. OECD. Update on tax certainty. IMF/OECD Report for the G20 Finance Ministers and Central Bank Governors. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-issues/tax-administration/tax-certainty-update-oecd-imf-report-g20-finance-ministers-july-2018.pdf> (дата звернення: 17.11.2025).

83. OECD. Taxation. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/taxation.html> (дата звернення: 17.11.2025).

84. Hilgenstock B., Risinger L., Mazepa S. та ін. Ukraine Macro Handbook, October 2025. *Kyiv School of Economics (KSE)*. [Електронний ресурс]. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/10/Ukraine_Macro_Handbook_October2025.pdf (дата звернення: 17.11.2025).

85. European Business Association (EBA). Businesses complain about constant tax changes and lack of time to adapt. [Електронний ресурс]. URL: <https://eba.com.ua/en/biznes-skarzhytsya-na-postijni-podatkovy-zminy-ta-nestachu-chasu-na-adaptatsiyu/> (дата звернення: 17.11.2025).

86. International Monetary Fund. Tax certainty. IMF/OECD Report for the G20 Finance Ministers March 2017. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.imf.org/external/np/g20/pdf/2017/031817.pdf> (дата звернення: 17.11.2025).

87. Centre for Economic Strategy (CES). Як обмежити зловживання спрощеною системою. [Електронний ресурс]. URL: <https://ces.org.ua/simplified-tax-system/> (дата звернення: 18.11.2025).

88. Bogdan T., Jovanović B. Public Expenditure and Tax Policy for the Post-War Reconstruction of Ukraine. *wiiw, Policy Notes and Reports* 69. [Електронний ресурс]. URL: <https://wiiw.ac.at/public-expenditure-and-tax-policy-for-the-post-war-reconstruction-of-ukraine-dlp-6573.pdf> (дата звернення: 18.11.2025).

89. European Business Association (EBA). 2024: Ebusiness expectations, forecasts, and warnings. [Електронний ресурс]. URL: <https://eba.com.ua/en/2024-ochikuvannya-prognozy-ta-perestorogy-biznesu/> (дата звернення: 18.11.2025).

90. Nivievskyi O., Neyter R., Halytsia O. та ін. Non-refunding of VAT to soybean exporters or economic impact of Soybean amendments. [Електронний ресурс]. URL: <https://arxiv.org/abs/2305.01559> (дата звернення: 18.11.2025).

91. OECD. Enhancing Resilience by Boosting Digital Business Transformation in Ukraine. [Електронний ресурс]. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/05/enhancing-resilience-by-boosting-digital-business-transformation-in-ukraine_c2e06e50/4b13b0bb-en.pdf (дата звернення: 18.11.2025).

92. UNDP Ukraine. Assessment of the Impact of the War on Micro-, Small-, and Medium-sized Enterprises in Ukraine. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/assessment-wars-impact-micro-small-and-medium-enterprises-ukraine> (дата звернення: 18.11.2025).

93. European Business Association (EBA). War, corruption, and weak judiciary: the main barriers to investment in Ukraine. [Електронний ресурс]. URL: <https://eba.com.ua/en/vijna-koruptsiya-ta-slabka-sudova-systema-golovni-bar-yery-dlya-investytzij/> (дата звернення: 19.11.2025).

94. State Tax Service of Ukraine. Annual survey on assessing business satisfaction with level of service provided by tax authorities – 2024. [Електронний

ресурс]. URL: <https://www.tax.gov.ua/en/mass-media/news/840109.html> (дата звернення: 19.11.2025).

95. United Nations. Handbook on the avoidance and resolution of tax disputes. [Електронний ресурс]. URL: https://financing.desa.un.org/sites/default/files/2023-03/DAR-Sept-21-Final-Cover_Back_ISBN_update-2Aug22.pdf (дата звернення: 19.11.2025).

96. European Union. Directive (EU) 2017/1852 on tax dispute resolution mechanisms in the European Union. [Електронний ресурс]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2017/1852/oj/eng> (дата звернення: 19.11.2025).

97. Vos R. Mediation in Tax Disputes in the Netherlands. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.hertoghsadvocaten.nl/upload/file/quick/Vos-Mediation-tax-dispute-VAT.pdf> (дата звернення: 19.11.2025).

98. World Bank Open Knowledge Repository. Tax Compliance Cost Surveys : Using data to design targeted reforms. [Електронний ресурс]. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/0420ad8a-a921-53fe-9d47-8eb6de91113d> (дата звернення: 19.11.2025).

99. OECD. Behavioural Insights for Better Tax Administration. [Електронний ресурс]. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2021/09/behavioural-insights-for-better-tax-administration_e2c6901a/582c283e-en.pdf (дата звернення: 19.11.2025).

100. International Trade Administration (U.S. Department of Commerce). Ukraine Country Commercial Guide. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/ukraine-investment-climate-statement> (дата звернення: 20.11.2025).

101. European Commission. Ukraine 2025 Report. [Електронний ресурс]. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/17115494-8122-4d10-8a06-2cf275eecd7_en?filename=ukraine-report-2025.pdf (дата звернення: 20.11.2025).

102. European Commission. Annual Report on Taxation. [Электронный ресурс]. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/economic-analysis/annual-report-taxation_en (дата звернення: 20.11.2025).

103. INNOTAX. Monitoring Tax Support for R&D and innovation. [Электронный ресурс]. URL: <https://stip.oecd.org/innotax/> (дата звернення: 21.11.2025).

104. OECD. OECD SME and Entrepreneurship Outlook 2023. [Электронный ресурс]. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-sme-and-entrepreneurship-outlook-2023_342b8564-en.html (дата звернення: 21.11.2025).

105. World Bank. Ukraine. Fourth rapid damage and needs assessment. [Электронный ресурс]. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099022025114040022/pdf/P180174-ca39eccd-ea67-4bd8-b537-ff73a675a0a8.pdf> (дата звернення: 21.11.2025).

106. European Commission. Regional Aid. [Электронный ресурс]. URL: https://competition-policy.ec.europa.eu/regional-aid_en (дата звернення: 21.11.2025).

107. CEE Legal Matters. Industrial Parks as Business Infrastructure in Romania: Current Situation and Legislative Changes. [Электронный ресурс]. URL: <https://ceelegalmatters.com/briefings/19963-industrial-parks-as-business-infrastructure-in-romania-current-situation-and-upcoming-legislative-changes> (дата звернення: 21.11.2025).

108. European Union. Law. Competition Policy. [Электронный ресурс]. URL: <https://competition-cases.ec.europa.eu/search?caseInstrument=SA> (дата звернення: 21.11.2025).

109. Ministry of Development, Greece. Development law. [Электронный ресурс]. URL: <https://ependyseis.mindev.gov.gr/en/idiotikes/p/general> (дата звернення: 21.11.2025).